

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**METROPOL KENTLERDEKİ SOSYAL VE MEKÂNSAL
AYRIŞMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: İSTANBUL
KEMERPARK EVLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice TURUT

**Enstitü Anabilim Dalı: Coğrafya
Enstitü Bilim Dalı: Coğrafya**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KARAKUZULU

TEMMUZ - 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

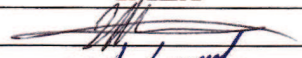

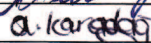
METROPOL KENTLERDEKİ SOSYAL VE MEKÂNSAL
AYRIŞMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: İSTANBUL
KEMERPARK EVLERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice TURUT

Enstitü Anabilim Dalı: Coğrafya
Enstitü Bilim Dalı: Coğrafya

“Bu tez 12/07/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Zerrin Korakıoğlu	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Mahnaz Gümrükçüoğlu	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Arife KARADAĞ	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının, bu üniversite veya farklı bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hatice TURUT

12/07/2012

Haturut

ÖNSÖZ

“Metropol Kentlerdeki Sosyal ve Mekansal Ayrışma (Gated Community) Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme: İstanbul-Kemerpark Evleri Örneği” adlı bu çalışmada son yıllarda özellikle metropol kentlerde sayıları giderek artan kapalı yerleşmelerin (gated community) yer seçiminde etkili olan coğrafi faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, mekânın kapalı yerleşmeler şeklinde kullanımının ne tür bir sosyal ayrışmaya neden olduğu incelenmiştir.

Yüksek lisans tezimin hazırlanması sırasında bana yol gösteren, sabırla dinleyen değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Zerrin KARAKUZULU’ya sonsuz teşekkür eder ve saygılarımı sunarım. Tezin hazırlanmasında rahat bir çalışma ortamı sunan bölüm başkanım Yrd. Doç. Dr. Cercis İKİEL ve bölüm hocalarım Prof. Dr. F. Tülay KIZILOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ali YİĞİT, Yrd. Doç. Dr. Akif KARATEPE, Yrd. Doç. Dr. Beyza USTAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Muhammet KAÇMAZ, Yrd. Doç. Dr. M. Korhan ERTURAÇ, Öğr. Gör. Ayşe DUTUCU, Arş Gör. Derya Evrim KILIÇ’a ve çalışmanın her aşamasında bana destek veren, sabır gösteren oda arkadaşlarım Arş. Gör. Fatih ARICI ve Arş. Gör. Hatice KILAR’ a teşekkür ederim.

Üniversite eğitimim sürecindeki destekleri ve tez konumun belirlenmesindeki katkılarından dolayı, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Arife KARADAĞ’a ve tez çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim üyesi Doç. Dr. Meryem HAYIR’a şükranlarımı sunarım. Ayrıca alan çalışması sırasında yardımcı olan site yönetimine, anket çalışmasına katılan site ve mahalle sakinlerine, Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğrencileri Adem AKIN ve F. Ecem ÖZTÜRK’e teşekkür ederim.

Bu tez çalışması yalnızca benim ürünüm değil, ailemin de desteğiyle ortaya koyabildiğim bir çalışmadır. Böylesine anlayışlı ve benim için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, bana her zaman güvenmiş olan sevgili ailem, iyi ki varsınız.

Hatice TURUT

12/07/2012

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
GRAFİK LİSTESİ	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KENTLERDE SOSYAL ve MEKÂNSAL AYRIŞMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	10
1.1. Kent, Kentleşme ve Kentlileşme	10
1.2. Mekân-Kent İlişkisi.....	15
1.2.1. Mekânsal Ayrışma	17
1.2.2. Kentsel Ayrışma.....	19
1.3. Küreselleşme ve Kentleşme	20
1.4. Küresel Kent-Dünya Kenti Kavramı ve Küresel Kentlerin Mekânsal Özellikleri ..	23
1.5. Metropol Kentler ve Gelişimi	26
1.6. Küreselleşme Sürecinde Meydana Gelen Farklı Yerleşim Biçimleri	30
1.6.1. Mekânsal Farklılaşma.....	31
1.6.2. Mekânsal Benzeşme	35
1.7. Kapalı Yerleşmelerin Tanımı, Özellikleri ve Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler.....	36
1.8. Kapalı Yerleşmelerin Sınıflandırılması ve Dünyadan Kapalı Yerleşme Örnekleri	44

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE METROPOLLEŞME SÜRECİ ve KAPALI YERLEŞMELER.....	55
2.1. Türkiye’de Metropolleşme ve İstanbul Metropolitan Kenti	55
2.2. Türkiye’de Orta Tabakalaşma ve Toplumsal Değişme	60
2.3. Kapalı Yerleşmelerin Türkiye’de Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması.....	62
2.4. Türkiye Kentlerinde Mekânsal Ayrışma	65
2.5. İstanbul’da Mekânsal Değişim Öğeleri ve Kentsel Ayrışma	69
2.6. İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler ve Kapalı Yerleşme Tipolojileri.....	74
BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER	79
3.1. Kemerpark Evleri ve Kemer Mahallesi Alan Araştırmasından Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar	85
3.1.1. Demografik Profile İlişkin Bulgu ve Yorumlar	86
3.1.2. Göç Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	90
3.1.3. Ekonomik Yapıya İlişkin Bulgu ve Yorumlar	94
3.1.4. Sosyal ve Kültürel Yapıya İlişkin Bulgu ve Yorumlar	98
3.2. Kemerpark Evleri ve Kemer Mahallesi Alan Araştırmasından Elde Edilen Bulgulara İlişkin Değerlendirmeler	109
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	125
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	137
ÖZGEÇMİŞ.....	142

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kong ve Yeoh'un mekân-kimlik ilişkisi.....	17
Tablo 2: Nüfusu 10 milyonun üzerinde olan megakentler	29
Tablo 3: Dünyanın belli başlı metropoliten alanları sıralamasında Türkiye'den yer alan kentler.....	30
Tablo 4: Farklı araştırmacıların kapalı yerleşmelerle ilgili yapmış olduğu sınıflandırmalar	45
Tablo 5: Yaş değişkenine göre Kemerpark Evleri sakinlerinin siteyi tercih etme sebepleri	109
Tablo 6: Eğitim düzeyi değişkenine göre Kemerpark Evleri sakinlerinin siteyi tercih etme sebepleri.....	110
Tablo 7: Aylık gelir düzeyi değişkenine göre Kemerpark Evleri sakinlerinin siteyi tercih etme sebepleri	112
Tablo 8: Eğitim düzeyi değişkenine göre siteye Yerleştikten sonra Kemerpark Evleri sakinlerinin hayatlarında meydana gelen değişiklikler	112
Tablo 9: Yaş değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin Esenler'e geliş sebepleri	113
Tablo 10: Eğitim düzeyi değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin Esenler'e geliş sebepleri	114
Tablo 11: Aylık gelir düzeyi değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin Esenler'e geliş sebepleri	114
Tablo 12: Aylık gelir düzeyi değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin mekânsal aidiyet durumları	115
Tablo 13: Aylık gelir düzeyi değişkenine göre Kemerpark Evleri sakinlerinin mekânsal aidiyet durumları	116
Tablo 14: Yaş değişkenine göre Esenler'in sorunları (Kemerpark Evleri Sakinleri)	117
Tablo 15: Eğitim düzeyi değişkenine göre Esenler'in sorunları (Kemerpark Evleri Sakinleri)	118

Tablo 16: Yaş değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin “beklenti içine girdiniz mi?” sorusuna verdikleri yanıtlar	119
Tablo 17: Yaş değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin siteden beklentisi	119
Tablo 18: Gelir düzeyi değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin “beklenti içine girdiniz mi?” sorusuna verdikleri yanıtlar	120
Tablo 19: Gelir düzeyi değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin siteden beklentisi	120
Tablo 20: Yaş değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin “siteden maddi-manevi yararınız oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtlar	121
Tablo 21: Yaş değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin “semtinizde bu tarz sitelerin sayısı artmalı mı?” sorusuna verdikleri yanıtlar	122
Tablo 22: Yaş değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin kapalı yerleşme sayısının artmasını isteme sebepleri	122
Tablo 23: Eğitim düzeyi değişkenine göre Kemer mahallesi sakinlerinin kapalı yerleşme sayısının artmasını isteme sebepleri	123

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Esenler ilçesi lokasyon haritası	3
Şekil 2: İstanbul'da mekânsal değişim öğeleri	71
Şekil 3: Kemerpark Evleri lokasyon haritası	80
Şekil 4: Kemer mezarlığı yanındaki arazinin Kemerpark Evleri inşa edilmeden önceki durumu	82
Şekil 5: Kemer mezarlığı yanındaki arazinin Kemerpark Evleri inşa edildikten sonraki durumu	82

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Kemerpark Evleri sakinlerinin yaş profili (%).....	87
Grafik 2: Kemer mahallesi sakinlerinin yaş profili (%)	87
Grafik 3: Kemerpark Evleri sakinlerinin eğitim düzeyi (%)	88
Grafik 4: Kemer mahallesi sakinlerinin eğitim düzeyi (%).....	88
Grafik 5: Kemerpark Evleri sakinlerinin istihdam biçimi (%).....	89
Grafik 6: Kemer mahallesi sakinlerinin istihdam biçimi(%).....	89
Grafik 7: Kemerpark Evleri sakinlerinin hanehalkı sayısı (%).....	90
Grafik 8: Kemer mahallesi sakinlerinin hanehalkı sayısı (%)	90
Grafik 9: Kemerpark Evleri sakinlerinin hanehalkı durumu (%).....	90
Grafik 10: Kemer mahallesi sakinlerinin hanehalkı durumu (%).....	90
Grafik 11: Kemerpark Evleri’ne ne zaman taşındınız? (%)	91
Grafik 12: Kemer mahallesine ne zaman taşındınız? (%)	91
Grafik 13: Kemerpark Evleri’ne nereden geldiniz? (%).....	92
Grafik 14: Kemer mahallesine nereden geldiniz? (%).....	92
Grafik 15: Kemerpark Evleri’ni tercih sebepleri (%)	93
Grafik 16: Kemer mahallesi sakinlerinin Esenler’e yerleşme sebepleri (%).....	93
Grafik 17: Kemerpark Evleri’nden taşınacak olsanız nereye gidirsiniz? (Kemerpark Evleri sakinleri) (%).....	94
Grafik 18: Esenler’den taşınacak olsanız nereye gidirsiniz? (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	94
Grafik 19: Kemerpark Evleri sakinlerinin mülkiyet durumu (%).....	95
Grafik 20: Kemer mahallesi sakinlerinin mülkiyet durumu (%)	95
Grafik 21: Kemerpark Evleri sakinlerinin ödedikleri aylık kira bedeli (%).....	96
Grafik 22: Kemer mahallesi sakinlerinin ödedikleri aylık kira bedeli (%).....	96
Grafik 23: Kemerpark Evleri sakinlerinin aylık hane geliri(%)	96
Grafik 24: Kemer mahallesi sakinlerinin aylık hane geliri (%).....	96
Grafik 25: Market alışverişlerinizi nereden yapıyorsunuz (Kemerpark Evleri sakinleri)	

(%).....	97
Grafik 26: Fiziksel güç gerektiren işleri yapacak elemanları nereden sağlıyorsunuz? (Kemerpark Evleri sakinleri) (%).....	97
Grafik 27: Yakın çevredeki alışveriş merkezlerine ne sıklıkta gidiyorsunuz? (Kemerpark Evleri sakinleri) (%).....	97
Grafik 28: Kemerpark Evleri sakinlerinin siteden duydukları memnuniyet sebepleri (%).....	98
Grafik 29: Kemerpark Evleri'ne taşındıktan sonra hayatınızda neler değişti? (%).....	100
Grafik 30: Eski oturduğunuz yerdeki eş-dostlarınızla ne sıklıkta görüşüyorsunuz? (Kemerpark Evleri sakinleri).....	100
Grafik 31: Site içinde en çok kullandığınız donatılar nelerdir? (Kemerpark Evleri sakinleri) (%).....	100
Grafik 32: Esenler'in en önemli sorunu nedir? (Kemerpark Evleri sakinleri) (%)	102
Grafik 33: Site dışındaki alanı nasıl tanımlıyorsunuz? (Kemerpark Evleri sakinleri) (%).....	103
Grafik 34: Sitenin kurulacağını duyduğunuzda beklenti içine girdiniz mi? (%).....	104
Grafik 35: Beklentiniz ne oldu? (%).....	104
Grafik 36: Sitenin kuruluşu doğayı olumlu etkiledi, çünkü (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	105
Grafik 37: Sitenin kuruluşu doğayı olumsuz etkiledi, çünkü (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	105
Grafik 38: Sitede tanıdığınız var mı? (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	105
Grafik 39: Sitedeki tanıdıklarınızın yakınlık derecesi nedir? (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	105
Grafik 40: Esenler'de bu tür yatırımlar artmalı, çünkü (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	106
Grafik 41: Esenler'de bu tür yatırımlar artmamalı, çünkü (Kemer mahallesi sakinleri) (%).....	107
Grafik 42: İstanbul'un merkezi neresidir? (%) (Kemerpark Sakinleri).....	107
Grafik 43: İstanbul'un merkezi neresidir? (%) (Mahalle Sakinleri).....	107

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Eski Esenler'den bir görünüm	2
Fotoğraf 2: Kapalı yerleşmelere örnekler-Miami/ABD.....	38
Fotoğraf 3: Kapalı yerleşme örneği-İstanbul/Türkiye	47
Fotoğraf 4: Kapalı yerleşme örneği-Texas/ABD.....	48
Fotoğraf 5: Kapalı yerleşme örneği-Los Angeles/ABD	48
Fotoğraf 6: Kapalı yerleşme örneği- Florida/ABD.....	48
Fotoğraf 7: Kapalı yerleşme örneği-Sao Paulo/Brezilya	50
Fotoğraf 8: Kapalı yerleşme örneği-Varşova/Polonya	50
Fotoğraf 9: Kapalı yerleşme örneği-Helsinki/Finlandiya	51
Fotoğraf 10: Kapalı yerleşme örneği-Kiev/Ukrayna	51
Fotoğraf 11: Kapalı yerleşme örneği-Şangay/Çin	52
Fotoğraf 12: Kapalı yerleşme örneği-Pekin/Çin.....	52
Fotoğraf 13: Kapalı yerleşme örneği-İstanbul/Türkiye	54
Fotoğraf 14: Kapalı yerleşme örneği-İstanbul/Türkiye	54
Fotoğraf 15: Kemerpark Evleri'ne ait genel bir görünüm	81
Fotoğraf 16: Kemerpark Evleri'nin yürüyüş parkuru	83
Fotoğraf 17: Kemerpark Evleri.....	83
Fotoğraf 18: Kemer Mahallesi.....	84
Fotoğraf 19: Kemer Mahallesi-Kemer Caddesi.....	84
Fotoğraf 20: 24 saat boyunca güvenlik elemanları ve kameralar ile korunan Kemerpark Evleri'nin batı girişi	99
Fotoğraf 21: Kemerpark Evleri'nin doğusundan geçen tem otoyolu	99
Fotoğraf 22: Kemerpark Evleri'nde yer alan donatılar.....	101
Fotoğraf 23: Kemer mahallesinden bir görünüm.....	103

Tezin Başlığı: Metropol Kentlerdeki Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Üzerine Bir Değerlendirme: İstanbul Kemerpark Evleri Örneği

Tezin Yazarı: Hatice TURUT

Danışman: Yrd. Doç Dr. Zerrin KARAKUZULU

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı: x (ön kısım)+ 142 (tez)

Anabilim Dalı: Coğrafya

Bilim Dalı: Coğrafya

Türkiye’de metropol kent kavramıyla birlikte gelişen ve kentlerdeki sosyal ve mekânsal ayrışmanın karşılığı olarak kullanılan kapalı yerleşmeler (gated community), dünyada 1980, Türkiye’de 1990’larda ortaya çıkan yeni bir yerleşim seçeneğidir. Kentin çeper bölgelerinde yer alan ve üst gelir grubunun yaşam tarzına hitap eden bu yerleşmeler, tüm fonksiyonları bünyesinde barındıran güvenli yaşam alanları olarak tanımlanır.

Bu çalışmada, 1990’lardan itibaren İstanbul’un farklı bölgelerinde görülen ve sosyo-mekânsal ayrışmaya sebep olan dinamiklerin coğrafi bir yaklaşımla Esenler-Kemerpark Evleri örneğinde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, kapalı yerleşmeyi temsil eden Kemerpark Evleri ile siteyi çevreleyen eski konut yerleşmelerinden oluşan Kemer mahallesinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Doğruluk, geçerlilik ve anlamlılık kriterlerine göre seçilen 211 adet anket SPSS analiz yöntemi ile değerlendirmeye alınmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, yeni biçimlenen bu sosyo-mekânsal ayrışma alanında mekânsal, sosyal, kültürel, ekonomik özellikler bakımından büyük farklılıklar görülmekte ve merkez-çevre arasında ciddi bir sosyal ve mekânsal ayrışma yaşanmaktadır. Ayrıca sitenin kurulduğu alanın yer seçiminde ve yaşayanların tercih sebepleri arasında ilk sırada yer alan ulaşımın, bu sahada mekânsal ayrışmaya neden olan en önemli coğrafi faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Ek olarak, sosyal statü ve prestij açısından daha elit bir mekanda yaşama isteği, güvenlik vb. faktörler de bu ayrışmayı şiddetlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal ayrışma, sosyal ayrışma, ulaşım, İstanbul, Esenler

Title of the Thesis: An Assessment on Social and Spatial Segregation in Metropol Cities: Case of İstanbul Kemerpark Houses

Author: Hatice TURUT

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU

Date:

Nu of pages: x(pre text)+ 142 (main body)

Department: Coğrafya

Subfield: Coğrafya

The gated communities developed together with the concept of metropolitan city in Turkey and used as the equivalent of social and spatial segregation in cities are a new settlement alternative that emerged around the world in the 1980s and in Turkey in the 1990s. These communities which are located on the fringe of a city and addressing the lifestyle of the upper-income group are defined as safe living areas involving all functions within them.

In this study, it is aimed to investigate the dynamics that lead to social and spatial segregation in different regions of İstanbul since 1990s, on the case of Esenler-Kemerpark Houses within a geographical approach. Within the scope of the study, a survey was conducted in the site of Kemerpark Houses representing gated communities and in the district of Kemer consisting of oldhouses surrounding the site. 211 survey forms selected by its accuracy, validity and significancy were evaluated by SPSS analysis method.

According to the results obtained, these recently shaping socio-spatial segregation areas – which show substantial differences in terms of spatial, social, economic characteristics- reveal that there is social and spatial segregation between center-periphery areas. In addition, as the access to transportation facilities is a significant reason of choice both for constructors and inhabitants, it is concluded that the transportation, as a geographical factor, plays a main role in spatial segregation. Additionally, factors like security and desire to live in an elite neighborhood which provides prestige and high social status are also effective.

Keywords: Spatial segregation, social segregation, transport, İstanbul, Esenler

GİRİŞ

Tüm dünyada kentleşmenin hızla arttığı ve kentsel alanların hızla genişlediği 20. yüzyılda İstanbul, en fazla kentleşme oranına sahip ve sınırlarını hızla genişleten en önemli kentler arasında yer almıştır (Karakuyu, 2006:5). İstanbul özellikle son 50 yılda hiçbir dönemde olmadığı kadar geniş mekâna yayılmıştır. Bu yayılmada en önemli neden II. Dünya savaşı sonrasında yaşanan hızlı nüfus artışı ve buna paralel olarak ülkenin yaşamış olduğu yapısal değişimdir. Devletçi ekonomiden serbest ekonomiye geçişle birlikte yabancı sermaye için fırsatlar yaratılmış, yabancı sermayenin ağırlıklı olarak yatırım tercihleri ise pazar, yetişmiş eleman, uygun ulaşım ve elverişli iklim koşullarının olduğu Marmara Bölgesi'nden yana olmuştur. Bu durum, yani yeni işyerlerinin açılması ucuz iş gücüne ihtiyaç doğurmuştur (Karakuzulu, Kızıloğlu, Gül, 2011:2). Kırsal alanda nüfus yoğunluğunun artması, makineleşme ile zaten yetersiz olan iş imkânlarının daha da azalması itici faktör olmuştur. İtici ve çekici faktörlerin eş zamanlı yaşanması, kırdan kente göçü hızlandırmıştır. Bu durum İstanbul'da nüfus yığılması ve yerleşim sahasının genişlemesi sonucunu doğurmuştur (Hayır, 2009:3).

Atışalanı ve Esenler yakın çevresinin en eski halkı, Litros ve Avas adlarıyla kurulan köylerde yaşayan Rumlardır. Yöre halkı, Bizans İmparatorluğu'na türlü tarım ürünleri yetiştirerek ekonomik katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Mahmutbey nahiyesi içerisinde birer Rum yerleşmesi olan Litros ve Avas köylerinin etnik yapısı, Lozan antlaşmasıyla değişmiştir. Cumhuriyet döneminde Rum kökenli halkın Yunanistan'a göç etmesiyle boşalan köylere, Doğu Makedonya'dan gelen mübadele göçmenleri yerleştirilmiştir. Uzun yıllar mübadele köyü konumunu koruyan Litros ve Avas, 1930'lu yıllara kadar aynı isimle anılmıştır. 1937-1940 yıllarında yapılan düzenleme ile Litros'un adı Esenler, Avas ise Atışalanı olarak değiştirilmiştir (wikipedia.org) (Fotoğraf 1).

Esenler, 1984 yılına kadar İstanbul Belediyesi'ne bağlı şube müdürlüğü olarak faaliyet göstermiştir. 1984 yılı yerel seçimlerinden sonra Bakırköy Belediyesi Esenler şube müdürlüğü olarak hizmet vermiştir. 1992'de Bakırköy ilçesindeki yerleşmelerden yeni ilçeler oluşturulmuştur. Esenler, 1993 yılında İstanbul'un 32. İlçesi olarak kurulmuştur. İlçe kuzeyde Başakşehir ve Sultangazi, güneyde

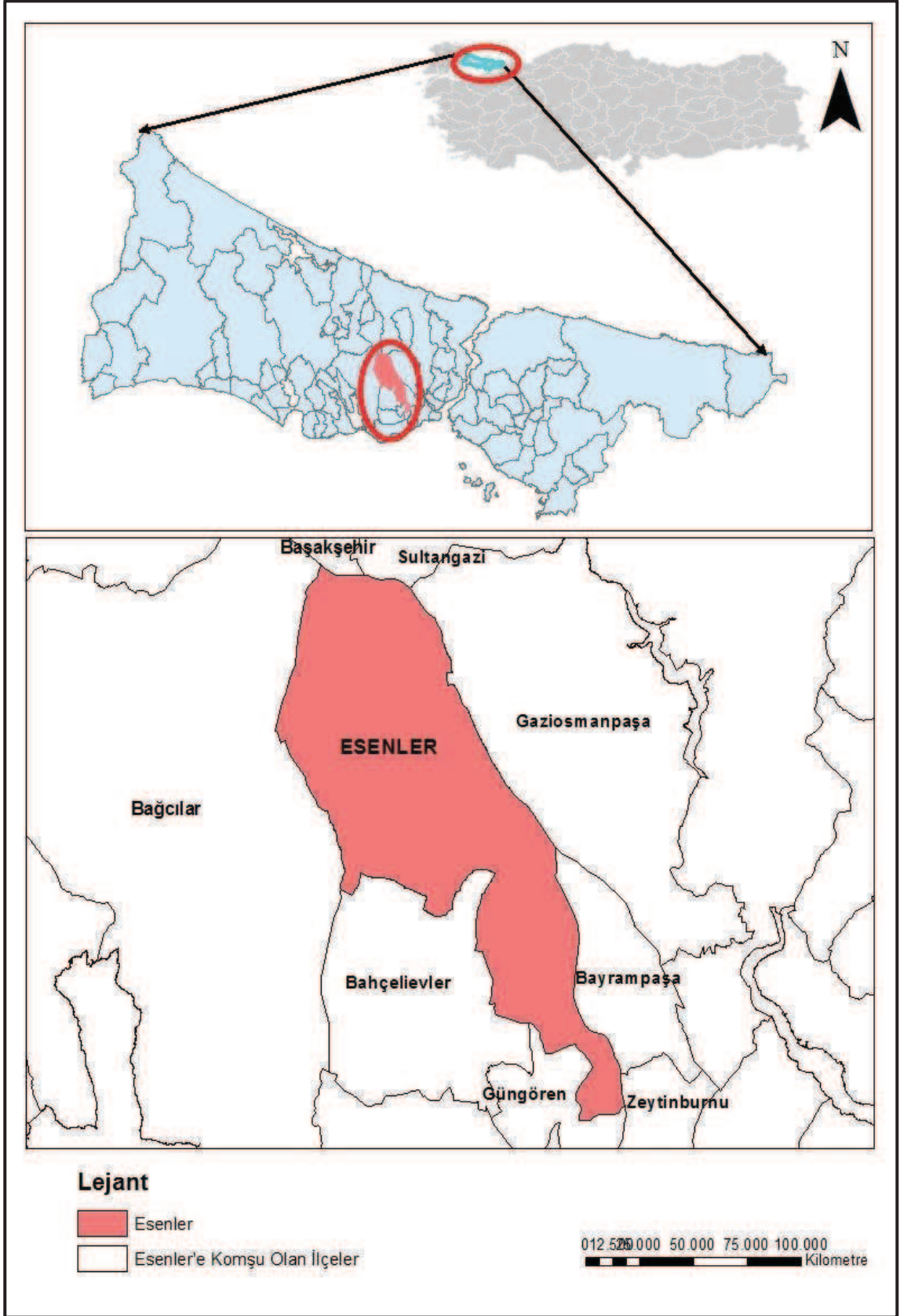
Güngören ve Zeytinburnu, batıda Bağcılar, güneybatıda Bahçelievler, güneydoğuda Bayrampaşa ve Zeytinburnu, doğuda ise Gaziosmanpaşa ile sınırlandırılmıştır (Şekil 1). İlçe, çevresindeki Bağcılar, Küçükçekmece vd. ilçelerden farklı olarak, sanayi merkezi olmaktan çok bir yerleşim merkezi olma özelliği gösterir (www.esenler.gov.tr).

Fotoğraf 1: Eski Esenler'den Bir Görünüm
Kaynak: www.esenler.gov.tr (06.04.2012)

Esenler; Birlik, Çifte Havuzlar, Davutpaşa, Fatih, Fevzi Çakmak, Havaalanı, Tuna (Karabayır), Kazım Karabekir, Kemer, Menderes, Mimar Sinan, Namık Kemal, Nene Hatun, Oruç Reis, Turgut Reis ve Yavuz Selim olmak üzere 16 mahalleden oluşmaktadır ve yüzölçümü toplam 5.227 hektardır (www.esenler.bel.tr).

Araştırmanın örneklem alanı olan Kemerpark Evleri ise Esenler'in Kemer mahallesinde yer almaktadır. 2003 yılında inşa edilen sitenin çok katlı bloklardan oluşması, 24 saat boyunca güvenlik elemanları ve kameralarla korunarak girişlerin kontrol altında tutulması, market, kafe, restoran, yüzme havuzları, spor salonu ve çocuk oyun alanları ile Kemerpark Evleri, Esenler ilçesinin ilk kapalı yerleşme özelliği gösteren modern site yerleşmesidir.

Şekil 1: Esenler İlçesinin Lokasyon Haritası

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, son yıllarda büyük kentlerde sayıları hızla artan kapalı yerleşmelerin (gated community), yer seçiminde ve yaşayanların tercihinde etkili olan coğrafi kriterleri tespit ederek, bu tarz yerleşimlerin ne tür sosyal ve mekânsal ayrışmalara yol açtığını coğrafi bir bakış açısıyla değerlendirmektir.

Araştırmayı çeşitli aşamalarla özetlemek gerekirse; ilk aşamada büro çalışması olarak da nitelendirilebilecek, araştırma konusu ve sahası ile ilgili yapılan literatür taramasında yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Büro çalışmasıyla oluşturulan kuramsal çerçevenin ardından araştırmanın amaçları doğrultusunda kısa bir anket formu (Ek 1, Ek 2) hazırlanarak katılımcıların demografik profili hakkında bilgi edinmeye çalışılmış, ardından Kemerpark Evleri'nin tercih edilmesinde etkili olan faktörlere ve memnuniyet derecesini tespit etmeye yönelik kısa cevaplı sorular sorulmuştur. Anket çalışmasının ikinci aşamasında ise sitenin bulunduğu mahalledeki sakinlere ayrı bir anket formu uygulanmıştır. Bu formda da yine demografik profile ilişkin sorular sorulmuş ve mahalle sakinlerinin Kemerpark Evleri hakkındaki düşüncelerini ölçme amaçlı sorular yöneltilmiştir.

Sahadaki anket uygulamaları tamamlandıktan sonra büro aşamasına geçilmiştir. Alan araştırması sırasında site içinde ve mahallede olmak üzere toplam 238 katılımcıya ulaşıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen anketlerin hepsi tek tek incelenmiş ve değerlendirmeye imkân tanımayacak kadar çok sayıda sorusu cevapsız bırakılanlar ayıklanmıştır. Çalışma, bu ayırma işleminin ardından kalan 211 (sitede 102, mahallede 109) anket örneği üzerinden değerlendirmeye alınmıştır.

Anket formlarındaki bilgiler ile en doğru ve anlamlı sonuçlara ulaşabilmek için yanıtlar ekonomik, sosyal, kültürel vb. kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri ile anket sorularına verilen cevaplar arasındaki anlamlılıklar istatistiksel yöntemlerle kontrol edilmiş ve SPSS 17,0 istatistik programı ile her soru için frekans (sıklık) ve crosstabs (çaprazlama) analizi yapılarak tablo ve grafikler hazırlanmıştır.

Literatür Özeti

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan itibaren görülmeye başlayan ve 1990’larda İstanbul başta olmak üzere Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük kentlerde sayıca artan kapalı yerleşmelere ilişkin pek çok çalışma vardır. Fakat bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu sosyologlar, şehir plancıları ya da mimarlar tarafından yapılmıştır. Tez çalışması kapsamında yapılan literatür taramasında yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak **kentleşme, küreselleşme, metropolleşme, mekansal dönüşüm, mekansal ayrışma** çerçevesinde konunun coğrafi bir yaklaşımla ele alınmasına özen gösterilmiştir.

Uluslararası literatürde, kapalı yerleşmelerin ortaya çıkışı, bu tip yerleşmelerin meydana gelmesinde kapitalist birikim süreçlerinin etkisi, kapalı yerleşme tipleri, ülkelere göre farklılıkları ve bu farklılıkların meydana gelmesinde hangi faktörlerin etkili olduğuna ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. 1980 yıllarından itibaren küresel ölçekte değişim gösteren ekonomik ve politik dinamiklerin etkisiyle ortaya çıkan kapalı yerleşmelere ilişkin ilk incelemeler M. Davis’in “*City of Quartz*” (1990), McKenzie’nin “*Privatopia*” (1994) adlı kitaplarında yer almaktadır. Bununla birlikte kuramı meydana getiren ve kapalı yerleşmelerle ilgili hemen her çalışmada referans alınan kitap ise E. Blakely ve M.G. Synder’in “*Fortress America*” (1997) adlı çalışmasıdır. Bu kitaplar öncelikle kapalı yerleşmelerin, çeper, banliyöleşme ve saçaklanma kuramlarından yola çıkılarak oluşturulmuş kendine özgün çerçevesini ve ardından farklı kentlerde yapılan istatistiksel alan araştırmalarını içermektedir. Yukarıdaki çalışmalardan sonra kentlerdeki mekânsal farklılaşmayı, konut biçimlerini, kapalı yerleşmelerin lokasyon seçimlerini ele alan pek çok çalışma yapılmıştır.

Ulusal literatürde ise, şehirleşme ve metropolleşmeye ilişkin kuramsal çerçeveyi oluşturmada şehir coğrafyacıları, şehir plancıları ve sosyologların çalışmalarından yararlanılmıştır. Coğrafya biliminde S. GÖNEY’in özellikle şehir coğrafyasına ilişkin temel kaynak niteliğini taşıyan “*Şehir Coğrafyası*” (1995) adlı kitabında şehirleşme hareketleri, şehirlerin ortaya çıkışı ve yeryüzünde dağılımları, şehirlerin genel fonksiyonları ve sınıflandırmalarına ilişkin derinlemesine incelemeler yapılmıştır.

Küresel düzeyde yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel tüm gelişmeler en açık ve en anlaşılır yansıma alanı mekân yapısıdır. Bu ana eksen etrafında gerçekleştirilen bir çalışma da Y. HACISALİHOĞLU'nun **“Küreselleşme Mekânsal Etkileri ve İstanbul”** (2000) adlı eseridir. Çalışmada kıtalar, ülkeler, bölgeler, kentler ve semtler ölçeğinde her mekânsal ünitenin etkilenme biçimi ve boyutu irdelenerek, küresel düzeyde mekânsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Tez çalışmasında, özellikle Küreselleşmenin mekâna yansıması ve küreselleşmeyle İstanbul'un nasıl bir ilişki içinde olduğu hususunda yazarın bilgilerinden faydalanılarak kuramsal bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Coğrafyada referans kaynak olarak kullanılan bir diğer önemli eser de N. ÖZGÜÇ ve E. TÜMERTEKİN'in **“Beşeri Coğrafya”** (2004) adlı eserinin yerleşme coğrafyası bölümünde Roma Dönemi'nden itibaren şehirselleşmelerin kökeni ele alınmış ve günümüz mega şehirlerinin oluşum süreçlerine kadar kapsamlı bir inceleme yapılmıştır.

Türkiye'de şehirleşme üzerine yapılan bir diğer çalışma ise M. HAYIR'ın **“İstanbul Başakşehir'de Şehirleşme Süreci”** (2009) adlı eseridir. Şehirli nüfusun şehrin etrafına göç etmesiyle gerçekleşen subürbanlaşma süreci, şehirleşmenin gelişim aşamalarından biridir. İstanbul Başakşehir'de subürbanlaşmanın ortaya konulmasının amaçlandığı çalışmada ortaya konulan bulgular, şehirlerin alansal yayılmasında başta sanayi olmak üzere iş olanaklarının çevreye yayılmasının etkili olduğunu ortaya koymuştur. Sanayinin subürbanlaşması, konut alanlarının subürbanlaşmasını tetiklemiş, böylece alansal yayılma gerçekleşmiştir.

Çalışmada yararlanılan bir diğer kitap kaynağı ise A. ALİAĞAOĞLU ve A. UĞUR'un **“Şehir Coğrafyası”** (2012) adlı eseridir. Eserde kent tanımları, kentin doğası ve özellikleri farklı bilim adamlarının yaklaşımlarıyla ele alınmıştır. Ayrıca kentsel mekânın nasıl örgütlendiğini açıklayan Thünen ve Christaller modellerine yer verilmiştir. Tez çalışmasında ise eserde yer alan kent tanımları, kentlerin gelişimi ve ortak özellikleri gibi konulardan yararlanılmıştır.

Yine kentlerin gelişiminde doğal ve beşeri coğrafya faktörlerinin ne derece etkili olduğunu irdeleyen ve bu doğrultuda tez çalışmasına katkı sağlayan bir diğer çalışma A. KARADAĞ ve A. KOÇMAN'ın **“Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim**

Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği” (2007) adlı makale çalışmasıdır. Çalışmada, kentin varlığının ve gelişme sürecinin, daha çok doğal çevre bileşenlerinin sağlamış olduğu olanaklara bağlı olduğu belirtilmiştir. Kentsel alan ve çevresine ait jeomorfoloji, uygun iklim koşulları, verimli topraklar ve su kaynaklarının insan yaşamı ve etkinlikleri üzerinde olumlu etkilere sahip olmasının, kentsel varlığın ve gelişme sürecinin temel bileşenleri olduğu ifade edilmiştir. İzmir-Ödemiş örneğinde yapılan çalışmada, ilçenin mekânsal organizasyonu üzerinde topraklarının verimli olması ve uygun iklim koşulları önemli rol oynamıştır.

Küreselleşmenin kentsel mekânlar üzerinde meydana getirdiği oluşumları inceleyen ve tez çalışmasında kent-mekân ilişkisini kurarken büyük ölçüde yararlanılan bir diğer makale Z. KARAKUZULU'nun *“Socio-Cultural Influences of Globalization on Urban Planning” (2007)* adlı çalışmasıdır. Çalışmaya göre, ulaşım ve iletişim teknolojisiyle birlikte özellikle metropol kentlerde yüksek katlı konut ve iş alanlarının sayısı hızla artmış, bundan dolayı kentsel mekanlarda tek tipleşme meydana gelerek bu alanların özgünlüğü kaybolmuştur. Bu süreçte özellikle dev alışveriş merkezleri 21. yüzyılın katedralleri haline gelmiştir.

Çeperdeki konut gelişmesi ve subürbanlaşma ile ilgili ulusal literatürde yapılan çalışmalar, özellikle 1990'lardan itibaren devlet kontrolüyle gerçekleştirilen toplu konutlar, kooperatifler ya da özel şirketler tarafından inşa edilen konutlar aracılığıyla oluşan alt kentleşme süreçlerini kapsamaktadır. Türkiye’de 1990'lardan itibaren büyükşehirlerde görülmeye başlayan ve 2000’li yıllara doğru akademik çalışmalarda araştırma konusu olarak yer alan kapalı sitelerle ilgili öncelikli olarak A. ÖNCÜ’nün *“İdeal ev mitolojisi sınırları aşarak İstanbul’a ulaştı” (1999)* başlıklı yazısının yanı sıra R. BALI’nin *“Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar” (2002)* ve K. ALVER (2010)’in *“Siteril Hayatlar”* adlı eserlerinde kapalı yerleşmelere ilişkin bölümler, konuya açıklık kazandıran temel referanslar olarak kabul edilmektedir.

H. KURTULUŞ’un *“İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar” (2005)* adlı kitabında kapalı yerleşmeler, toplumsal sınıflaşma temel alınarak Bahçeşehir ve Beykoz Konakları incelenmiştir. Bu çalışmalar mikro ölçekli araştırmalara dayanmakta ve İstanbul’daki yeni kentsel ayrışmanın iki farklı boyutu ele

alınmaktadır. **“Bir Ütopya olarak Bahçeşehir: Mekânsal Ayrışmada Yeni Bir Boyut”** ve **“İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği”** başlıklı çalışmalar, İstanbul için yeni yerleşme biçimleri olan alt kentler ve dışarıya kapalı olarak inşa edilen lüks konut sitelerini dünyadaki örnekleriyle karşılaştırarak ele almaktadır. Bu iki çalışmada, İstanbul’daki alt kentleşme ve kapalı yerleşmeler, toplumsal sınıflaşmaların bu alanlarda yol açtığı sosyo-mekânsal baskılara dair çarpıcı analizler sunulmuştur. Kitabın A. TÜRKÜN ve H. KURTULUŞ tarafından yazılan **“Giriş”** bölümünde, yazarlar 19. yüzyılı başlangıç noktası olarak, İstanbul’un bugüne kadar geçirdiği üç radikal mekânsal dönüşüm evresini (1800’ler-1950; 1980-2000’ler), küresel, ulusal ve yerel, politik, ekonomik ve kültürel süreçler arasında değerlendirerek incelemişlerdir. Türkün ve Kurtuluş’a göre, Türkiye’nin ve İstanbul’un 1980 sonrası kentleşme sürecinin kent politikası, *popülizmden elitizme* kayarken kentsel eşitsizliği artırmakta ve kentsel mekânda ayrışmaları derinleştirmektedir.

Kapalı yerleşmelerin mekânsal yer seçim tercihlerini, kentsel donatıların erişilebilirlik açısından değerlendirilmesini ve kullanıcıların konut ve çevresinden memnuniyetlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma da L. BERKÖZ tarafından yapılmıştır. Berköz’ün **“İstanbul’da Korunaklı Tek-Aile Konutları: Konut Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Belirlenmesi”** (2008) adlı çalışmasından elde edilen bulgulara göre, yeşil alanların yetersizliği İstanbul’da kent çeperlerine yayılmış olan kapalı yerleşmeleri tercih etmede önemli bir nedendir. İstanbul dünyadaki diğer büyük metropollerle güvenlik bakımından karşılaştırıldığında; tehlikeli boyutlarda olmamasına rağmen son yıllarda kapalı yerleşmelerin sayısında hızlı bir artış olmuştur. Berköz, bu alanların tercih edilmesinde güvenlik faktörünün ikinci sırada yer alması ise kapalı yerleşmelerin çevrelerinden kopuk, izole oldukları için sosyal ve fiziksel kutuplaşmalar yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Kentlerdeki sosyal ve mekânsal ayrışmayı ele alan bir çalışma da E.Ö. TÖRE ve S.K. SOM tarafından **“Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği”** (2009) adı altında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilk olarak, kapalı yerleşmelerin İstanbul’da nerede ve nasıl bir dağılım gösterdiği incelenmiştir. Ardından katılımcılarla yapılan mülakatlar sonucu, kapalı yerleşmelerin hangi kriterler doğrultusunda tercih edildiği, sakinlerin yerleşme içerisindeki mekânsal kullanım

alışkanlıkları ve kentle olan sosyo-mekânsal ilişkileri incelenmiştir. Buna göre, kapalı yerleşmelerin en yoğun kümелendiđi ilçeler; Büyük Çekmece, Sarıyer, Beykoz, Küçük Çekmece, Tuzla, Ümraniye, Eyüp, Esenler, Beykoz ve Beşiktaş ilçeleridir. Bunların ortaya çıkışındaki temel faktörlerden biri olan “talep”, yapılan mülakatlarda; depreme dayanıklılık, daha nitelikli donatılar, olumlu çevre koşulları ve güvenlik talebi olarak kendisini göstermiştir. Kapalı yerleşmelerin buldukları çevreyle etkileşimi sorgulandığında ise ulaşım akslarının kullanımı dışında günlük yaşam içinde konut alanlarının yer aldığı mahalle ve çevreyle hiçbir fiziksel ve sosyal ilişkinin var olmadığı görülmüştür.

Kentlerdeki sosyal ve mekânsal ayrışmayı ele alan bir çalışma ise M. ES’ in **“21. Yüzyıl Kentlerinde Göçlere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Olgusu”** (2010) adlı çalışmasıdır. Çalışmanın temeli; dünya genelinde kentlerin ve kentlerde yaşayan kişilerin sayısının artmasına paralel olarak, kentsel mekânda meydana gelen mekânsal ve kültürel dönüşümlerin irdelenmesine dayanmaktadır. Bu kapsamda, 21. Yüzyıl kentlerinde ortaya çıkan mekânsal ve kültürel dönüşümler, gelişmekte olana ülke kentlerinde –özellikle Türkiye ve İstanbul ekseninde- tanık olunan süreçler üzerinden gidilerek göç sorunsalı bağlamında ele alınmıştır. Buna göre, gelişmiş ülkelerde iki asır önce başlayan sanayileşme ve kentleşme hareketleri, Türkiye’de ancak 1950’li yıllarda başlayabilmiştir. Buna bağlı olarak önemli bir oranda nüfus, öncelikle yakın yerleşmelere, ardından ulaşım ve iletişim teknolojisinin de gelişmesiyle birlikte belli başlı metropollere yığılmıştır. Yazarın, Türk kentlerinde yaşanan yoğun göç hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan mekânsal ve sosyal ayrışmanın neden olduğu sorunların çözülerek, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir kentsel dönüşüm yönünde sunduğu öneriler tez çalışması için de yararlı olmuştur.

BÖLÜM 1: KENTLERDE SOSYAL ve MEKÂNSAL AYRIŞMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde kuramsal çerçeveyi oluşturan çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Ardından mekân-kent ilişkisine değinilerek küreselleşme olgusunun kentsel mekânda oluşturduğu etkiler tartışılmış, son yıllarda sayıları hızla artan metropol kentler ve bunların gelişimine ilişkin bilgiler verilmiştir. Son olarak bu bölümde küreselleşmenin kentsel mekânda yarattığı yeni bir yerleşim biçimi olan kapalı yerleşmelerin ülkelere göre benzerlik ve farklılıkları değerlendirilmiştir.

1.1. Kent, Kentleşme ve Kentleşme Tanımları

Literatürde, araştırmacıların çalışma amacına ve konusuna göre pek çok kent tanımı bulunmaktadır. Sözelimi Göney (1995:6)'e göre kentler, fiziki görünüşünde büyük ölçüde insan müdahalesinin olduğu, bünyesinde çok çeşitli halk gruplarının yaşadığı ve ilişkilerin hem yüzeysel hem de belirli çıkarlara dayandığı yerleşmelerdir. Özgüç ve Tümertekin (2004:325) ise kenti yoğunlaşmış, tarımsal olmayan insan yerleşmeleri olarak tanımlamışlardır. Buna göre kentler aralarında idari, dini, ticari, sınai, toptancılık ve perakendecilik, ulaşım ve iletişim, eğlence, eğitim ve koruma hizmetleri de olan çok çeşitli hizmetler sunarlar ve herhangi bir şehrin hizmetlerine ihtiyaç duyan ve kendisine çektiği bölge de onun “hinterland”ıdır

Özçağlar (2011:64) kenti idari özelliklerine göre tanımlamıştır. Yazara göre, bünyesinde barındırdığı insanların ihtiyaçlarını başka yerleşmelere fazlaca muhtaç olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara sahip bulunan, alt ve üst yapı bakımından fazlaca eksiği olmayan, bugünkü koşullarda nüfusu 30.000 veya 50.000'in üzerindeki belediye örgütlü yerleşmeler kent olarak adlandırılırlar. Karadağ ve Koçman (2009)'a göre ise kentler, kendisinden küçük yerleşim birimlerinde yaşayanların çoğu için bir fırsatlar mekânıdır. Ancak bu fırsatların yanında risklerin, karmaşanın olduğu ve yaşanabilirliğin sorgulandığı, kalabalık içinde yalnızlığın ve yabancılaşmanın giderek derinleştiği ve ortak mekânlarda birbirinden uzak hayatların yaşandığı ve kent içindeki herkesin de bu durumdan şikâyetçi olduğu yerleşmelerdir.

Farklı kent bilimcilerin kente ilişkin tanımları da izleyen bölümlerde açıklanmıştır. Kartal (1983) ise kent için *“Tarımsal olmayan üretimin egemen olduğu, hem tarımsal hem tarım dışı üretim, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, örgütlenme, bütünleşme ve ayrı cinstenlik derecelerinin yüksek düzeyde bulunduğu yoğun bir nüfus odağıdır”* demektedir. Aynı zamanda Kartal, kenti kendi kendine yetemeyen bir birim olarak tanımlamakta, kentin çevre yerleşmelerin iktisadi faaliyetlerini denetleyerek uzmanlaştığını, bunun sonucunda da çevresi üzerinde toplumsal ve idari yönden denetimci bir görev üstlendiğini belirtmektedir.

Aslanoğlu (2000:13)’a göre ise, *“Kent heterojen nüfus yapısına paralel bir şekilde meslekler açısından da çeşitlilik gösterir”*. Tarımdan ziyade sanayiye dayalı bir üretim alanı olan kent, farklı meslek gruplarının dayanışma, yardımlaşma, çatışma gibi toplumsal ilişkiler ağında kendi konumlarının belirlediği bir alandır. Tarımsal olmayan üretim kontrol fonksiyonlarının toplanan, büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme kavramları etrafında tanımlanan kent (2000:13) aynı zamanda *“Sosyal hayatın mesleklere, işbölümüne, farklı meslek gruplarına göre organize edildiği; kurumlaşmaların yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bütün bir günlük yaşayışı etkilediği yerleşme merkezi”* olarak görülmektedir (Es, 2010:82; Sezal, 1992:22).

Kent, merkezdir; *“dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir”* (Wirth, 2002:78). Kentin merkezliğini ve çekiciliğini, Mumford, Ebezener Howard’a dayanarak **“mknatis”** metaforuyla açıklar. *“Bu sözcük kenti tanımlama açısından çok kullanışlıdır, çünkü mknatis metaforu, mknatisin etki alanı ve bu alanın uzak cisimleri harekete geçirici gücü ile merkezine farklı özelliklere sahip parçaları çekebilen toplumsal güç hatları arasında bir benzerlik kurmamıza olanak tanır”* (Alver, 2010:39-40; Mumford, 2007:106). Öncü ve merkez olan kent, hayatı ve siyaseti doğrudan etkilemekte, kendi etrafında bir dizge oluşturmakta, açık yahut gizli ama kesin bir şekilde iktidarın hissedildiği, izlendiği, gözlemlendiği bir mekân haline gelmektedir (Alver, 2010:39-40).

Kent kavramı, coğrafyacı, sosyolog ve kent kuramcıları tarafından farklı şekillerde tanımlansa da aslında ortak bir temele dayandırılmaktadır. En genel ifadeyle kentleri,

birbirinden farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip bireylerin barındığı, kırsal kesime oranla eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerden en üst düzeyde yararlandığı, daha çok sanayiye yönelik üretimin yapıldığı ve doğal çevrenin giderek önemini yitirdiği yerleşim birimleri olarak tanımlamak da mümkündür. Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında kentlerin temel özellikleri şöyle tanımlanabilir (Aliagaoglu ve Uğur, 2012:6);

- Kent, miktarı zamana ve mekâna göre değişebilen bir sınırın üzerinde kalabalık bir nüfusa sahiptir.
- Kentlerde birbirleriyle ilişkileri yüzeysel olan, farklı amaç ve statüde bireyler bir arada yaşamak zorundadır.
- Faal nüfusun büyük bir kısmı tarım dışı faaliyetlere yönelmekte, dolayısıyla kent içinde çeşitli fonksiyonlar ve farklı coğrafi görünümler ortaya çıkmaktadır.
- Bir takım sosyal kolaylıkların toplandığı, bu nedenle birçok yeniliğin yapıldığı ve çevreye yayıldığı yerleşmelerdir.
- Farklı kural ve kurumlara sahip, çevresiyle etkileşim halinde ve çevresine çeşitli hizmetler sunan merkezi ve toplu yerleşmelerdir.

Kentleşme ise; dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması demektir. Kentsel nüfus köyden kente göçlerle artar. Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme bu şekilde nüfus akınları halinde gerçekleşir. Kavram yalnızca nüfus hareketi ve kentlerin büyümesi olarak düşünülmemelidir. Kentleşmeyle, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısı arasında büyük bir bağlantı vardır. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken o nüfus hareketini yaratan toplumsal ve ekonomik değişmelere de yer vermek gerekir. Bu şekilde düşünülürse kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasıyla bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, kentleşme ve sanayileşme arasında doğrudan bir ilişki vardır. Gelişmiş olan ülkelerde bu durum paralellik arz ederken, gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşme, kentleşmeyi yavaş bir hızla takip etmektedir (Keleş, 2006:23-24).

Yukarıdaki tanımdan farklı olarak, kentleşme en genel anlamıyla kırsal yerleşmelerin kentsel yerleşmelere dönüşmesi ya da doğrudan kentin büyümesi biçiminde bir süreç olarak da tanımlanmaktadır. Her iki durumda da nüfus artışı önemlidir. Özellikle ikinci durumda göçe dayalı nüfus artışı önem kazanır (Maillet,1983).

Kentleşmeyi, kentli nüfusun artması olarak ele aldığımızda bunun nedenlerini üç grupta toplamamız mümkündür. Bunlar:

- **İtici Güçler:** Tarımsal verimde düşüş, gelir yetersizliği, gelir ve toprak dağılımının dengesizliği, tarımda mekanizasyon ile işsizlik sorununun ortaya çıkması, terör, kan davası, toprak bölünmesi (miras) gibi köylüyü toprağından ayırmaya zorlayan güçler itici güçlerdir.
- **Çekici Güçler:** Nüfusu kentlere çeken ana etkidir. Sanayileşme sonucu iş olanaklarının artması kenti çekici hale getirir. Bununla birlikte eğitim ve sağlık olanaklarının olması ve kentlerdeki hareketli yaşama dâhil olma isteğı kırsal nüfusu kente çeker.
- **İletici Güçler:** Ulaşım- iletişim teknolojisi sayesinde mal, hizmet değiş-tokuşunun belli taşıma ve haberleşme olanakları ile daha cazip hale gelmesi sonucu kentleşme hareketi yoğunluk kazanır. Bu taşınım olanaklarındaki çekicilik iletici güçlerdir.

O halde diyebiliriz ki kentleşme toplumu ve toplumsal ilişkileri büyük ölçüde etkileyen/değıştiren bir olgudur. Nitekim bireysel ya da toplumsal değışmeye yol açan, yenileşme hareketini toplum içinde yayan bir kültürleşme süreci meydana gelir ki böylece kentler, kültürel ve teknolojik yeniliklerin topluma yayılma noktalarını oluşturur. Ancak kentlerdeki bu yenileşmenin her yerde eşit düzeyde olduğu söylenemez çünkü gelişmekte olan ülkelerde, çağdaş ve geleneksel kurumlar kent yapısı içinde birlikte var olurken, gelişmiş ülkelerde artık geleneksel kurumlar yerini çağdaş kurumlara bırakır. Bu farklı kurumlaşma mekânsal yapıya da yansır. Sözelimi gelişmiş ülkelerde, çevresiyle bütünleşmiş bir 'kent' hakimdir, gelişmekte olan ülkelerde, çevresini sömüren bir 'tek egemen kent' ortaya çıkmıştır (Kılınçaslan,1981). Bu durumun bölgesel dengesizlikleri tetikleme açısından önemli sakıncaları vardır (Keleş, 2006:39).

Aynı zamanda kentleşme, toplumsal değişme sürecinin bir boyutudur. Batıda sanayi devrimiyle başlayan bu değişim, günümüz az gelişmiş ülkelerinde farklı bir biçimde gelişmiş ve en dinamik toplumsal gerçeklerin başında yer almıştır. Kentleşme olgusu kalkınma ve gelişme motoru olarak görüldüğü için nedenleri ve özellikle sonuçları itibariyle pek çok toplumsal sorunlara yol açmıştır. Kavrama farklı bir bakış açısı sunan Es (2010:83), kentleşme için *“Nedenleri ve sonuçları açısından, pek çok toplumsal soruna kaynaklık ettiği için, planlı ve programlı müdahaleyi gerektiren bir değişme sürecinin, toplumsal boyutu olarak ortaya çıkar”* denmiştir.

Ancak kentleşme süreci çoğu zaman planlı bir şekilde gerçekleşmemekte ve bu durum bölgesel dengesizlik ile sonuçlanmaktadır. Sözelimi az gelişmiş ülkelerde; yıllık ortalama nüfus artışı % 2-3 olarak gerçekleşirken, kentsel nüfus % 6-7 oranında artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise yıllık ortalama nüfus artışı % 0-1 olurken, kentsel nüfus % 1-2 artmaktadır (Es, 2010:84). Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerde kentleşme daha hızlı bir şekilde ve demografik bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Aynı zamanda büyük kentler daha hızlı büyürken küçük kentlerin gelişimi daha yavaş gerçekleşmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ise tarımsal üretim sanayiye yönlendirilmektedir. Böylece tarımsal iş gücü, büyük kentlerde sanayide çalışmak üzere harekete geçmektedir. Ekonomik gelişmeyle birlikte hizmetler sektörüne de önemli oranda yönelme vardır. Kentleşme, tarımdan tarım dışı faaliyetlerin yoğunluk kazandığı kentsel kesimlere karışmasına karşın, gelişmiş ülkelerin kentleşmeleri, haklı olarak kalkınma ile özdeş sayılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, kentleşme sanayileşmeden önce olmakta, kesim değiştiren faal nüfus tarımdan doğrudan doğruya hizmet dallarına aktarılmaktadır (Keleş, 2006:39-40).

Kentleşme son iki yüzyılın önemli olgularından biridir. Kentlerin nüfusları ve sayıları giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmeler, üretim biçimlerindeki değişimler; büyük miktarlardaki nüfusun topraktan kopmasına ve kırsal alandan ayrılmasına neden olmaktadır. Kentleşme önümüzdeki yıllarda da ülkelerin toplumsal yapılarını belirleyecek bir gerçek olacaktır (Es, 2010:85)

Kente ilişkin bir diğerk önemli kavram da **kentlileşme**dir. Kentlileşme, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir birikim sürecidir. Bu süreçte, kırdan kente göç eden bireyler kente özgü işlerde çalışmakta, kente özgü davranışları benimsemekte, kentin sunduğu olanakları kullanmaya başlamakta ve böylece kentlileşmektedir. Kentlileşme, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişki biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma, kente uyum sağlama ve kentle bütünleşme süreci olarak da tanımlanmaktadır (Kaya, 2004). Bu tanım kentlileşme ile ilgili sürecin sosyal ve kültürel özelliklerini de kapsamaktadır. Sosyo-kültürel özellikleri temel alarak kentlileşmeyi, kente göç edenlerin ve kentte yaşayanların, kent halkının değerlerini, kentli insanın düşünme, davranış ve yaşama biçimini benimsemesi şeklinde de tanımlamak mümkündür.

Buna göre kentlilik süreci ve *'kentli insan'* adına beklenen değişimler de özetle şöyledir; Kentte yaşayanların geçimini tamamen kente özgü işlerle sağlıyor olması ekonomik olarak kentliliğdir. Kentli insanın eğitime önem vermesi, kent yaşamına katılarak kişisel ve toplumsal faaliyetlerde rol alması ve toplumda statü kazanmaya çalışması sosyal açıdan kentliliğdir. Siyasal toplumsallaşmanın öne çıkması ile bireylerin kent yaşamındaki hak ve sorumluluklarının farkına varması ise siyasal açıdan kentliliğdir. Psikolojik davranışlar açısından kentlilik ise toplumla uyum içinde yaşamayı gerektirir. İnançsal davranışlar açısından kentlilik, bireyin kentte birlikte yaşadığı farklı din veya mezheplere sahip insanlara karşı saygılı olması iken, estetik davranışlar açısından kentlilik, bireyin oturduğu konutun, sokağın, mahallenin güzelleştirilmesi adına çaba göstermesidir. (Kıray 1982, Wirth 2002, Es 2007).

Özetle kentlilik, kentte yaşamak değil kentin içinde barındırdığı farklı dil, din, ırk ve kültüre mensup insanları birer zenginlik unsuru olarak görüp, kentin sahip olduğu tüm avantajları da kullanarak ortak bir paydada buluşan bir kent kültürü oluşturmak ve kenti yaşamaktır.

1.2. Mekân-Kent İlişkisi

Yer, mekân ve coğrafya; insanın belli bir yerde, zeminde ve mekânda eylemlerini gerçekleştirmesinden dolayı incelenmesi gereken konular arasında yer alır. Eylemlerinin gerçekleşme imkânı olan mekânsal boyut, insanın yönelimlerini de etkiler. Bundan

dolayı mekân, tıpkı zaman gibi beşeri faaliyetleri anlamada temel bir kategori ve analiz birimi olarak öne çıkar. Çünkü insan ve toplum, belli bir mekânda varlık kazanır, o mekânda oluşur ve dönüşür. Bu durum, insan ve toplumun bir yerle irtibat kurmasını, bir yere bağlanmasını sağlar. Aynı zamanda mekân, insanın konumu ve statüsüne dair ipuçları taşır. Mekân doğrudan insanın varlık alanı ve toplumsal yaşamla irtibatlıdır. Mekân üretimi, mekânsal organizasyonlar, mekânsal aidiyet ve mekânsal ayrışma, bütünüyle insanı temsil etmekte, onu takip etmektedir (Alver, 2010:11).

Harvey'e (2003:34) göre mekan, hem coğrafi hem de sosyolojik bir olgudur. Başlangıçta insanın, içinde eylemlerini gerçekleştirdiği uzay parçası olarak algılanan mekân; toplumsal olaylara sahne olması, hatta bu olaylara yön vermesi bakımından sosyolojik bir olgudur.

Geçmişten günümüze kendini hep mekânlarda var eden, hayatının farklı yönlerine, ihtiyaçlarına, isteklerine karşılık olması bakımından yerleşme mekânlarından, yerleşme tiplerinden geçen, köyler ve kentler kuran insan, sürekli hayatının akışını dengeleyecek ve karşılayacak mekânlar üretir (Alver, 2010:12). Kent, o mekânsal üretimlerin en karmaşık unsurudur. Kentin insanda bir kültür oluşturması ile kent ve insan birbirini bütünlükler. Böylece insan bilinçle kente yönelir ve kent insanın hayatını devam ettirdiği ana mekânlardan biri haline gelir.

Kong ve Yeoh (2005)'un mekân-kimlik ilişkisi kuramından yola çıkarak, kent yaşamına giderek alışmaya başlayan insanın, ya yaşadığı mekânın kimliğini benimsediğini ya da yaşadığı mekâna yeni anlamlar yükleyerek ona bir kimlik kazandırdığını söylemek mümkündür (Tablo 1).

Mekânın, yerin ve bölgelerin küreselleşme, kapitalizm, fordizm süreçlerinde almış olduğu yeni biçimler üzerinde duran Urry, söz konusu sürecin mekân algısını değiştirdiğini, mekânın kendisinde de bir dönüşümün gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Urry, 1999:227).

Tablo 1
Kong ve Yeoh'un Mekân-Kimlik İlişkisi

1) Mekânın bizzat kendi kimliği	2) İnsanın mekânı bir kimlik unsuru olarak görmesi
<ul style="list-style-type: none">• Her mekânın bir kimliği vardır• Bu kimlik onu diğerlerinden ayıran (ayırıcı/özgün) bir özellik gösterir.	<ul style="list-style-type: none">• İnsan mekânı bir kimlik olarak görür. Böylece mekânsal aidiyet belirir ve insan kendini bu kimlikle tanımlar.• Bu kimlik tarihsel bağlar yanında cemaatsel bağları da ifade eder.

Kaynak: Kong ve Yeoh (2005:66)'dan

1.2.1. Mekânsal Ayrışma

İnsanın tarihsel süreçte hayatını devam ettirmek için oluşturduğu mekânlar biçimsel, işlevsel ve yapısal açıdan farklılıklar gösterir. Yerleşme, ikamet etme, yurtlanma amacıyla oluşturulan mekânlar, dönem ve koşullar eşliğinde değişir, değiştiği gibi farklı işlevler üstlenir. Köyden kente, kasabadan metropole çok farklı yerleşme deneyimlerinden geçen insan, bu deneyimlerin her birine uygun bir hayat, kültür ve anlayış tesis eder (Alver, 2010:35).

Bir kültür ve kimlik göstergesi olan mekân; farklılaşan, dönüşen, başkalaşan ve ayrışan dinamik bir yapıdır. Toplumsal süreçlerce yeniden üretilen mekân, biçim ve içerik bakımından daima değişme halindedir. Hayat tarzlarında ve toplum değerlerinde meydana gelen değişmeler, mekânların farklılaşmasını, örneğin mekânsal ayrışmayı besler. Hayat daima farklı mekânlarda akar, farklı mekânlar hayata yön verir. Bu olağan akış, mekânsal ayrışmanın da doğal ama yoruma açık bir süreç olduğunu göstermektedir. Mekânsal ayrışma, toplumsal yapıdaki farklılıkların, ayrışmaların, tabakalaşmanın, sınıflaşmanın bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Mekânsal ayrışma, ekonomik, sosyal, kültürel, dini, ideolojik vb. faktörlerle irtibatlıdır. Her faktör ayrı ayrı veya iç içe mekânsal ayrışmayı etkileyebilmekte, mekânsal ayrışmanın oluşumunda etkin bir şekilde yer almaktadır (Alver, 2010:42).

Toplumsal yapının yadsınamaz bir gerçeği haline gelen mekânsal ayrışma, farklı mekânsal üretimler ve mekânsal organizasyonlar çerçevesinde somutlaşmaktadır. Farklı

bir hayat tarzına, bakış açısına işaret eden mekânsal organizasyonlar, yalın bir şekilde mekânsal ayrışmaya yol açabilmektedir. Mekânsal ayrışma farklı bir yaşam şeklinin oluşumunda etkin bir rol üstlenmektedir. Mekânlara özgü değer ve özellikler bu süreçte ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde kentsel mekân da kendi içinde ayrışmaya yol açmaktadır. Mahalle, semt, getto gibi mekânsal yapılar, farklı hayat tarzlarından kaynaklanan ayrışmaya işaret etmektedir. Hatta aynı mahalle yahut semtte mekânsal ayrışmanın kimi boyutları gözlenebilmektedir. Apartman ve gecekondunun iki farklı toplumsal çevreyi temsil etmesinde (Ayata, 1989:101) olduğu gibi mekânsal ayrışma, aynı ortamda farklılaştırıcı bir etki yaratabilmektedir. Mekânsal ayrışma değişik faktörler bağlamında ortaya çıkan kentsel, toplumsal, kültürel, ekonomik bir duruma işaret etmektedir. Harvey (2002:170), mekânsal ayrışmanın kapitalist toplum yapısının bir özelliği olduğunu, *“kapitalist toplumun yabancılaştırıcı toplumsal ilişkilerinin sürmesi ve yeniden üretilmesinde yaşamsal bir rol”* üstlendiğini dile getirmektedir. Ancak modern kentsel bir olgu olarak dikkat çeken mekânsal ayrışmayı sadece belli bir toplum ve iktisadi biçimle değil, toplumsal süreçler paralelinde değerlendirmenin gereği de ortadadır (Alver, 2010:42-43).

Bugünün kentsel pratiklerinde özellikle toplumsal sınıfları, statüleri, grupları, hayat tarzlarını ayırma gibi bir işlevi üstlenen kapılar, duvarlar, surlar, esasen geçmişten günümüze kentin ana unsurları arasında yer almaktadır. Klasik dönem kenti genelde sur içi kentidir. Burada hem bir ikamet hem de savunma birimi olan kale ayrıca önem arz etmektedir (Alver, 2010: 44; Weber, 2000: 85). Güvenlik, emniyet ve savunma amacıyla inşa edilen surlar (duvarlar) ve kapılar (Alver, 2010:44; İbn Haldun, 1989:34; Pirenne, 1991:50), kentin sınırlarını göstermektedir. Kent, sur ve duvar ile bir sınır oluşturmasının kendi yerini bulup onu sağlamlaştırmaktadır. Kale ve sur, bir yönüyle kentsel ayrışmaya dalalet eder. Kentin hem kırdan hem de ikamet anlamında toplumun farklı kesimlerinden ayrıldığını gösterir (Alver, 2010:44).

Surlar, kaleler, duvarlar ve kapılar modern kent düzeninde eski anlamından uzaklaşıp yeni anlamlar kazanır. Bu fiziki birimler gerçekte ya yıkılır yahut işlevlerini yitirir. Bir sınır çizme ve ayrışma oluşturma gücünü kaybeder, ehlileşir. Modern kentler surları aşarak çevreye yayılır ve böylece surlar kentleşme sürecinde yutulur. Ancak modern kent bu defa kendi içinde ayrışmalara yol açar ve kent içinde yeni kapılar, duvarlar,

surlar ve sınırlar oluşur. Kapı bu defa toplumsal grupları, cemaatleri, tabakaları birbirinden uzak tutan bir görev üstlenir. Bugün modern küresel kentin sınırları çoğunlukla yeni surlar ve yeni kapılar etrafında şekillenmektedir. Yeni sınırlar, Weber'in sözünü ettiği “toplumsal duvarlar” (social closure) haline dönüşür (Mağgönül, 2005:124). Kentleşmeyle birlikte oluşan yeni sınırlar ise mekânlar arasındaki ayrışma ve farklılaşma ile temsil edilir.

1.2.2. Kentsel Ayrışma

Kent, çeşitlilikleri bünyesinde barındırmasından dolayı özgün bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla birbirinden farklı meslek, sınıf ve kültürel özellikleri bünyesinde barındıran kentte ayrışma kaçınılmazdır. O halde ayrışmanın, kentin doğası gereği yaşandığını söylemek mümkündür. Fakat ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı kimi zaman ayrışmanın bilinçli olarak gerçekleştiği de söylenebilir. Bu anlamda ayrışma “bir politika, bazen de sosyo-ekonomik yapıdaki farklılaşmalardan kaynaklanabilmektedir” (Alver, 2010:46). Toplumsal dünyanın çeşitliliğini yansıtan kent (Wirth, 2002:94), bu çeşitliliğin ve dolayısıyla ayrışmanın en yoğun olarak yaşandığı ortamdır.

Kentsel ayrışmanın en açık göstergelerinden biri kuşkusuz toplumsal eşitsizliklerdir. Öteden beri kent toplumsal eşitsizlikler ve mekânsal ayrışmaları barındıran yerleşmeler olmuşlardır. Binlerce yıl öncesinin şehirleriyle günümüz kentlerinin belki de en çarpıcı ortak yanı toplumsal eşitsizliklere dayalı mekânsal ayrışmanın varlığıdır. Toplumsal eşitsizlikler ve yarattığı mekânsal ayrışmanın biçimi ve düzeyi kentlerin kimliklerini oluşturmada önemli rol oynar ve kentleri birbirinden farklılaştırır. Kurtuluş (2003:75)'a göre bu ayrışma, diğer yanıyla o kentte yaşayanların kentsel-sınıfsal kimliklerinin mekândaki karşılığıdır.

Kentsel ayrışmanın, kentsel mekânın bir sonucu olduğu söylenebilir. Çünkü kent, benzerlik ve farklılık gibi iki temel kategoriyi barındırır. Kent belli bir kültür ve yaşantı temelinde bir birlik tesis etmekte ve yaşamı sürekli hale getirebilmektedir. Bununla birlikte sürekli olarak yaşanan değişim ve farklılaşmalardan kent de nasibini aldığı için kentin bir kapısı birliğe diğer kapısı farklılığa açılmakta (Alver, 2009), böylece bir kent mekânsal ayrışma alanı ve aynı zamanda bir çelişki ortamı alanı haline gelmektedir.

1.3. Küreselleşme ve Kentleşme

Teorisyen R. Robertson (1999)'a göre küreselleşme kavramı yeni bir olgu olmakla birlikte başlangıcı Ortaçağın sonlarına kadar uzanmaktadır. Ona göre 1492'de büyük coğrafi keşiflerin yapılması, Aristocu dünya merkezli evren modelinden, Kopernikçi güneş merkezli evren modeline geçilmesi, dünyanın ilk haritalarının oluşturulması ve dünyaya ilişkin ilk genellemelerin yapılması küreselleşmeyi başlatmıştır.

Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak bir dil yaratılması vb. şeklinde gerçekleşen küreselleşme, mekân üzerinde de önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlerin en yoğun şekilde yaşandığı mekânlar şüphesiz kentlerdir. Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz sonucunda kentin anlamı ve küresel düzlemde sahip olduğu rolü değişmeye başlamıştır. Buna göre kent, sermayenin egemenliğine bağımlı olan bir anlayış üzerine oturtulmuştur (Ocak, 1996:35).

Küreselleşme süreçleri kentleri iki temel düzlemde etkilemiştir (Karakurt, 2010:160);

1. Ulus devlet kavramı önemini kaybetmiş ve buna paralel olarak dünya üzerinde belirli kentler yükselen küresel toplumun “bağlantı noktaları” haline gelmiştir.
2. İletişim ve ulaşım teknolojisi ile kentlerde zaman-mekân algısı dönüşüme uğramış ve farklı gelir grupları arasında ayrışma belirginleşmiştir.

Küreselleşme süreçlerine bağlı olarak kentlerde meydana gelen birinci oluşumda; sermaye ve üretimin yeniden örgütlendiği süreçte, sahip oldukları ayrıcalıklarıyla bazı mekânlar, diğer bazı mekânlara göre daha önemli hale gelmiştir. Küreselleşme bütün etkileşimler altında, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları önemsizleştirerek ülkelerin ekonomik egemenliklerini törpülerken, küresel sistemin temel birimlerini giderek kentler oluşturmaya başlamıştır (Karakurt, 2010:160). Küreselleşme sürecinde kentler etkili oldukları bölgelere göre hiyerarşik bir yapılanma içinde yer alırlar. En geniş düzlemde etkili olan kentler, kentsel hiyerarşi sisteminin tepesine oturarak gücün üretildiği yer konumuna ulaşırlar. Kentler arası hiyerarşide konumsal ve ekonomik açılardan üst noktada bulunan kentler, dünya üzerinde gerçekleşen bir kontrol sürecinde işlev görmektedir (Aslanoğlu, 1998:113). Küresel sistemin odak noktasında yer alan bu

kentler, “küresel kent” olarak tanımlanırlar. Bu kentlerin küresel kent veya dünya kenti seçilmelerini sağlayan temel kriterler ise şunlardır;

- Sermaye ve üretimin kontrol edildiği merkezler olmaları (Friedman ve Wolf; 1982:319).
- Üretime ilişkin buluş ve teknolojilerin geliştirildiği merkezler olmaları (Fujita, 1991:174).
- Bilgi akış sisteminde uzmanlaşmış organizasyonel yapıya sahip merkezler olmaları (Castells, 1989:339).
- İmalat sektörünün önemli bir kısmının desantralize edildiği, onun yerini dünya ölçeğinde iş yapan firmaların, dünya ekonomisine etki eden borsaların, haberleşme, emlak, pazarlama ve sigorta şirketlerinin aldığı merkezler olmaları (Es, 2010:88).
- Finans kurumlarının, uluslararası organizasyonların, önemli üretim faaliyetlerinin ve çok uluslu şirketlerin yönetim birimlerinin yoğunlaştığı merkezler olmaları (Friedman, 1986: 70).
- Ulaşım açısından önemli üstünlüklere sahip merkezler olmaları (Friedman, 1986:70).
- Bütünsel kapitalist güç ilişkilerinin ve buna bağlı olarak ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler olmalarıdır (Ercan, 1996:68).

Küreselleşmenin mekânsal etkisini en fazla hissettirdiği yerin kentler olduğunu daha önce de belirtmiştik. Küreselleşme olgusunun kentler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Sözgelimi yeni iş alanları, istihdam, haberleşme vb. olumlu gelişmeler olarak görülürken, insan ilişkilerinde yüzeyselleşme, yerelliğin kaybolması, aynılaşma-tek tipleşme, sınıfsal çatışmaların artması gibi faktörler olumsuz gelişmeler olarak görülür.

Dünyada; kıtlık, açlık, gelir dağılımı dengesizliği, kalkınmışlık farklılığı gibi bir dizi toplumsal sorunun, ortadan kalkmak veya hafiflemek yerine daha da derinleştiği görüldükçe, küreselleşmenin insanlığın yaşamını ne ölçüde etkileyeceğine ilişkin tartışmalar yoğunluk kazanmaktadır. İnsanlığın önündeki temel sorunlar eksilmek yerine arttıkça, yeni çıkmazların sayısı çoğaldıkça, toplumsal refleks harekete geçerek;

içe kapanmayı, cemaatleşmeyi, mikro-milliyetçilikleri yaratarak yeni bir kaotik manzara meydana getirmektedir. Küreselleşmenin kültürel boyutuyla yaratılan imajın, dünyanın tek bir egemen kültür kalıbına sokulması tehlikesini yarattıkça, toplumsal refleks farklı boyutlarıyla harekete geçmektedir (Hacısalıhoğlu, 2000:12).

Küreselleşmenin siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla dünya üzerinde yarattığı etki yumağı, mekânsal düzlemde açılım bulmaktadır. Her boyutun mekânsal bir açılımı ve etkileme biçimi vardır. Bu bağlamda küreselleşmenin tüm boyutlarının aslında mekânla etkileşime girerek yayıldığını, yeni açılımlar ve tanımlar kazandığını görmekteyiz. Küreselleşme olgusu, teknolojik, ekonomik, siyasal ve kültürel içeriğiyle netleşen ülkesel, bölgesel ve kentsel mekân oluşumlarına yeni tanımlamalar ve kavramsal yaklaşımlar yüklemektedir. Kuşkusuz bu süreçten Türkiye'nin payına düşenler vardır ve Türkiye, bu süreç içinde yerini alabilme çabalarıyla dikkati çekmektedir. Bu genel görünüm içinde İstanbul'da yaşananlar, küreselleşmeyle ilişkilendirilebilecek ekonomik ve toplumsal dönüşümün izlerini taşır. Bu izler, İstanbul'da kentsel mekânın bütününde, yeni açılımları, tanımlamaları ve kavramsal nitelikleriyle belirginlik kazanır. Bu bağlamda kentin geleneksel kimliğine yönelik yıkıcı ve baskıcı kentsel politikalar, kentin mekânsal gelişiminde uyum bozuklukları vb. pek çok konu tartışılması gereken olgulardır (Hacısalıhoğlu, 2000:13).

Küreselleşme ile kentteki zengin-yoksul ayrımı, etkisini kentin fiziksel mekânında da göstermektedir. Yoksul kesim, kent merkezinden uzakta gecekondulu türü yapılaşmış alanlarda veya kent merkezlerinde eski konut bölgelerinde yaşarken, zengin kesim kent merkezinden uzakta ve yepyeni kent parçalarında yaşamaktadır. Son dönemlerde ise, kent merkezlerinde, rant tesislerine dönüştürülmek istenen bazı kent parçaları kentsel dönüşüm projeleri adı altında otellere, çok katlı geçitlere, otoyollara, lüks alışveriş merkezlerine ve gökdelenlere dönüştürülmektedir. Modern kentleşmenin bir ürünü olarak değerlendirilen gökdelenler ise küreselleşmenin kent mekânına olan etkisinin bir göstergesidir. Günümüz kapitalist kentlerinde gökdelenler, sermayenin bir yere toplanması, kentleşme, kentsel toprak değerlerinin yükselmesi, gelir dağılımındaki dengesizlik ve insanın doğayı denetim altına alma isteğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Sarıoğlu, 2005:28; Duru, 2001:333).

Örneğin, 20.yüzyılın başlarında gökdelenler ve çok katlı binalar New York'un ayrılmaz bir parçası olarak hızla yükselmeye başlamıştır. 1870 ve 1972 yılları arasında en yüksek binaların New York'ta bulunduğu bilinmektedir. 1980'ler sonrasında ise "en yüksek" yapıyı yapma tutkusu Uzak Doğu'ya hatta Çin'e bile sıçramıştır. Kısaca, gökdelenler kentlerin yeni simgeleri haline gelmiştir. Ancak ranta dönük yoğun yapılaşma kentsel ve çevresel değerleri hiçe saymaktadır (Sarioğlu: 2005:29; Duru, 2001:338). Diğer yandan da, kentlerin çoğunda görülen benzer yapılaşma eğilimleri, kentlerin birbirlerine benzemeleri sonucunu doğurmaktadır. Buna bağlı olarak da, kentler yerel özgünlüklerini ve kent kimliklerini kaybetmektedirler (Sarioğlu: 2005:29).

Küreselleşme, dünya insanları arasındaki kültürel sembollerin değiş-tokuşunun hızlanarak, yerel-ulusal kültürlerin değişmesine de neden olmaktadır (Sarioğlu, 2005:37; Ökmen, 2003:18-19). Kültürel küreselleşmenin bir diğer yüzü de heterojenliğe vurgu yapmaktadır. Küresel gücün batı merkezli olmaktan çıkarak batı dışına kayması, göç olgusunun hızlanması ve medya etkisiyle gerçekleşen kültürel etkilerin sınır tanımadan her yere ulaşması küreselleşmeyi heterojen bir süreç olarak değerlendirmektedir (Aslanoğlu, 2000:173). Küreselleşme dünyayı küresel bir köy haline getirmekte; bu köyde tüketim kalıpları, kurumlar ve gruplar benzeşmektedir. Yemekten, giyimden, eğlenceden, dinlenmeye kadar birçok alanda "tek tipleşme" yaşanmaktadır (Sarıbay, 2002).

1.4. Küresel Kent-Dünya Kenti Kavramı ve Küresel Kentlerin Mekânsal Özellikleri

Dünya kenti kavramı 18. yy'dan itibaren kullanılmış olmakla birlikte bugünkü anlamını 1980'den sonra kazanmıştır. İlk defa Goethe tarafından 18. yy'da Paris ve Roma'nın kültürel zenginliğini ifade etmek için, daha sonra İskoç plancı Geddes tarafından ise dönemin yeni büyük metropoliten alanlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Kavramın anlamı ünlü plancı Peter Hall tarafından genişletilmiş, 1966'da yazdığı "**Dünya Kentleri**" başlıklı kitabında dünya kentlerini dünyanın en önemli ekonomik aktivitelerinin yoğunlaştığı alanlar olarak tanımlamıştır. Hall'ün dünya kenti hala bir sanayi kenti, fakat aynı zamanda güçlü ulusal hükümetlerin, bazen uluslararası otoritelerin de yer seçtiği kenttir (Gottman, 1989). Dünya kenti, finans ve yönetimi de

içine alan ekonomik aktivitelerin ve büyük eğitim ve kültürel aktivitelerin yer aldığı, tıp ve hukuki konular başta olmak üzere değişik alanlarda uzmanlaşmış insanların yoğunlaştığı yerlerdir. Bu kriterlere göre Hall, Londra, Paris, Hollanda'nın Randstad Bölgesi, Moskova, New York, Tokyo ve Ruhr Vadisi'nin dünya kenti olduğunu ileri sürmektedir (Öktem, 2005:27; Hall, 1984). Bir dünya sistemi teorisyeni olan Braudel'e göre ise dünya kenti, içinde bulunduğu ekonomik sisteme hâkim olan kenttir (Braudel, 1984). Bu yaklaşımda 17. yy Hollanda'sında Amsterdam, 19. yy Britanya'sında Londra ve 20. yy'ın ABD'sinde ise New York bir dünya kentidir.

Kavram bugünkü anlamıyla 1980'lerin başlarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Cohen (1981) dünya kenti kavramını, yeni uluslararası iş bölümünün (New International Division of Labour-NIDL) merkezi olarak tanımlamıştır. Kavram daha sonra 1982'de Friedmann ve Wolff tarafından geliştirilmiştir. Friedmann ve Wolff dünya kentini, ortaya çıkan yenedünya ekonomisiyle bağlantılı olarak tanımlamışlardır. İzleyen yıllarda birçok akademisyenin bu hipoteze önemli katkıları olmuştur. Bunların arasında Friedmann ve Wolff'un çalışmaları dünya kenti araştırmacıları için temel referans kaynakları olmuşlardır. Küresel kent söyleminin argümanları 1980'lerin başlarından itibaren de etkili bir politik söylem olarak dünyadaki birçok büyük kentin kentsel politikalarını belirlemektedir (Öktem, 2005:28).

Söz konusu kentler dünya ölçeğinde gücün ve kontrolün merkezi mekânları olarak da tanımlanmaktadır. Sassen, küresel kentlerin, ekonomik ilişkilere bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Sassen, 1996:26). Dünya kentleri, çok uluslu sermayelerin toplandığı düşünce, karar ve uygulama üreten merkezlerdir. Bu kentler, içinde buldukları ülkenin diğer kentlerine öncülük etmelerinin yanı sıra, adından da anlaşılacağı üzere dünyadaki diğer kentlere de hizmet sunarlar. Dünya kentlerini ekonomik güç ve teknolojik gelişmelerine bağlı olarak bir sıralamaya koymak da mümkündür.

Friedman dünya kentleri için aşağıdaki analizleri ileri sürmektedir (Sarioğlu, 2005: 42-43, Çınar, 1998: 80-85):

- Bu kentlerin dünya kenti olarak hiyerarşide yer alabilmeleri için sermayeyi

çekebilecek altyapıya sahip olması gerekmektedir. Kentin dünya ekonomisine eklenme biçimi ve bu süreçteki mekânsal işlevler kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir.

- Uluslararası sermayenin ilgi odağı olan dünya kentleri, bu çerçevede gelişimini sürdüren, bunun yanında da bünyesinde ucuz emek ve imalat sektörünü barındıran kentlerdir. Kent ekonomisinde sanayisizleştirmeye koşut olarak hizmet sektörü ön plana çıkmaktadır.
- Dünya kentleri, iç göç, uluslararası göç konusunda odak kentlerdir. Uluslararası göçün önemli nedenlerinden biri, servis sektörünün merkezileşmesi, beraberinde bu sektörleri ayakta tutabilecek ucuz iş gücüne ihtiyaç duymasıdır. Dünya kentleri, nitelikli iş gücü göçünü de çeken kentler olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Yaşanan göç; konut, eğitim, sağlık, ulaşım gibi toplumsal gereksinimlerin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, dünya kenti devletin mali kapasitesinin üzerinde sosyal maliyetler yaratmaktadır. Çünkü ulusal kaynaklarla tüm bu ihtiyaçların karşılanması giderek olanaksız hale gelmektedir.
- Dünya kenti mekânsal kutuplaşma ve sosyal sınıf kutuplaşması gibi olgulara da sahne olmaktadır.

Dünya kentlerinde mekânsal yapıyı ele aldığımızda, bu kentlerde yaşayan bir grup insanın üretim ve tüketim trafiğini belirleyen bir rol üstlenirken bir diğer grubun ise bu rolün bedelini yoksulluk olarak ödediklerini söylemek mümkündür. Dünya kentlerinde etnik ve cinsel ayrımcılığın da belirmesiyle toplumun belirli kesimleri arasında duvarlar, sınırlar örülmektedir. Diğer yandan üretim ve tüketim trafiğini belirleyen grubun kentsel yaşam maliyeti artmaktadır. Bunun en önemli sebebi ise sermayenin bu kentlerde yoğunlaşması, buna bağlı olarak da, kentsel toprakta talebin artmasıdır. Örneğin; Londra'da kentsel konut fiyatı 1987'den itibaren her yıl % 20 ile 25 oranında artmıştır. Bu süreçte, kentte mekânsal yapı kullanımı yeniden yapılanmalara sebep olmuştur. Kentsel topraklar ve yeni konut inşası, sermaye için önem kazandığı ölçüde üretime yatırım yerine lüks konuta yatırımlar artmıştır (Ercan, 1996).

Dünya kentleri zenginliğin yoğunlaştığı yerler olarak ortaya çıkarken bir yandan da mekânsal adaletsizliğin ve sosyal-mekânsal kutuplaşmanın arttığı kentlerdir. Kentlere yansıyan, mekânsal ayrışma aynı zamanda, toplum arasında oluşan eşitsizliğin ve grupların birbirlerine uzaklaşmasının sebebi olarak da görülebilir (Sarıoğlu, 2005:46). Diğer yandan, bazı politikacılar dünya kenti kavramına olumlu bir anlam vererek onu bir “meta-amaç” haline getirmekte, kente “prestij” kazandırarak ve “reklamını” yaparak, uluslararası sermayeyi çekebilmek için bu kavramı kullanmaktadır (Çınar, 1998:74). Türkiye’de de İstanbul’un dünya kenti olduğu ya da hedefinin bu yönde olduğu sıkça gündeme gelmektedir.

Dünya kentlerinde toplumsal koşullar pek iç açıcı görünmemektedir. Özellikle kentsel mekânda kutuplaşmalar bir süre sonra bölünmeleri beraberinde getirmekte, gelir dağılımı ve adaletsizlik en uç noktalara varmaktadır (Çınar, 1998: 96;). Küreselleşmenin neden olduğu gelir dağılımındaki bu dengesizlik dünya kentlerinde fiziki mekana da yansımakta ve bazı alanlar bankacılık ve finans hizmetlerinin yer aldığı prestij alanlarına dönüşürken, kent çevrelerindeki doğal değerler bakımından zengin alanlar da üst gelir grubuna yönelik konutlar olarak kullanılmaktadır. Kentin zengin kesimi, kent merkezlerinden uzakta yaşarken, yoksul kesim gecekondu alanlarında yaşamaktadır (Friedman, 1986: 313-314). Üst gelir grubunun yaşadığı konut alanları olarak inşa edilen pahalı siteler, girişin kontrollü olduğu, peyzaj düzenlemesi yapılmış, her türlü hizmeti bünyesinde barındıran alanlar iken, gecekondu bölgeleri sağlıksız koşullar altında, altyapı hizmetlerinden yoksun ve dezavantajlı grupların yaşam alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Metropol Kentler ve Gelişimi

Nüfusu bir milyondan fazla olan kentler “metropolitan kentler” olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde ülkeler resmi olarak bu kentleri, metropolitan kent (metropolis) olarak adlandırmaları bile kentleri birbirinden ayırıcı ve farklılaştırıcı bir ölçüt olarak bir milyon rakamını mutlaka kullanmaktadırlar. Elbette bir milyon rakamı, tek başına metropolitan kentleri tanımlamak ve diğer kentlerden farklılaştırmak için yeterli sayılamaz. Ancak, bu kent türünü tanımlamada gerekli bir şartı yerine getirdiği konusunda, bilim dünyasında ortak bir kanaat bulunmaktadır (Demir ve Çabuk,

2010:201). Bu çerçevede Kıray (2003:43) metropolitenleşmeyi kentleşmenin özel bir hali ve daha ileri seviyesi olarak tanımlamıştır. Metropoliten kent kavramına ilişkin bir diğer nokta da tanımlamanın kentin fonksiyonlarına, gelişmişlik düzeyine, ekonomisine, çevresine olan etkisine vb. özelliklere bağlı olarak değişebilmesidir.

Metropoliten kentin, sadece ekonomik ve kültürel yaşam üzerindeki rolü ile değil, aynı zamanda onun geniş hinterlandı üzerindeki etkisiyle farklı bir kent türü olduğunu söylemek mümkündür. Metropoliten kentin oluşum süreci ve büyüklüğünde etkili olan başlıca faktörler; ekonomi, sanayileşme, göç hareketleri, kültür, tarihi önem, devlet desteği, başkent olma, bölgesel etnik yapı vb.dir (Demir ve Çabuk, 2010:201).

İlk olarak, 19. yüzyılın ortalarında Londra'da (1855 yılında "Metropolitan Board of Works"), 19. yüzyılın sonlarında ise ABD'nin büyük kentlerinde (1898'de "Boston Metropolitan Park Commission" gibi) yerel kurum isimlerinin önüne "metropolitan" ibaresi getirilmiştir. Yine ilk olarak ABD'de 1910 yılı genel nüfus sayımında "metropolitan district" ifadesi kullanılmıştır. Kentin fiziksel dokusuyla ve onun sosyal gerçekliğiyle uyumlu olmasa da, sayımda ölçüt olarak merkez kent nüfusunun 50000 olması ve çevrelenen alan ile birlikte 150 kişi/m² yoğunluğu içermesi kararlaştırılmıştır. Rabson ve Regan (1972:29) "Büyük kentler" adlı kitabında ABD metropoliten nüfus ölçütünün küçüklüğünü ve işlev temelli tanımının sınırlılığını eleştirmişlerdir. Bu ölçüt, zaman içinde ABD nüfus sayımlarında değişime uğramıştır. Yine de bu yaklaşım, metropoliten kenti resmi olarak nüfus ölçütüne göre tanımlamaya yönelik ilk önemli adımdır. Kentsel gelişimde geline yeni aşamanın, erken tarihlerde dikkate alındığını göstermesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Öte yandan 1925 yılında Paris'te gerçekleştirilen 3. Uluslararası Kentler Kongresi'nin üç temel konu başlığından birisi de "Metropoliten Alanların Bütünleşik Yönetimi" konusu olmuştur (Demir ve Çabuk, 2010:201; Triggs, 1911:21).

Dünyada metropoliten kentlerin tarihi gelişimine bakılacak olursa; sanayi devrimi öncesi tarıma dayalı ekonomilerde, nüfusu bir milyonu geçen kent görülmemiştir. Sanayi devriminin bir sonucu olarak, dünya tarihinde ilk kez Londra'nın nüfusu bir milyonu geçmiştir (Jones, 1990:3). 1853 yılında Paris, 1857 yılında New York, 1870

yılında Viyana Londra'yı izlemiş ve milyonluk kentler haline gelmişlerdir. 20. yüzyılın başlarında Berlin, Moskova, Chicago, Tokyo ve Kalkuta'nın nüfusu da bir milyonu geçmiştir. Bir milyondan fazla nüfusa sahip kentler 1940 yılında 51, 1961'de 80, 1980'lerin ortasında 126 adet olarak hesaplanmıştır. 1980-2000 döneminde ise hızlı bir artış göstererek 388'e yükselmiştir (Çabuk, 2007). Çünkü 2000 yılından itibaren gelişmekte olan ülkeler yoğun bir göçe sahne olmuş ve milyon nüfuslu kent sayısı daha da artmıştır. Bu dönemde toplam 340 tane olan milyon nüfuslu şehrin 223 tanesi gelişmekte olan ülkelerde yer almaktadır (Hayır, 2009:10). BM'in 2005 yılı verilerine göre, dünyada bir milyondan fazla nüfusa sahip 430 metropoliten kent bulunmaktadır. Bu 430 metropolde toplam 1,2 milyar kişi yaşamaktadır ve 2015 yılında metropoliten kent sayısının 541'e ulaşacağı tahmin edilmektedir (Çabuk, 2007).

Nüfusu 10 milyonu aşan metropollere ise "megakent (megacity, megaville) ya da "megapol" (megapolis) adları verilmektedir. Bugün yeryüzünde nüfusu 10 milyonu aşan 26 tane megakent bulunmaktadır (Tablo 2). Japonya'da Tokyo ve Osaka, Çin'de Kanton ve Şangay, Kore'de Seul, Hindistan'da Delhi ve Bombay, Amerika'da New York ve Los Angeles, Türkiye'de ise İstanbul mega kentlere örnek verilebilir. Ülkemizde ise İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Gaziantep, Konya ve Antalya şehirleri milyon nüfuslu şehirler kategorisinde yer almaktadır (Tablo 3).

Metropolitenleşme olgusu ister istemez Lewis Mumford'un tezini akla getirmektedir. Mumford'un metropoliten kente ilişkin tezi "büyüme" ve "çöküş" üzerine temellenmektedir. Ona göre kentten (polis) metropole (metropolis), sonra megakente (megalopolis) ve en sonunda mezarlık kente (necropol) doğru geçişler yaşanacaktır. Bu düşüncenin etkileri, 1960'larda Hall ve Doxiadis'in çalışmalarına da yansımıştır. Her iki çalışmada da metropoliten gelişim doruk noktasına ulaştığında, sorunları çözülüp gelişimi doğru yönlendirilmediğinde, ki bu şartlarda çok mümkün de değildir, çöküşün kaçınılmaz olduğuna vurgu yapılmaktadır (Demir ve Çabuk, 2010:203).

Tablo 2
Nüfusu 10 Milyonun Üzerinde Olan Megakentler

Sıra	Kent	Nüfus	Ülke	Sıra	Kent	Nüfus	Ülke
1	Tokyo	34,500,000	Japonya	14	Osaka	16,800,000	Japonya
2	Kanton	25,800,000	Çin	15	Pekin	16,400,000	Çin
3	Jakarta	25,300,00	Endonezya	16	Moskova	16,200,000	Rusya
4	Seul	25,300,000	Güney Kore	17	Kahire	15,700,000	Mısır
5	Şanghay	25,300,000	Çin	18	Kalküta	15,700,000	Hindistan
6	Mexico City	23,200,000	Meksika	19	Buenos Aires	14,300,000	Arjantin
7	Delhi	23,000,000	Hindistan	20	Dakka	14,000,000	Bangladeş
8	New York	21,500,000	U.S.A.	21	Bangkok	13,800,000	Tayland
9	Sao Paulo	21,100,000	Brezilya	22	Tahran	13,500,000	İran
10	Bombay	20,800,000	Hindistan	23	<i>İstanbul</i>	<i>13,400,000</i>	<i>Türkiye</i>
11	Manila	20,700,000	Filipinler	24	Rio de Janeiro	12,700,000	Brezilya
12	Karaçi	17,400,000	Pakistan	25	Lagos	12,700,000	Nijerya
13	Los Angeles	17,000,000	ABD	26	Londra	12,600,000	İngiltere

Kaynak: <http://citypopulation.de/world/Agglomerations.html>/01.04.2012

Tablo 3

Dünyanın Belli Başlı Metropoliten Alanları Sıralamasında Türkiye’den Yer Alan Kentler

Dünya sıralamasındaki yeri	Şehir	Nüfus
23	İstanbul	13,400,000
87	Ankara	4,300,000
140	İzmir	3,965,000
256	Bursa	1,800,000
291	Adana	1,610,000
349	Gaziantep	1,360,000
454	Konya	1,060,000
474	Antalya	1,010,000

Kaynak: <http://citypopulation.de/world/Agglomerations.html/01.04.2012>

1.6. Küreselleşme Sürecinde Meydana Gelen Farklı Yerleşim Biçimleri

Küreselleşmeye paralel olarak gelişen yol yapım, ulaşım ve araç teknolojisiyle birlikte insanlar artık kent içinde yaşama ihtiyacından arınmış, böylece bireylerin kent dışına yerleşmeleriyle *alt kentleşme (banliyöleşme)* süreçleri hız kazanmıştır. Kentin kalabalık ortamından uzaklaşmak isteyen orta ve üst gelir grubunun kent dışına taşınması ise kentsel yapıdaki farklı gelir gruplarının yaşam alanları arasında belirgin bir mekânsal ayrışmaya yol açmıştır. Ancak diğer yandan ulaşım ve iletişim teknolojisinin gelişmeye devam etmesi kent merkezlerini çekici hale getirmeye devam etmiş, aldığı göçlerle hızla büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları geçmiştir. Göçe bağlı olarak kentte artan nüfus, bireyler arasında iletişimsizlik ve güvensizlik sorunu meydana getirmiş, bu da sürdürülebilir kentsel yaşamı sekteye uğratarak heterojen, katmanlı ve parçalanmış kentsel mekânların doğmasına yol açmış;

bölgelerarası dengesizliklerin artması ve hatların sertleşmesi ise kentsel makro formda birbirinden çok farklı yaşam alanlarının meydana gelmesi ile sonuçlanmıştır (Marcuse and Kempen, 2000:250). Sözgelimi kentin bir bölümünde tüm alt ve üst yapı hizmetleri tamamlanmış mekânlarda, korumalı yaşam bölgelerinde yaşayan bireyler yer alırken, bir bölümünde ise her türlü kentsel hizmetlerden mahrum, yaşam kalitesi düşük alanlarda yaşayan bireyler yer almaktadır. Yaşam kalitesinin düşük, kentsel hizmetlerin yoksun olduğu bu mekânlar arttıkça kentteki çöküntü bölgeleri de alansal olarak genişlemektedir (Karakurt Tosun 2010:162-163). Küreselleşmenin meydana getirdiği mekânsal farklılaşmanın bir diğer örneği ise *gettolar*dır. İçinde yaşadığı toplumdan uzaklaşan insanların savunma refleksleriyle oluşturdukları cemaatleşme, gettoları meydana getirmiştir (Es, 2010:90). Bu gettolara verilecek en iyi örnekler biri de çalışma konusu olan kapalı yerleşmelerdir. Çünkü bu yerleşmelerde yaşayan insanlar, belli bir refah seviyesine ulaşmış ve lüks yaşam tarzının sunduğu hizmetlerden en üst düzeyde yararlanma isteği içindedirler.

Kentsel mekân, bir dizi karmaşık ilişkilerin ürünü olarak şekillenmektedir. Karmaşıklığın içeriğini belirlemek, ilişki düzeyini ve işleyişini kavramak, kendi içinde bir başka yoğunluklu anlama sürecini gerektirir. Toplumsal çatıyı oluşturan çok boyutlu faktörler kümesi ya tek tek ya da birlikte kentsel mekânın değişim ve gelişim sürecini etkiler (Hacısalıhoğlu, 2000:94). Bu bağlamda küreselleşmeye dönük her değişim ögesini yeniden tarif ederek ayrıntıyla açıklamaktan öte ortaya konan anahtar kavramlar ve bunların mekânla olan etkileşimi, kentsel mekânın değişen anlamının analizinde yeterli bir altyapı malzemesi olarak görülmektedir. Bu altyapının temelinde kentsel mekânın değişen anlamını iki temel olgu bağlamında görmek ve incelemek olanaklıdır. Nitekim küreselleşmenin siyasal, ekonomik ve kültürel içeriğinden derlenen anahtar kavramların mekânsal etkileşimi, sürecin mekânsal etkilerinin bu iki temel olgu ekseninde şekillenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu iki temel olgu; **mekânsal farklılaşma** ve **mekânsal benzeşme** kavramlarıdır (Hacısalıhoğlu, 2000:95).

1.6.1. Mekânsal Farklılaşma

Mekânsal farklılaşma, daha çok düşük alım gücüne bağlı olarak gecekondulaşma sürecinde ortaya çıkmaktadır. Eskiden şehir merkezlerinde yaşayan zenginlerin

günümüzde merkezden uzaklaşarak çevre alanlarda oluşturduğu durum da mekânların farklılaşması olarak değerlendirilebilir (Es, 2010: 90).

Küreselleşmenin siyasal, ekonomik ve kültürel içeriğinin mekânsal izleri, kimi zaman kıtasal, ülkesel ve bölgesel mekânlar için söz konusu olurken, kimi zaman da kentsel mekânlar için geçerlidir. Ancak şurası kesindir ki, kentler bu mekânlar kümesinin en alt kategorisi olarak tüm ilişkilerin en somut, en çarpıcı ve en kapsamlı izlenebildiği mekânlardır. Kentler ülkesel veya kıtasal bir farklılaşmanın somut delillerini sunarlar ve bu anlamda kentler farklılaşmanın izlenebileceği en uygun alandır. Üretim biçiminin ve buna bağlı birikim düzeyinin ayrıştığı kıtasal, ülkesel veya bölgesel mekânlar, esas olarak kentler aracılığıyla bu ayrışmayı somut olarak yaşarlar. Böylelikle farklılaşmanın mekânından söz ederken sık sık kentsel vurgunun yapılması zorunludur (Hacısalıhoğlu, 2000:96).

Kentin mekânsal bütünlüğü içinde çalışma, alış-veriş ve eğlenme-dinlenme etkinlikleri, belirli kümeler halinde ve olabildiğince gösterişli kılınmış mimari tasarımlarla yapılarak sözü edilen çekicilik ortamının temel unsurları olarak değerlendirilirler. Dev alış-veriş merkezleri, oyun-eğlence alanları, fuar-sergi gösteri mekânları, çok katlı çalışma alanları gibi birbiriyle ilişkili, benzer tasarımlı, uluslararası ekonomiye doğrudan açılabilen kentsel mekân parçaları, kentler arası yarışta çekicilik yaratan mekânlar olarak tanımlanabilirler. Böylece kentler mekânsal bütünlük içinde, çeşitli çekicilik unsurlarıyla donanmış farklılıkları yansıtan yeni düzenleniş biçimleriyle tanışmaktadır. Bu düzenleme eğilimi esas olarak kentsel bütünlüğün içinde belirli mekânsal parçaların ticarileşmesi anlamını taşımaktadır. Bu boyut kentlerin, mekânsal dokusu içinde bazı parçalarının metaya dönüşmesini ve taşıdıkları kimliğin, içinde yaşayanlara yabancılaşmasına zemin hazırlamaktadır (Hacısalıhoğlu, 2000:103).

Sermaye akışkanlığına yönelik çekici ortamlar yaratma çabasının bir başka yüzü ise yaşam tarzının eksik kalan ayağını tamamlamaktadır. Çalışma-alışveriş ve eğlence etkinliklerine eklenen oturma alanı tercihleri de benzer eğilimleri taşımaktadır. Olabildiğince çekici; üstünlükleriyle, prestij değerleriyle farklılığını tanımlayan yeni bir üslup, yeni bir çekicilik atmosferi olarak yapılanmaktadır. En güçlü uluslararası şirketler bile giderek artan bir biçimde çalışacak ve yaşayacak cazip bir fiziksel yer, samimi, canlı ve neşeli bir düzenleme isteyen, sermayeden daha hareketli vasıflı

işgücünü çekebilme yetilerine bağımlı hale gelmişlerdir. Böylelikle birçok kent, reklamlarıyla yarı-kırsal cennetler sunmaktadır, kk kentler sanki hiç kent değillermiş gibi kendilerini takdim etmektedir ve denilebilir ki, bütün dünyada kentler artık “yaşanabilirlik” ölçütüne göre yarışmaktadırlar (Hacısalihoglu, 2000:103; Mulgan, 1995:213). Ancak bu yaşanabilirlik ölçütü, kentin bütününe yayılmış değildir. Çünkü söz konusu yaşanabilirlik, yalnızca kentin iyileştirilen kısmıyla sınırlı kalmakta, bu da kentsel mekânda eşişsizliğe dayalı farklılıkların artmasına yol açmaktadır.

Kentin merkezi mekânı ile periferisi arasındaki değişim ilişkisi sadece hizmet alanlarının yer değiştirmesi eylemiyle açıklanamaz. Bunun yanı sıra modernizmin kentsel yaşam merkezlerinin şekillenmesinde, anlamlandırılmasında ve egemenliğinde kentin varlıklılarının rolü belirleyici biçimdeyken, şimdi merkez-evre arasındaki mekânsal ilişki sonucu, merkezin kentin varlıklıları tarafından terkedilmesine sahne olduğu görülmektedir. Bunun en çarpıcı yansıması, yerleşme alanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada en temel eğilim merkezden uzak, izole, çevrenin doğal peyzajı içinde, villa tarzı konutlaşma yoğunluğundaki yaşam tarzıdır. Kentin bütününden kopuk ve onunla bütünleşme kaygısı gütmeden ve onun merkezi işlevlerine bağımlı kalmadan ortaya çıkan parçalı oturma alanları, aynı zamanda kentin sorunlarından da uzak kalmayı hedeflemektedir. st gelir gruplarının kullanımına hitap eden bu alanlar, kentin değişen mekânsal anlamı içinde birer prestij mekânları olarak sunulmaktadır. Bu tarz oturma mekânlarının varlığı, yapısal kurumları ve özellikleriyle, pazarlama içeriği ve değeriyle kentin geri kalan kısmından kopuk, sırt sırta görünümüyle adeta “teki” kavramını yaratmaktadır (Hacısalihoglu, 2000:106).

“teki” mekân parçaları ise kendi içinde şekillenirken, mekânsal kullanım ve üretim açısından bir dizi ilişkiyi ve karmaşıklığı da içinde taşımaktadır. Her şeyden önce yasadışılılığın yaygın olduğu bu alanlar, iç dinamikleriyle biçimlenerek, özgün mekanizmalarını kurmuşlardır. Bir anlamda kentin mekânsal bütünselliği içinde “knt alanları” olarak tanımlanabilecek bu alanlar, “prestij alanları”yla giderek derinleşen bir elişi içindedir. Bu durum aslında kentin mekânsal formu içinde “**ikili yapı**” özelliğini belirginleştirmektedir. Söz konusu ikili yapı içindeki farklılıklar, benzerlikler ve çelişkiler kentin toplumsal yapısını ortaya koyar. Bu ikili yapının tek ortak yanı, küreselleşmenin çeşitli boyutlarıyla yoğrularak biçimlenen yeni yaşam

tarzının, gerek yapısal özellikleri gerekse işleyiş mekanizması açısından kamusal reflekslerden uzak kalmalarıdır. Bunun somutlaşan yönü, özellikle mekân planlamasına yönelik bakış açısında şekillenmektedir. Kamu insiyatifinden çok, özelleştirilmiş bir mekân üretiminin ve işleyişinin arzulanması ikili yapının ortak paydasını oluşturur (Hacısalıhoğlu, 2000:107).

Sürecin tüm boyutlarıyla en belirgin özelliği şüphesiz eşitsizliği daha da derinleştirdiği noktasındadır. Bu özelliği küreselleşmenin en tartışmalı ve güncelliğini koruyan yönüdür. Esasen kapitalizmin doğası gereği eşitsizlik tarihsel olarak var olan bir özelliktir. Ancak küreselleşmeyle bu olgu hız ve derinlik kazanmıştır. Yine tarihsel olarak mekânsal açıdan daima olan mekânsal farklılaşma kavramının, küreselleşme kapsamında dile getirilen kentsel mekânın değişen anlamı içindeki ayrılan yönü, farklılaşmanın hızı ve boyutuyla ilişkilidir. Nitekim mekânlar arası farklılaşma hız ve boyut kazanmıştır. Mekânın büyüklüğü ise kendi içinde farklılık göstermiştir. Örneğin Afrika kıtası kıtasal büyüklüğüyle küreselleşme sürecinden yalıtılmış ve büyük ölçüde soyutlanmıştır. Yani mekânlar arası farklılaşmanın boyutu kimi zaman ülkesel, kentsel ve kimi zaman da daha küçük ölçekli mekânlar arasında şekillenmektedir. Kentler arası ağsal ilişkiden soyutlanan, uzak kalan kentler farklılaşırken, ağın içinde olan kimi kentler de kendi içindeki mekân parçalarıyla farklılaşmaktadır. Kentsel farklılaşma temelinde irdeleme yapılacak olursa, farklılaşmanın araçlarını, somut göstergelerini kavramak gerekmektedir. Her şeyden önce teknolojik olanakların yarattığı imkânlara erişebilirlik mesafesi, mekânsal farklılaşmayı hızlandırmaktadır. Yine ekonomik anlamda yaratılan göreceli refahın mekânı kendi içinde ayırarak, daha mikro düzeylere sıkışmakta ve kentsel bütünlüğe yayılamamaktadır. Kent yoksullarının oransal artışı, işsizlik mekanlarının yayılımı, sosyo-ekonomik seviye farklılıklarının derinleşmesi, vasıfsız iş gücünün sayısal artışı gibi bir dizi faktörün ortaya çıkışı kentin mekânsal farklılaşmasını boyutlandırmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2000:108).

Kentsel mekânın değişen anlamı içinde kavramlaştırılmaya çalışılan bazı olguların kentsel farklılaşmaya yansıdığını görebiliriz. Örneğin kentsel yarış ortamının yaratılmış olması, kentlerin küresel ilişki ağına eklenme reflekslerini geliştirerek tüm kaygılarını bu ağın içinde yer alabilme ortamının yaratılmasına dayandırmaktadır. Bu çaba bütüncül anlayıştan kopuşu ve kamu yararı ilkesinin kırılmasını temsil

etmektedir. Bu durum mekânsal farklılıkların giderilmesi adına kamu inisiyatiflerinin silikleşmesi, bazen de tamamen terk edilmesi, var olan farklılaşmanın hızının ve derinliğinin artmasına yol açmaktadır. Tabana yayılmayan, özelleşen, bireyselleşen, sığlaşan tüm olanaklar, beraberinde mekânda somut izlerini görebileceğimiz farklılıkları yaratmaktadır (Hacısalihoglu, 2000:109).

Kentsel yapı içindeki mekânlar günümüzde giderek ayrışmakta ve ekonomik statü kadar “yaşam tarzı” üzerinden de mekânsal ayrışma gerçekleşmektedir. 1980’ler ve özellikle 1990’ların sonrasında hâkim olan küreselleşme dinamikleri sonucunda toplumda yeni sınıfların ortaya çıkması ve toplumun farklı kesimlerinin kamusal alanda görünürlüklerinin artması sonucunda değerler ve yaşam biçimi üzerinden de mekânsal ayrışma olmaktadır. Bir taraftan finans, bankacılık, reklamcılık, danışmanlık, pazarlama, medya ve bilişim gibi sektörlerde çalışan “yeni orta sınıfların uydu kentleri” (suburbs) ve “nezihleştirilmiş mahalleleri” (gentrified communities), öte taraftan da kent çeperinin 1950’lerden beri müdavimleri olan gecekondu ve kent içindeki “çöküntü alanları” (slums) kentlerde varlıklarını sürdürmektedirler (Es, 2010: 91).

Kentsel mekân üzerinde meydana gelen bu sınıfsal ayrışma kentin ve dolayısıyla toplumun bütünlüğünü zedelemekte, özelleştirilen hizmetler ile olduğu kadar “özel konut alanları” ile de ayrışan kent nüfusunda, karşılıklı olumsuz imaj ve söylemler ile beslenen bir kutuplaşma ortaya çıkmaktadır. Varsıl kentli kendi “refah adacıklarını” belli bir kalite üzerinde tutarken, kentin diğer kısımları giderek bakımsızlaşmakta, eskimekte ve hatta “çökmektedir”. Bu bölgeler suç ve şiddetin odaklandığı yerler haline gelmektedir. Sınıfların giderek birbirinden kopması birbirine karşı önyargı ve yabancılaşmayı birlikte getirmekte, birbirini potansiyel tehlike (cana, mala ve ahlaka karşı) olarak görme eğilimi artmaktadır (Es, 2010: 91). Kentsel mekânda meydana gelen bu kutuplaşma ise ayrışmayı güçlendiren duvarlara, sınırlara yol açmaktadır.

1.6.2. Mekânsal Benzeşme

Küreselleşmenin tüm araçlarıyla ve etkileşim boyutlarıyla mekânsal yapılanma üzerinde bıraktığı izlerin, etkilerin bir başka sonucunu mekânsal benzeşme olgusu oluşturmaktadır. Mekânsal benzeşme, aynı araçlarla ortak amaca ulaşmanın yarattığı bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Kentlerin akışkan sermayeden yararlanma

çabalarıyla kuvvetlenen kentler arası yarış atmosferi, bir yandan kentin bütünlüğü içinde mekânsal farklılıklar yaratırken, öte yandan kentin kimliğine-dokusuna yansıtacak biçimde, bir başka kent ölçeğiyle benzeşen mekânsal oluşumları da yaratmaktadır. Kentlerin adeta pazarlanması pratiğini içeren kentsel yarış ortamı, ulusal değerlerden çok küresel taleplerin yörüngesinde şekillenmektedir. (Hacısalihoglu, 2000:111).

Mekânsal benzeşme kavramını destekleyen en önemli gösterge ise gökdelenleşme eğilimidir. Günümüzde bir kentteki gökdelenlerin sayısı bir anlamda küresel sermayeden aldıkları payı ifade etmektedir. Bu tip kentlerin en ileri aşaması ise dünya kenti olarak adlandırılan, uluslararası kurumların, çok uluslu şirket merkezlerinin ve dünya çapında finans hareketlerinin yaşandığı kentlerdir. Tokyo, New York ve Londra bu statüdeki kentlerdir. Mekânsal olarak benzeşen kentlerin bir diğer ortak özelliği ise son yıllarda ülkemizde başta İstanbul'da görülen dev alışveriş ve eğlence merkezleridir. Küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan mekânsal farklılaşma ve benzeşme olguları mekânsal planlamayı zaafa uğratmaktadır (Es, 2010: 90; Hacısalihoglu, 2000).

Kentler günümüzde olumlu ve yüksek kaliteli bir yer imgesi yaratmaya çok daha fazla özen göstermektedirler ve bu ihtiyacı karşılayabilecek bir mimariyi ve kentsel tasarım biçimlerini hedeflemişlerdir. Kentler arası yoğun rekabet ve kentsel girişimcilik döneminde, seyirlik kentsel mekânların oluşturulması yoluyla kente imaj kazandırmak sermaye ve insan cezbetmek için bir araç haline gelmiştir (Harvey, 2003:114-115).

1.7. Kapalı Yerleşmelerin Tanımı, Özellikleri ve Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler

Ulusal ekonomik gelişme farklılıklarına rağmen dünyanın pek çok metropoliten alanında 1980'li yıllardan itibaren yeni bir yerleşme olgusu gözlenmeye başlamıştır. Başlangıçta gazetecilerin ilgisini çeken ve çeşitli gazete yazılarına konu olan, çevresi yüksek duvarlarla çevrili, dışarıya kapalı olarak inşa edilen bu yerleşme alanları, 1990'lı yıllarda kent bilimcilerinin de dikkatini çekecek boyutlara ulaşmıştır (Kurtuluş, 2005b:161). Bu yerleşmeler genellikle, güvenli, kontrollü girişe sahip ve duvarlarla çevrenmesinin yanı sıra kendine yeterli olmasını sağlayan, sosyal yaşama cevap veren

her türlü boş zaman değerlendirme faaliyetleri için sosyal tesisler, otopark alanları, spor alanları vb. ile donatılmaktadırlar. Bu tür yerleşmeler metropoliten parçalanma ve sosyal ayrışmanın sembolü olarak görülmektedir (Berköz, 2008: 112).

Kent sosyolojisi, planlama, siyaset bilimi ve coğrafya gibi disiplinlerin gündemine ilkin Davis'in 1990'da yayınlanan "*City of Quartz*", McKenzie'nin 1994'de yayınlanan "*Privatopia*" ve Blakely ve Snyder'in 1997'de yayınlanan "*Fortress America*" adlı çalışmalarıyla giren bu yeni olgu, yine bu disiplinlerden gelen farklı yaklaşımlarla analiz edilmeye çalışılmaktadır. Kapalı cemaatler, refah adacıkları, kapalı adacıklar, korunaklı yerleşmeler gibi sıfatlarla ayırt edilen bu yeni yerleşmeler ağırlıklı olarak üç boyutuyla ele alınmaktadır. Bunlardan ilki bu yerleşme biçimini ortaya çıkaran ekonomik, sosyal, küresel ve yerel faktörler; ikincisi olgunun modern kent ve metropoliten alanlar üzerinde yarattığı ve yaratacağı olası sonuçlar; üçüncüsü ise; kentli toplumsal yaşamın mekânsal ayrışma yoluyla parçalanmasını ve özelleştirilen kentsel arazilerle yok olma riski taşıyan kamusal mekân problemidir (Kurtuluş, 2005b:161-162).

Kapalı yerleşmelere ilişkin literatürden bir kaç tanımlama yapılacak olursa; bu tip yerleşmeler giriş-çıkışların kontrollü olduğu, kapılarında her daim güvenlik görevlilerinin beklediği, duvarlar boyunca ve site içinde stratejik noktalara kameraların yerleştirildiği yerleşim birimleridir. Bütün unsurlarıyla kendini özel ve güvenli bir konuma yerleştiren bu birimler, belirgin bir şekilde dışlayıcı özelliğe sahiptir (Alver, 2010: 84; Harvey, 2008; 187) (Fotoğraf 2). Blakely ve Snyder (1997) ise yaşam tarzını ön plana çıkartan ve tüketim eğilimleriyle ilişkilendirilen kapalı yerleşmeleri "*üst ve orta gelir grubundan hane halklarının dışarıya kapalı ve izole, üst düzey güvenlik önlemleri ile kuşatılmış, boş zaman olanakları sunan ve bir konsept etrafında biçimlenmiş olan yerleşme alanları*" şeklinde tanımlamaktadır.

Kapalı yerleşmelerin tanımı araştırmacılara, buldukları bölgeye, bölgenin çevresel özelliklerine, yerleşmenin sunduğu olanaklara bağlı olarak değişse de temelde bütün tanımlarda vurgulanan bazı ortak ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelere göre genel bir tanımlama yapılacak olursa kapalı yerleşmeler, duvarlar ve demir parmaklıklarla çevresindeki yerleşmelerden ayrılan, 24 saat güvenlik hizmeti sunulan, spor, eğlence,

alışveriş gibi boş zaman aktiviteleri ile donatılmış, kamu kullanımına kapalı ve kendi içinde özerk yönetimi olan yerleşmelerdir.

Fotoğraf 2: Kapalı Yerleşmelere Örnekler-Miami/ABD
Kaynak: Franziska Pufe, 2009 (<http://articulo.revues.org/1338>) (16.03.2012)

Kamusal alanların özelleştiği, kentleşmenin yeni bir şeklini temsil eden bu yerleşmeler, metropoliten parçalanma ve sosyal bölünmeyi artıran bir semboldür. Çünkü duvarlar ve kapılar kullanıcılarına güvenlik, mahremiyet ve statüyü garanti etmektedir. Bu yerleşmelerin, sakinlerine yüksek standartta kentsel hizmetleri sunması üst gelir grubunun kent çeperlerinde yaşama eğilimini etkilemektedir. Kentin çeperlerinde bu tür konut alanlarının gelişimine imkân veren büyük arazilerin varlığı, kent merkezine kıyasla düşük arazi değerleri, doğa ile içi içe olan bu alanların yüksek gelir grubunun talepleri ile örtüşen cazip alanlar olması nedeniyle yerleşim için öncelikle tercih edilen alanlar olmaktadır (Berköz, 2008: 110).

Başlangıçta modern kapitalist kentin alt kentleşmesinin yeni bir boyutu gibi algılanan bu yerleşmelerin, kentsel alandan özelleştirilmiş arazide, kamuya kapalı ve yönetim açısından özerk öbekler olarak dikkati çekince, bu yerleşmelerin modern kentlerin tipik orta sınıf banliyölerinden farklı yeni bir olgu olduğunun farkına varılmıştır. Bu üç özellik modern kentin küresel kapitalizmle birlikte girdiği dönüşüm sürecinin habercilerinden biri olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Kentin kamusal kullanımına kapalı, kent yönetiminden bağımsız ve bir şekilde özel mülkiyete dayalı

olarak, özelleştirilmiş kentsel arazinin üzerine inşa edilen bu yeni adacıklar modern kent planlaması, kent yönetimi ve kentsel-sınıfsal aidiyetler açısından radikal bir dönüşüme işaret etmektedir. Ancak olguya farklı analiz açılarıyla yaklaşıldığında, klasik alt kentler ile kapalı yerleşmeler arasında ekonomik, kültürel, sosyal ve hukuksal olarak da ciddi farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır (Kurtuluş, 2005b:162). Bu durum da kapalı yerleşme biçimlerinin ortaya çıkışında güvenlik, şiddet, korku faktörlerinin temel faktörler olmadığını göstermektedir.

Dünyada artan eşitsizlik ve yoksulluğun kentlerdeki suç oranlarını artırması, üst gelir grubuna mensup insanların “güvenli yerleşim” talebini artırdığına dair bir yaklaşım kabul edilse de, kent içi suç oranlarındaki artış ile kapalı yerleşme sayısının artışı arasında sayısal olarak anlamlı bir doğru orantı bulunmamaktadır (Kurtuluş, 2005b:16; Low, 2003). Yukarıda da ifade edildiği gibi kapalı yerleşmelerin ortaya çıkışındaki temel faktörün “güvenlik ihtiyacı” olduğunu kabul etmek eksik bir yaklaşım olabilir.

Blakely ve Snyder (1997), yeni bir “güvenlik ihtiyacı” sorununa dayanan yaklaşımlar, kapalı yerleşmeleri modern kentin klasik orta sınıf alt kentlerinden çok, yüksek duvarlarla çevrili antik şehirlere ya da ortaçağın yine duvarlarla korunan şehirlerine benzetmektedir. Oysa antik çağ veya ortaçağ kentlerinin duvarlarla çevrili olması, toplumsal artığın (bu toplumsal artığın üretim sürecinde bulunmayan) yabancı işgalcilerden korunması ile ilgilidir. Oysa modern sanayi toplumunda kentler, toplumsal artığı üreten sınıfların bir arada yaşadığı mekânlardır. Kente dışarıdan gelebilecek bir saldırıdan çok toplumsal artığı birlikte üreten sınıfların paylaşım sorunu nedeniyle kent içi kaleler inşa etmeleri söz konusu olmaktadır. Bu nedenle antik şehir devletlerinde ya da ortaçağda bütünlük içeren şehrin, başka şehirlerin saldırılarından korunmak için yaptığı duvarlarla, modern ulus devletinin kentli vatandaşlarının, aynı kentin vatandaşlarından gelecek olası saldırılarından korunmak amacıyla yüksek duvarların arkasında kapalı cemaatler yaratması oldukça farklı bir içerik taşımaktadır (Kurtuluş, 2005b:163).

Ayrıca özelleştirilmiş arazi içinde bu kapalı yerleşmeler, bazı kamusal hizmetler bakımından kent yönetimine bağlı olmayı sürdürmek zorundadırlar. Kendi özel güvenlik sistemlerine rağmen kapalı yerleşim içinde gerçekleşen suçlara kamu polisi müdahale etmektedir. Enerji, su ve kanalizasyon gibi alt yapı gereksinimleri de yine

kamusal servislerle bağlantılı olmak zorundadır. Bu durumda özerklik, mülkiyete bağlı olarak arazinin kamuya kapatılması ile çevre düzeni, temizlik, günlük servisler ve iç güvenliğin sağlanmasının ötesine geçememektedir (McKenzie, 1994). Belediyelerin sağlamakla yükümlü oldukları bu hizmetlerin özel firmalardan satın alınması kapalı yerleşmelerin sakinlerini, kentin diğer yaşayanlarıyla aynı kentsel vergileri ödemek konusunda rahatsız hissettirmektedir (Kurtuluş, 2005b:164).

Kapalı yerleşmelerin bir diğer özelliği de mekânsal ayrışma yoluyla yarattığı toplumsal ayrışma ve yeni seçkinlerin dışarıda tutarak “ötekileştirdikleri” kentli nüfustur. Belki de kapitalist kentleşme sürecinde hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmemiş bir modernite miti olan “bütünleşmiş kentli nüfus” ya da “bütünleşmiş kent” artık açıkça ayrılmaktadır. Bu ayrışma, modern kapitalist kentte zaten gergin olan toplumsal bağları kopartmakta ve sosyal çatışmayı genişletme riski taşımaktadır (Kurtuluş, 2005b:164; Fainstein, Gordon ve Harloe, 1992). Böylece kentler, mekânda ve gündelik hayatta (zamanda) birbirinden farklılaşmış toplumsal kesimlerin birbirlerine değmeden bir arada durdukları bir yapıya doğru gitmektedir (Atkinson ve Flint, 2003). Bu yeni kent, klasik modern kent mitinden oldukça uzak bir yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurtuluş, 2005b:164).

Kapalı yerleşmeler, sosyal kutuplaşma ve dışlama gibi birinci derecede riskleri taşımaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar kentsel kamusal mekânların azalmasının düşük sosyal sınıflara zararlı olduğunu ve gönüllü korunmanın sosyal ayrışmayı arttırdığını ortaya koymaktadır (Berköz, 2008:112; Blakely and Snyder, 1997; Caldeira and Teresa, 2000; Glasze, Frantz and Webster, 2002:315-320; Low, 2001:45-58).

Blakely ve Snyder (1997) korunaklı yerleşmelerin benzer özelliklere sahip alanlarda bulunduğunu; genellikle metropoliten alanların hızlı nüfus değişimlerinin olduğu, yüksek gelir düzeyindeki nüfusun yaşadığı, konut ayrışmasının belirgin olduğu, yüksek suç oranı ve bu konudaki konu ve endişenin olduğu alanlarda yayıldığını belirtmektedir. Bu tür yerleşimlerin “fiziksel mimari bariyerlerle” ya da “mimari koruma” ile bir tür gönüllü tecrit olarak (gettolar gibi) sosyal ayrışmanın bir formu olduğu vurgulanmaktadır (Raposo, 2009). Fiziksel sınırlandırma sadece mekânsal ayrışmaya değil sosyal ayrışmaya da neden olmaktadır (Berköz, 2008:113).

Genel olarak kapalı yerleşmeler tüm dünyada şu ortak özellikleri taşımaktadırlar (Kurtuluş, 2005b:178):

- Deniz, göl, orman gibi coğrafi özelliklere sahip olan bir arazide kurulması
- Arazinin tarihsel olarak soylu sınıfla bir bağlantısının olması
- Kentin yoksullarından ulaşırlılık ve mesafe açısından uzak olması
- Özel güvenlik birimleri ile korunan giriş kapıları, yüksek duvarlar ve demir engellerle çevrelenmiş arazi, girişlerin elektronik kartlar ve kameralar ile denetlenmesi gibi güvenlik önlemlerinin bulunması
- Tanınmış ve seçkin bir mimarlık şirketi tarafından tasarlanmış bir proje olması
- Yönetim ve çevre düzeninin profesyonel bir ekiple sürdürülmesi
- Yüzme havuzu, tenis kortları, golf sahası gibi spor alanları ve satranç, briç gibi oyun kulüplerinin olması
- Seçkin bir özel eğitim kuruluşuna ait anaokulu ve ilkokulun bulunması
- Maddi sermayeleri elvermesine rağmen kültürel sermayeleri örtüşmeyen alıcıları dışarıda bırakan bir satış stratejisinin bulunması

Kapalı yerleşmelere ilişkin tanımlamalar ve bu yerleşmelerin özelliklerine değindikten sonra tüm dünyada hızla yayılan bu olgunun ortaya çıkış sebeplerini ele almakta yarar vardır. Kapalı yerleşmelerin ortaya çıkışında etkili olan faktörler çok boyutludur. Bununla birlikte değişik ülkelerde farklı eğilim ve özelliklere de sahip olabilmektedirler. Bu özelliklerin ekonomik, toplumsal/kültürel, siyasal, fiziksel/mekânsal/mimari süreçlerin doğrultusunda yani çok yönlü analiz edilmesi gerekir. Kurtuluş (2005b:16) konuyu 3 boyutta ele almaktadır:

1. **Boyut:** ekonomik, sosyal, küresel ve yerel faktörler
2. **Boyut:** modern kent ve metropoliten alanlar üzerindeki dönüşümler ve sonuçlar
3. **Boyut:** kentli toplumsal yaşamın mekânsal ayrışma yoluyla parçalanması ve özelleştirilen kentsel arazilerle yok olma riski taşıyan kamusal mekân problemidir.

Örneklem alanında uygulanacak anket çalışmasından elde edilen sonuçlar ilerleyen bölümde ekonomik, sosyal ve kültürel, küresel ve yerel, kentleşme ve metropolleşme kriterleri açısından değerlendirilecektir.

Alver (2010:89), kapalı yerleşmeleri ekonomik, sosyal, kültürel, planlama ve sosyolojik açılardan analiz etmiştir. Alver'e göre bu tip yerleşimler öncelikle mekânsal/mimari bir süreç olarak görülebilir. Mekânın yeniden düzenlenmesi, yeni donatıların eklenerek fonksiyonlarının çeşitlendirilmesi, aynı zamanda yeni bir mimari algıyla mekânlar üretilmesi gibi pek çok husus bu bağlamda yer bulabilmektedir. Kapalı yerleşmelerin doğuşu yeni bir mekân algısını gerekli kılar ve mekânsal seçimlerin bir yönünü ifade eder.

Güvenlik, planlama, sosyal donatılar, mimari üslup, konum gibi doğrudan mekânsal karşılıkları olan ama aynı zamanda sosyal statü gibi diğer faktörler bakımından da dikkate değer hususlara yaslanan kapalı yerleşmeler, belli bir tercihi temsil etmektedir. Yeni bir konumda ortaya çıkan ya da var olan kentsel mekânda yeni bir üslupla meydana gelen bu yerleşmelerin konum seçmede titiz davrandıkları görülmektedir. Kent dışında yahut kent merkezinin gözde yerlerinde kurulan kapalı yerleşmeler o yerin değerini artırıp, orayı çekici hale getirmekte yani kuruldukları alana belli bir değer katmaktadır. O halde konum, bir tercih nedeni olarak kapalı yerleşmelerin oluşumunu beslemektedir (Alver, 2010:89).

Bu yerleşmelerin doğuşu, yaygınlaşması, çığınca kabullenilmesi ve bir salgın gibi kentsel pratikleri belirlemede *güvenlik* faktörü önem taşır. Terör, şiddet, güvensizlik, korku, kirlilik, hırsızlık, cinayet gibi kenti sarmış suç ve suç organizasyonları mekânsal ayrışmanın gerekliliğinin şart olduğunu gösterir. Bu tip olgular/durumlar ikna sürecinde de insanlar ve siteleri inşa eden şirketler için hayli işlevseldir (Alver, 2010:92).

Kapalı yerleşmelerin doğuşunda *toplumsal ve kültürel faktörler* de hayli etkilidir. Kapalı yerleşmelerin artmasını tetikleyen toplumsal ve kültürel faktörler denilince sözde cemaat, statü, prestij arzusu, yeni bir hayat tarzına dönük mekân arayışı, kentsel/mekânsal ayrışma ve bu süreçte kente karşı tavır alma, kentten kaçma gibi hususlar öne çıkmaktadır. Kenti terk etme eğilimi de katı bir şekilde mekânsal ayrışmayı doğurmakta ve bu da gitgide toplumsal ayrışmanın destekleyicisi olmaktadır. Kendine yeni bir sosyo-kültürel temel arayan yeni seçkinler, mekânsal ayrışmayı ilk aşamada uygulamaktadır. Çünkü mekân hayat tarzının yeni yönelimlerini belirlemektedir. Yeni hayat tarzı, kentten, kalabalıktan ve bunların temsil ettiği hayattan

kaçmayı, prestijli, saygın, elit, yalıtılmış, korunaklı bir hayatı yaşamayı salık vermektedir (Alver, 2010:91-93).

Kapalı yerleşmelerin ortaya çıkmasında *ekonomik faktör* bir diğer önemli olandır. Ekonomik gelişme, zenginleşme ve özellikle neoliberal politikalar (Geniş, 2007:773) site modellerinin ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Belli bir maddi güce ulaşan toplum katmanları kendine özel yaşam alanları/tarzları üretme yoluna girmektedir. Bu süreçte farklı konut yerleşimleri (malikâne, köşk, güvenli site) sisteme dâhil edilmektedir. Böylesi mekânlar orta ve orta-üst gelir grubunda yer alan gruplar için cazip hale gelmektedir. O halde ekonomik gelişme, mekânsal ayrışmanın yahut yeni mekânsal organizasyonlar oluşturmanın nedenidir (Alver, 2010:93).

Küresel sermayenin akışı ve yeni iş imkânlarının yaygınlaşması sonucunda ortaya çıkan yeni zenginler, “etnik ve dinsel kökenlerine dayalı olarak yerleştikleri ve fakirlerle zenginlerin farklı konut tiplerinde ama yan yana yaşadıkları eski mahallelerinden, yeni ve modern binalarla yerleşime açılan yeni kentsel alanlara (Kurtuluş, 2003: 81)” taşınarak kapalı yerleşmelerin doğuşunda bir unsur olarak yer almaktadır (Alver, 2010:93).

Kapalı yerleşmelerin ortaya çıkış koşulları, dönemi ve tarihi, ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişiklik gösterir. Ancak bugün küresel bir olgu haline gelen ve hemen bütün ülkelerde rastlanan güvenli site anlayışı, farklı ülke insanların eğilimlerinde kimi ortak ve benzer hususların varlığına dayanır. Değişik ülkelerde yaşayan kapalı yerleşme sakinleri üzerine yapılacak bir çalışma, meselenin benzer ve farklı boyutlarını açığa çıkarabilecektir (Alver, 2010:94). Yeni zamanların yeni mekânsal modeli olan bu yerleşmeler çok hızlı bir şekilde yayılmakta, hemen tüm kıtaları, ülkeleri, metropol ve kentleri sarmaktadır. Bu küresel olguya bugün Amerika’nın dışında Avrupa, Asya, Avustralya, Afrika kıtalarında; Brezilya, Arjantin, Mısır, Suudi Arabistan, Türkiye, İspanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda, Rusya, Çin, Lübnan gibi her coğrafyadan ülkelerin kentlerinde rastlanmaktadır.

1.8. Kapalı Yerleşmelerin Sınıflandırılması ve Dünyadan Kapalı Yerleşme Örnekleri

Bugün dünyanın farklı bölgelerindeki kapalı yerleşmeler farklı amaçlarla inşa edilmekle birlikte çoğu benzer amaçlıdır. Genellikle, etnik veya aynı gelir grubundaki ailelerin oluşturduğu homojen gruplar için, güvenlik amaçlı yada aidiyet-kimlik arama, ayrıcalıklı yaşam talebi (prestij yerleşimleri) amaçlı olarak küreselleşmenin yarattığı yeni yaşam tarzı arayışlarına cevap verecek şekilde geliştirilmektedirler (Berköz, 2008: 112).

1970’li ve 80’li yıllarda tüm dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı biçimlerde gelişerek yaygınlaşan kentsel bir olgu (Berköz, 2008:112) olan kapalı yerleşmeleri tek tipe indirgemek pek mümkün değildir. Çünkü pek çoğu lokasyon, büyüklük, nitelik, imkân, hayat tarzı, sosyal doku ve hitap ettiği kitle açısından farklılaşmaktadır. Güvenlik olgusunun temel alındığı kimi kapalı yerleşmeler sahip olduğu hayat tarzıyla, bütünüyle dışa kapalı, sadece sınırları çok belirgin gruplarla iletişim kurmaktadır. Fakat kapalı yerleşme olmasına rağmen mahalle yahut kentin farklı öbekleriyle iletişime açık duran yapılaşmalar da mevcuttur (Alver, 2010:86).

Kapalı yerleşmeler, oluşum şekilleri, organizasyon biçimleri, buldukları yerler ve sahip oldukları sosyal aktivite olanakları açısından farklılıklar göstermektedir. Bu bakımdan araştırmacılar, bu yerleşmelerin diğer çevrelerle olan ilişki derecelerine, kamusal-özel alan ilişkilerine, bu yerleşmelerin hitap ettiği gruba, içinde barındırdığı sosyal aktivitelere göre farklı tipolojiler geliştirmişlerdir (Tümer ve Dostoğlu, 2008:56; Blakely ve Snyder, 1997, Burke, 2001, Grant, 2003) (Tablo 4).

Tablo 4**Farklı Araştırmacıların Kapalı Yerleşmelerle İlgili Yapmış Olduğu Sınıflandırmalar**

Blakely ve Snyder'in Sınıflandırması (1997)	Yaşam Tarzı Toplulukları (Lifestyle Communities)	Emekli Toplulukları (Retirement Communities)
		Golf ve Aktivite Toplulukları (Golf and Leisure Communities)
		Banliyödeki Yeni Kentler (Suburban New Towns)
	Prestij Toplulukları (Prestige Communities)	Zengin ve Ünlü Topluluklar (Rich and Famous Communities)
		Çok Zengin Topluluklar (Top-Fifth Communities)
		Yönetici Topluluklar (Executive Communities)
	Güvenlik Bölgesi Toplulukları (Security Zone Communities)	Kent İçi Siteleri (City Perch)
		Banliyö Siteleri (Suburban Perch)
		Cadde Barikat Bölgeleri (Barricade Perch)
Burke'in Sınıflandırması (2001)	Kentsel Güvenlik Alanları (Urban Security Zones)	
	Güvenli Apartman Kompleksleri (Secure Apartment Complexes)	
	Güvenli Banliyö Yerleşmeleri (Secure Suburban Estate)	
	Güvenli Sayfiye Toplulukları (Secure Resort Communities)	
	Güvenli Kırsal Yerleşmeler (Secure Rural-Residential Estates)	
Grant'in Sınıflandırması (2003)	Dekoratif Kapı Kullanımı (Ornamental Gating)	
	Duvarlı Alt yerleşmeler (Walled Subdivisions)	
	Barikalı Caddeler (Barricaded Streets)	
	Kapıyla Kontrol Edilen Girişler (Faux-Gated Entries)	
	Kısmen Kapatılmış Caddeler (Partially Gated Roads)	
	Tamamen Kapatılmış Caddeler (Fully Gated Roads)	
	Girişi Yasaklanmış-Sınırlanmış Yerleşmeler (Restricted Entry Bounded Subdivisions)	
	Girişi Yasaklanmış Korunan Yerleşmeler (Restricted Entry Guarded Subdivisions)	

Kaynak: Tümer ve Dostoğlu (2008:57)

Kurtuluş (2005b:169-170) ise, İstanbul'da yaptığı alan çalışmaları sonucu kapalı yerleşmeleri üç grupta sınıflandırmıştır:

Birinci tip kapalı yerleşmeler: Oldukça geniş bir alanda kurulu alt kentlerdir. Giriş-çıkışlar kontrol edilmekte ve güvenlik özel elemanlarla sağlanmaktadır. Ancak alanın genişliği ve barındırdığı nüfusun 10 bini aştığı bu tür alt kentlerde “dışa kapalılık”

durumu çok sert değildir. İçerdiği okul, hastane, eczane gibi kamusal hizmetler ve süpermarket, eğlence yerleri gibi sosyal işlevlerden dolayı da çevresindeki diğer yerleşmelerden (daha düşük maliyetli düzensiz konut alanları ve gecekondü öbeklerinden) gelenlerin girişlerinde esneklikler taşımaktadır. İçinde yaşayanların ortak bir mekânsal aidiyet geliştirdikleri ve kapalı bir cemaat oluşturdukları söylenebilir. Bahçeşehir bu yerleşmelerin tipik bir örneğidir.

İkinci tip kapalı yerleşmeler: İstanbul'un, maddi sermayelerini hızla artıran yeni zenginlerinin güvenli yatırım ihtiyacı ve gösterişçi tüketim yoluyla dönüştürmeye çalıştıkları kültürel sermayelerinden kaynaklı bir talebe cevap veren kapalı yerleşmelerdir. Lüks konut siteleri olarak adlandırılan ve kentin yeni çeperinde olduğu kadar kentin prestijli alanlarında da ortaya çıkan bu yerleşmeler, lüks ve gösterişli apartman blokları ve villalardan oluşmaktadır. Bir alt kent özelliği taşımayan bu yerleşmeler okul, hastane vd. kamusal hizmetleri dışarıdan almakta, temizlik, çevre düzeni ve güvenlik hizmetleri için gerekli iş gücünü, uzmanlaşmış özel firmalardan çok çevrelerindeki yoksul yerleşim birimlerinden sağlamaktadır. Siteye giriş-çıkış çoğu zaman bir ya da iki kapıdan kontrol edilmekte ve çoğu zaman katı bir güvenlik uygulaması yapılmamaktadır. Burada yaşayanların mekânsal bir aidiyet geliştirdiklerini ve kapalı bir cemaat oluşturduklarını söylemek çoğu zaman mümkün değildir. Bunun sebebi, talebin değişkenliği ve burada yaşayanların lüks konut piyasasındaki modalara bağlı sıkça konut değiştirmeleridir. Acarkent bu yerleşmelerin tipik bir örneğidir.

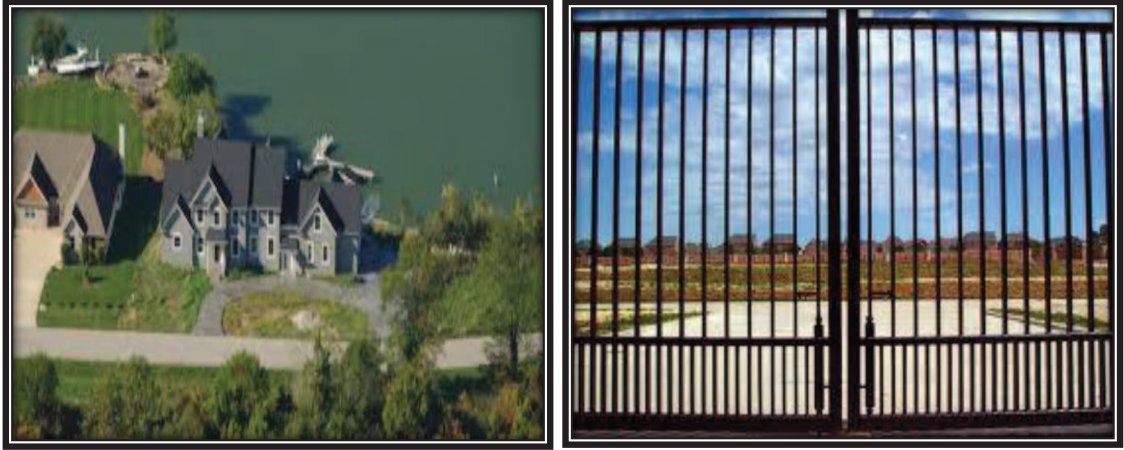
Üçüncü tip kapalı yerleşmeler: Dışarıya radikal bir şekilde kapalı, mülk sahiplerine güçlü bir mekânsal kimlik kazandıran yerleşmelerdir. Sayıları diğerlerinden az olan ve en pahalı konutları barındıran bu yerleşmeler, sakinlerine yatırımdan çok prestij kazandırmaktadır. Kentin yeni ve eski burjuvazisi için küresel lüks tüketim kültürünün önemli sembollerinden biri olan kapalı ve seçkin bir yerleşimde yaşama talebi, politik elitlerle yakın ilişkiler sonucu sağlanan prestijli arazi ve büyük inşaat sermayesi bu yerleşme tipini ortaya çıkaran etmenlerdir. Diğer iki tip kapalı yerleşmeye göre daha az sayıda ve yüksek maliyetli az daireli apartman, villa, köşk olarak adlandırılan geniş kullanım alanlı, bahçeli evlerden oluşan bu yerleşmeler, yüksek duvarlar ve sıkı güvenlik kontrollerinin yapıldığı demir kapılarla yabancılara radikal bir şekilde

kapalıdır. Bu tipe en bariz iki örnek; Kemer Country, Ömerli Casaba Evleri (Fotoğraf 3) ve Beykoz Konakları'dır.

Fotoğraf 3: Kapalı Yerleşme Örneği-İstanbul/Türkiye
Kaynak: www.kasaba.net

Küresel bir olgu haline gelen kapalı yerleşmelere dünyadan örnekler vermek gerekirse, özellikle Batı ve Güney Amerika'da planlama ve gelişim açısından dikkat çekmektedir (Tümer ve Dostoğlu, 2008:56). Banliyöleşme hareketinin giderek orta ve üst sınıf gelir grubunu temsil eden bir süreç haline geldiği Amerika, bu süreci daha çok kapalı yerleşmelerin yaygınlaşması şeklinde yaşamaktadır. Çünkü kapalı yerleşme sayısının on binlere dayandığı Amerika, artık bir kapalı yerleşme cenneti haline gelmiştir (Alver, 2010:94; Rosen, 2003:45). Bu tip yerleşmelerin Amerika'daki oluşum ve yayılışını değişik kapalı yerleşme tipleri etrafında irdeleyen Blakely-Snyder'e göre (1997), kapalı yerleşmeler (gated communities), özellikle 1980'lerden itibaren hızla ülke genelinde yayılma göstermiş ve milyonlarca Amerikalı kentten kaçarak daha özel mekânlara akın edip duvar ve parmaklıklarla çevrili güvenli konut bölgelerine yerleşmiştir. Amerika'da yaygın bir yerleşme modeli haline gelen ve hemen her metropol bölgeyi kuşatan kapalı yerleşmeler, yaygın bir literatür etrafında tartışılmaktadır (Alver, 2010:94) (Fotoğraf 4, 5, 6).

Fotoğraf 4: Kapalı Yerleşme Örneği-Texas/ABD
Kaynak: www.bestgatedcommunityinamerica.com (08.04.2012)

Fotoğraf 5: Kapalı Yerleşme Örneği- Los Angeles/ABD
Kaynak: <http://www.seos-project.eu/modules/landuse/landuse-c02-s05-p01.html> (16.03.2012)

Fotoğraf 6: Kapalı Yerleşme Örneği-Florida/ABD
Kaynak: http://www.capehazeinsider.com/placida_fl_community_profile.html (16.03.2012)

Latin Amerika’da mekânsal ayrışmanın ciddi boyutlara ulaştığı bazı şehirlerde kapalı yerleşmelerin hızla yayıldığı görülmektedir. Brezilya, Meksika ve Arjantin bu bakımdan dikkat çekmektedir. Brezilya, mekânsal ve kentsel ayrışma açısından uç örneklerin

görüldüğü bir ülkedir. Özellikle başkent Sao Paulo ve diğer büyük şehir Rio de Janeiro'da dışa kapalı yerleşmeler yaygın bir model haline gelmektedir. Caldeire (2000:259-260), “duvarlar kenti” olarak nitelediği Sao Paulo'nun mekânsal ayrışma bakımından analizini yaptığı çalışmasında, kentin katı bir biçimde ayrıştığını vurgulamaktadır. Ona göre, Sao Paulo'daki kapalı yerleşmelerin tarihi aşağı yukarı diğer ülkelerdekilerle benzerdir; özellikle 1980 ve 1990'larda artış gösterir. Bir statü sembolü işlevi gören kapalı yerleşmeler, çok faktörlü bir oluşumdur. Amerika'daki örneklerine benzemelerine karşın kendine özgü kimi özellikler de taşımaktadır. Her yerde rastlanan manzara Sao Paulo'da da görülmektedir; duvarlar dikme, üst sınıflara ayrılma, kamusal alanın özelleşmesi, sosyal grupları ayırma, kamu hayatının niteliklerini değiştirme vb. Bu söylemler dünyanın bütün şehirlerince savunulmaktadır (Calderia, 2000:323). Sao Paulo buna verilecek en belirgin örneklerdendir (Şekil 9).

Arjantin, kapalı yerleşmelerin farklı tiplerinin görüldüğü başka bir Latin Amerika ülkesidir. Arjantin'de bu yerleşmelerin ilk oluşumları daha öncelere uzansa da ağırlıklı bir şekilde 1990'larda baskın hale geldiği söylenebilir. Başkent Buenos Aires olmak üzere diğer kentlerde de lüks ve zengin kapalı yerleşme sakinleri ile fakir kentliler arasında katı bir karşıtlığı sahneleyen çelişkili durumlar söz konusudur. Kaygı burada da aynıdır; sorunlu bir alan olarak görülen kentten kaçış, sosyal homojenlik arayışı ve statü göstergesi (Alver, 2010:95).

Kapalı yerleşme olgusu, Avrupa'da da kendini belirgin biçimde ayırt ettirmektedir (Fotoğraf 7, 8, 9, 10). İngiltere'de kapalı yerleşmelerin ortaçağlar ve yeniçağlardaki kimi tarihsel örneklerini, sur, duvar ve kale örneğinden hareketle irdeleyen Blandy (2006:19), yeni bir olgu olan kapalı yerleşme tarzının ise yirminci yüzyılın son yıllarında gözle görülür bir şekilde arttığını, önce Londra'da, ardından ülkenin tüm bölgelerinde yapılandığını ifade etmektedir. İngiltere'deki kapalı yerleşmeleri değişik tiplere ayıran Blandy, hepsinin değişik hizmetler sunmasına karşın güvenlik, duvar yahut parmaklık sistemi gibi benzer özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir.

Fotoğraf 7: Kapalı Yerleşme Örneği-Sao Paulo/Brezilya
Kaynak: www.urbantitan.com (21.05.2012)

Portekiz-Lizbon’da kapalı yerleşmelerin niteliklerine, tiplerine ve tarihsel konumuna eğilen Raposo (2009:43), mekânsal ayrışma biçimlerinin bir örneği olan kapalı yerleşmelerin doğalın aksine “kasıtlı ayrışma”ya dâhil edilmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre (2006:43,50) özel gayrimenkul üretimi, yatırım, sosyal imaj, sembolik işaret gibi unsurlar etrafında çözümlenebilecek bir olgu olan kapalı yerleşmeler, önceden var olan ayrışma modellerini de güçlendirmekte ve bir anlamda ayrışmayı körüklemektedir. Lizbon’daki kapalı yerleşmelerin tarihsel seyri, diğer ülkelerin seyrine benzemekte, küresel bir olgu olduğu gerçeğini burada da belgelemektedir. Moskova’da 1990’ların ikinci yarısından itibaren artış gösteren kapalı yerleşmeler, ünlü uluslararası şirketlerin öncülüğünde inşa edilmekte ve Amerikan hayat tarzına yetişmek gibi bir amacı taşımaktadır (Blinnikov ve diğerleri, 2006:80; Alver, 2000:96).

Fotoğraf 8: Kapalı Yerleşme Örneği-Varşova/Polonya
Kaynak: www.urbanophil.net (21.05.2012)

Fotoğraf 9: Kapalı Yerleşme Örneği-Helsinki/Finlandiya
Kaynak: www.wordpress.com (21.05.2012)

Fotoğraf 10: Kapalı Yerleşme Örneği-Kiev/Ukrayna
Kaynak: www.theimagefile.com (08.04.2012)

Asya ve Afrika kıtalarının belli başlı ülkelerinde güvenli siteler yaygın bir model haline gelmektedir. Çin, Endonezya, Arabistan, Mısır ve Güney Afrika'nın metropol bölgelerinde bu modelin yerleştiği gözlenmektedir. Çin'de, 1970'lerden itibaren görülen kültürel değişimle birlikte kapalı yerleşmelerin geleneksel tek katlı, bahçeli ev yaşamına

alternatif bir model olarak geliştiği görülmektedir (Fotoğraf 11, 12). Önce banliyölerde, daha sonra ise kent merkezlerinde kapalı, güvenli yeni villa tipi konutlar, kapalı yerleşmeyi yaygınlaştırdı. Endonezya için daha yeni bir olgu olan kapalı yerleşmeler günümüzde artmaya devam etmektedir. Özellikle yeni ekonomik süreçte ortaya çıkan orta, orta-üst ve üst gelir gruplarına hitap eden bu yerleşmeler, küresel bir olgu olarak her yerde olduğu gibi duvarlar ve kapılarla kendini tanımlamakta ve bir ayrışma meydana getirmektedir. Güvenlik, yeni hayat tarzı, prestij gibi faktörlerle kendini öne çıkaran kapalı yerleşmeler, Endonezya’da da yeni bir yerleşme modeli olmaktadır (Alver, 2010:96-97; Leish, 2002).

Fotoğraf 11: Kapalı Yerleşme Örneği-Şangay/Çin
Kaynak: www.explow.com (21.05.2012)

Fotoğraf 12: Kapalı Yerleşme Örneği- Pekin/Çin
Kaynak: www.engelvoelkers.com (21.05.2012)

Türkiye’de kimi örnekler (Fotoğraf 13, 14), önceki yıllarda görülse de kapalı yerleşmelerin dikkati çekecek şekilde 1980’lerde baskın bir model haline geldiği söylenebilir. 1980’li yıllarda gerek Türkiye’de gerekse dünyada yeni bir dönem başlamış, küresel kapitalizm ve kapitalist kültür sınırları aşarak tüm dünyaya yayılmıştır. Gürbilek (1993:61)’in dikkat çektiği gibi, bu yıllar her yönden değişik bir yaşantının sunulduğu yıllardır. Örneğin, mekânsal ayrışmanın bu yıllarda bir kimlik meselesi haline geldiği ve kentlerde zengin ile yoksul arasında keskin hatlar oluşturduğu görülmektedir. Sıradan bir hayatın hüküm sürdüğü kent ile temiz ve güvenli bir hayatın tesis edildiği kent dışı yaşam alanları birbirinden ayrılmıştır. 1980’lerde kentin farklı sınıflara, mesleklere ayrılması ile kentin açık havası ve mekânları ortadan kalkmış, bunun yerini etnik ve dinsel temellere dayalı mahalleler almıştır. Zengin, orta halli ve yoksulların oturduğu semtlerin birbirinden ayrışması, farklı toplumsal sınıfların birbirleriyle ilişki kurma zeminini neredeyse ortadan kaldırmıştır. Geleneksel kent ilişkileri ve kent merkezi yoksullara terk edilmiş, zenginler ise kent içindeki “özel kent”lere yahut özel sitelere çekilmişlerdir (Gürbilek, 1993:73). Özellikle sosyal düzeylerine uygun bir yaşam tarzı sürmek isteyen ve lüks konut arayışına giren yeni kentli seçkinlerin “kaliteli yaşam” arayışları, karşılığını, önce kent içinde sınırlı sayıda olan boş arsalarda üretilen, sonrasında ise kent dışı alanlara, banliyölere yayılan konut sitelerinde bulmuştur (Bali, 2002). Aslında tüm dünyada bu tarihlerde aynı eğilim kendini göstermiştir. Türkiye için de aynı durum söz konusudur. 1980’lerden itibaren hızla artan bir kapalı yerleşme talebi ortaya çıkmıştır. Bu gelişme üzerinde, kapitalizmin önemli ölçüde etkili olduğunu söylemek mümkündür (Alver, 2010:97).

Fotoğraf 13: Kapalı Yerleşme Örneği-İstanbul/Türkiye
Kaynak: www.panoramio.com (08.04.2012)

Fotoğraf 14: Kapalı Yerleşme Örneği-İstanbul/Türkiye
Kaynak: www.panoramio.com (08.04.2012)

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE METROPOLLEŞME SÜRECİ ve KAPALI YERLEŞMELER

2.1. Türkiye’de Metropolleşme ve İstanbul Metropolitan Kenti

İlk kent sosyologları Park, Burgess ve McKenzie kırk beş yıl kadar önce Chicago kenti çevresindeki yerleşmeler arasındaki etkileşimi gözlemleyip ilk defa yeni bir olgudan söz ettiler (Kıray, 2007:105; McKenzie, 1933). 1910’lardan sonra Chicago yöresinde belirli bir ulaşım ve haberleşme düzeyinde (demiryolu ve telgraf) kentsel yerleşmeler arası karşılıklı etkileşimin birçok yönden değiştiğini ve kentler arasında büyüklük ve fonksiyon yönünden yeni bir farklılaşmanın doğduğunu ileri sürdüler. McKenzie, çeşitli faaliyetlerin farklılaşmasını, özellikle imalatın büyük kentten kaçıp orta çaplı kentlere yerleşmesini, çalışılan yerle oturlan yerin gittikçe birbirinden uzaklaşmasını, çevrede alt kentler (suburbs) oluşmasını, çok geniş bir saha içinde çeşitli büyüklükteki yerleşmeler arasında çok hareketli bir ilişkiler düzeni kurulduğunu, buna rağmen bu ilişkilerin yayıldığı bölgenin merkezindeki metropolitan kentin yoğun sosyal, ekonomik ve idari ilişkilerde her şeye hâkim olduğunu ve kontrol ettiğini gözlemlediğinde bunu yepyeni bir olgu ve “*yeni bir sosyal ve ekonomik birim*” diye kabul etmiştir (Kıray, 2007:105).

Bu yüzyılın ikinci yarısının metropolitan bölgesi, elektronik aletlerle haberleşme, içten patlarlı ve jet motorlarıyla ulaşım olanakları ile McKenzie’nin 1930’lardaki Chicago üzerindeki gözlemleri kadar yeni ve değişik bir olgudur. Bu olgunun yeni sosyal ve ekonomik özellikleri olan bir şekli vardır. Mekânsal ve sosyal yönden son derece ihtisaslaşmış mozaik halindeki alt bölgeler merkezin koordinasyonu ve kontrolü altında tam bir fonksiyonel bütün haline gelmektedir. Merkezin kontrol ettiği birçok fonksiyonun keskin bir farklılaşma ile bölge içinde birbirinden farklı özellikte ve büyüklükte yerleşmelerde yer aldığı görülmektedir. Üstelik bu farklılaşma ile beraber merkeze bağımlılık daha da belirginleşmektedir. Türkiye’de de pazar için üreten kırsal bölgeler arttıkça, tarımsal değişme tamamlandıkça, sanayileşme daha yüksek düzeylere ulaştıkça, ulaşım ve haberleşme etkinleştikçe bunun mekândaki yansıması olan metropolitan bölge olgusu da hızlanmaktadır (Kıray, 2007:106).

Bugün Türkiye’de kentleşme sorunları demografik büyüme, sanayinin tarıma elverişli alanları yok etmesi ve gecekondulaşmadır. Demografik büyüme, sanayileşme ve konut sorunları ile birlikte kentleşmenin bugünkü aşaması istesek de istemesek de metropoliten bölgeleşmedir ve metropoliten kentin bu yapılandırmada özel bir yeri vardır. Bu, tek hâkim şehir (primate city) olgusundan farklı bir şeydir (Kıray, 2007:107). Tek hâkim şehir olgusu, ticaretin dışa dönük, kökü limanlarda olan dengesiz bir ulaşım ve haberleşme sisteminin geliştiği, dışa dönük ilişkilerin kontrol fonksiyonlarına hâkim olduğu zamanlarda ve toplumlarda ortaya çıkar. Oysaki metropoliten bölge gelişmesi ileri teknoloji sanayinin ve içe dönük kontrolün getirdiği bir yerleşme yapılandırmasıdır. Bölge içindeki farklılaşmalar ve özellikle metropolün çapı, kontrol ettiği bölgedeki yerleşmelerin sanayiye dönük olması ve aralarındaki karşılıklı etkileşimin yoğunluğu, çok yönlülüğü ve kendi içyapısı, onun tek hâkim şehir olgusundan farklı bir toplum olduğunu gösterir (Kıray, 2007:107).

Metropoliten bölgeleşme genellikle şehirleşme oluşumunun ileri ve özel bir halidir. Daha önce de ifade edildiği gibi içine aldığı çeşitli büyüklüklerdeki ve uzaklıklardaki yerleşmelere çeşitli fonksiyonlar, özellikle sanayi veya tarımsal toptancılık gibileri yerleşirken; merkezdeki metropoliten kentte de kendine has başka fonksiyonlar geliştirmekte, başka vasıfta bir işgücü yerleşmektedir. Örneğin Amerika’da bu olgu 1890’larda başlamış, 1910 nüfus sayımında istatistiklere girmiş, 1930’lardan sonra da çeşitli disiplinlerdeki kimselere araştırma konusu haline gelmiştir (Kıray, 2007:108; Gloab and Brown, 1972). Ülkemizdeki yerleşme ilişkilerinin değiştiği ve geniş anlamı ile kentleşmenin başladığı 1950’lerde ortaya çıkan tek hâkim kent (primate city) olgusu nihayet 1960’lardan sonra toplumun bütününe has değişmelerle metropolitenleşmeye yönelmiş, çok fonksiyonlu tek büyük kent kendi içinde farklılaşmaya başlamıştır. Örneğin sanayi gibi fiilen üretimin yapıldığı kurumları, çevresindeki kentlere itmiş, bunların nüfusunu 50 ya da 100.000’e çıkartmıştır. Böylece giderek bölgenin bütününde içe dönük bir hâkimiyet kurmuştur. İmar ve İskân Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı içerisinde metropolitenleşmiş olsun olmasın, bölge planlama girişimleri bu oluşumun yarattığı duyarlılığı göstermektedir. Üstelik metropolitizasyonun belirgin olduğu İstanbul, Ankara ve İzmir’de Nazım Plan bürolarının (metropoliten bölge planlama büroları gibi) çalışmalarını metropoliten saha (günlük gidip gelmelerin çoğunlukta olduğu saha) içerisini planlamaya yöneltmesi ya da Çukurova bölge

planlamasının milli plan örgütünün üstüne alınması gibi girişimler, ülkenin çeşitli yerleşmeleri arasında nerelerin metropolizasyona gittiğini açıkça göstermektedir (Kıray, 2007:108).

Metropoliten kent olgusu ile çok yakından ilişkili bir başka tartışma konusu da kentin etrafında büyüyen çeşitli sosyo-ekonomik grupların konut mntıkları olan çeşitli banliyö (suburb) ya da alt kentlerdir. Bunlardan yatakhane kentler diye adlandırılanlarda çalışan nüfus her sabah metropoliten kent merkezine gittiği için kent plancıları ve düzenleyicileri için pek istenmeyen yerleşme biçimleri olmuştur. Fakat unutmamak gerekir ki bütün bir bölgeyi hatta çok kere ülkeyi etkisi altında tutan metropoliten kent, merkezi iş mntığına yığılmış olan fonksiyonları ve oralarda çalışan, sayıları on binleri bulan uzmanlarla beyaz yakalıları bugünün sosyo teknolojik koşulları altında çevredeki alt kentlerden başka yere yerleştirmek ve çalıştırmak olanaksızdır. Yukarıda da belirtildiği gibi 1890'lardan beri metropoliten kent merkezi, ulaşım ve haberleşmenin etkinlik kazanması ile daha çok büyümeye, yoğunlaşmaya sahne olmuş, kendisi için ikinci derecede önemli olan perakende ticaretin dışında hiçbir idare ve kontrol fonksiyonu buradan ayrılmamıştır (Kıray, 2007:116).

Küreselleşmenin temel aldığı üretim, iletişim, ulaşım teknolojisinin değişim ve mekânsal etkilerinin koşullandırdığı ölçütler bağlamında Türkiye metropollerini değerlendirmek gerekirse, İstanbul dışındakilerin (Ankara, İzmir) geleneksel, modernist ölçüde gelişim trendinin dışında büyük ölçüde potansiyel gösteremediklerini söylemek mümkündür. Bu noktada belirtilmesi gereken temel husus, İstanbul dışındaki Türkiye metropollerinin ağsal örgütlenmeye katılım düzeylerinden öte, metropoller ekseninde şekillenen hiyerarşik yapılanma içindeki etkinlik düzeyinin küresel boyutlarla uyumlu olmamasıdır. Ülke ekonomisinin küreselleşme ekseninde dönüşüm ve dünya ekonomisiyle eklemlenme pratiğini yaşaması bağlamında, Türkiye metropolleri bu yeni ekonomik konjonktürün koşullandırmasıyla kentsel kimliklerini, gelişme eğilimlerini ve hiyerarşik hedeflerini belirginleştirmektedirler. Bu noktada önemli olan hangi metropolün, küresel ilişkilerin yönlendiriciliğinde mekânsal bir gelişme süreci yaşadığının bilinmesidir. Buna göre gerek İzmir gerekse Ankara, İstanbul'un 1980 sonrasında yaşadığı etkilenme biçiminin ve sürecinin oldukça dışında kalarak daha çok içsel dinamiklerin kontrolü ve egemenliğinde, geleneksel kalıplarının zemininde bir

gelişme süreci yaşamaktadırlar. Örneğin İzmir'in mekânsal gelişim politikaları açısından öne sürülen birçok alternatif arasında, kent-içi yenileme süreçlerine endekslenecek şekilde bir çanak-içi yoğun büyüme modelinin, küreselleşmenin yeni birikim rejimiyle örtüşen bir model olmasına karşın, İzmir için bu modelin, kent merkezinin tarihsel ve kültürel eşikleri dolayısıyla dönüşüme olanak vermeyeceği gerekçesiyle uygun görülmemektedir (Hacısalıhoğlu, 2000:146; Göksu, 1996:112-119).

Bu örneklere, finans kurumlarının yaygınlık kazanamaması ve konut edinme biçimindeki İstanbul benzeri bir yapılanmanın oluşamaması da eklenebilir. Bu tür örnekler Ankara için de verilebilir. Bu noktada bilinmesi gereken, İstanbul dışındaki metropollerin, küreselleşme sürecinin koşullandırdığı mekâna dair değişim öğelerinin hissedilebilir, ayırt edilebilir düzeyde yaşamayılarıdır. Esas olarak merkezin çözülmesi sürecini en belirgin olarak İstanbul yaşamaktadır. Sanayiden hizmet alanına yönelişi yine İstanbul yaşamaktadır. Dev alışveriş merkezleri-villa tarzı yaşam modelleri, gökdelenler-plazalar, finans kurumları ve daha bir dizi değişim öğesi İstanbul'da yeni bir mekânsal örgüyü şekillendirmektedir (Hacısalıhoğlu, 2000:147).

Özellikle yabancı sermayenin yönelişi ve ilgisi açısından İstanbul'un ayrıcalık taşıdığını, ulusal sermayenin karar ve kontrol merkezlerinin İstanbul'da konumlandığını (bazı holding merkezlerinin süreç içinde, örneğin Adana ve Ankara gibi kentlerden İstanbul'a taşındığı hatırlanmalıdır) görmekteyiz. Küreselleşme süreci içinde temel bir nokta olarak vurgulanan finans kapitalin ağırlığı ve yoğunluklu trafiği, özellikle küresel ağın kentsel boyutunun önemli belirleyicisidir. Bu bağlamda İstanbul, Türkiye'nin finans merkezi olmasının yanısıra uluslararası mali sermayenin oluşturduğu küresel finans ağının içinde yer alan bir kent durumundadır (Hacısalıhoğlu, 2000:148).

İstanbul'un bu durumu, ulusal ekonominin mekânsal merkezi olma özelliğiyle ilişkili olduğu kadar coğrafi konumunun zemin hazırladığı stratejik nitelikleri geçmişe kıyasla artarak yeni boyutlar kazanmıştır. Buna göre İstanbul siyasal ve ekonomik panoraması değişen Avrasya'nın en önemli metropollerinden biri durumuna gelmiştir. Bölgesel düzeydeki bu konumu, İstanbul'u uluslararası ölçekte ilgi odağına dönüştürmüştür. Kuşkusuz ülke içindeki rolü ve etkinliği bu ortamı pekiştirmiştir. Nitekim dünya

ekonomisinde yaşanan her değişimin ve her yeni ilişkinin ülke içinde ilk yansımaları İstanbul'dan alınmaktadır. Tıpkı suya atılan bir taşın yarattığı i içe dalgalar gibi, en iç halkayı İstanbul oluştururken, sonraki halkalar İstanbul'dan etkilenen bölgelerin sırasını ve etkilenme derecelerini göstermektedir (Hacısalihoglu, 2000:148; Sönmez, 1998:49).

İstanbul'un 1980-90 arası dönemde, küreselleşme sürecinin ilk etkilerinin görüldüğü evre içinde yoğun nfuslanma sürecinin sürdüğünü (1980'de ülke nüfusu içindeki payı % 10,6 iken 1990'da bu oran % 12,9 olmuştur) söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak aktif nüfus oranının artış kaydettiğini (1980'de Türkiye'de toplam aktif nüfusun % 8,4' İstanbul'da yaşarken, bu oran 1990'da % 11'e yükselmiştir) görülmektedir. İ gn beslediği bu tablo, 1990 sonrasında, büyük lde değişmemekle birlikte, i gn özellikle başka mekânlara ynelişiyle de (Mersin, Adana, Antalya gibi) ilişkili olarak nüfus artış hızında düşüşü yansıtın bir sürece girmiştir (1990-1997 arası yıllık nüfus artış hızı % 34,5). Bu süreç, nüfus hareketliliğindeki değişimi yansıttığı lde kentsel işlevlerde yaşanan farklılaşmayı da içermektedir. İstanbul, birçok kentsel işlev bakımından Türkiye içinde merkez karakterlidir. Bu özelliği gelenekselleşerek dnden-bugüne çeşitli boyutlarıyla taşınmıştır. Ancak özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bu tabloda farklılaşmalar görülmektedir. En nemlisi, İstanbul'un sahip olduğu kentsel işlevler içinde sanayinin hâkim rolünde yaşanan değişimdir. Bu değişimi temsil eden en önemli gelişme, son yıllarda sanayi sektöründe görülen durgunluğa karşın hizmet sektöründe istihdam artışının yaşanmasıdır (Hacısalihoglu, 2000:149).

Küreselleşmenin mekânsal etkilerinin işleyişinde kavramlaştırılabilen, "mekânsal farklılaşma" ve "mekânsal benzeşme" kavramlarıyla somutlaşabilen mekâna dair planlama anlayışı ve pratiğindeki değişimdir. Bir yandan mekânsal farklılaşmayla birbirinden kopan, kendi dinamikleriyle kentsel bütünlükten soyutlanan mekânsal üniteler artarken öte yandan bu işleyişin etkin olduğu kentsel yapılar giderek birbirlerine daha çok benzeyerek özgün yanlarını, tarihsel ve kültürel bağlarını yitirmektedir (Hacısalihoglu, 2000:123).

Küreselleşmenin eşişsizlik yaratıcı tahripkr yönünün törpülenmesi ya da karşısında dirençle durulabilmesinin en önemli aracı planlama eylemidir. Planlama eyleminin

temel silahı ise “metropoller”dir. Metropollerde mekân plancılığı, özü gereği kamu yararı ilkesine dört elle sarıldığı sürece planlama eyleminin işlevselliği korunacaktır ve bu durum daha iyi yaşanılır kentler yaratabilmenin ön koşulu olacaktır. Aksi takdirde, kentlerin giderek eşitsizliğin mekânları olması sürekli gerilimli, kaotik ve sorunlarıyla yaşayanları arasında çözümsüzlük yumağını taşıyamaz bir noktaya gelmesi kaçınılmazdır (Hacısalıhoğlu, 2000:126).

Küreselleşme sürecinde metropollerin sahip olduğu ayrıcalıklı işlevlere rağmen, tüm metropollerin küresel ilişki ağı içindeki etkinliği kuşkusuz aynı düzeyde değildir. Bu durumu belirleyen çeşitli faktörler sıralanabilir. Ancak en temel olanı uluslararası sermaye hareketliliğiyle olan ilişki düzeyidir. Bazı metropoller bu ağın dışında kalırken, ilişki ağının hareketliliği içinde etkinlik düzeyleri birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Küreselleşme sürecinde metropollerin bu genel değerlendirmesine yönelik dünya metropolleri çeşitli yönleriyle irdelenebilir. Bu bağlamda Türkiye metropolleri ve İstanbul ele alındığında, genel değerlendirmeler için somut örnekler olduğu dikkati çekmektedir. Kuşkusuz İstanbul’un taşıdığı potansiyeller dikkate alındığında, bu değerlendirmeler içindeki yeri ayrıcalıklıdır. Gerek çok yönlülüğü gerekse tarihsel derinliği, kentsel zenginliğin temel dayanaklarıdır. Nitekim İstanbul sahip olduğu coğrafi konum sayesinde tarih boyunca daima stratejik önemi büyük kavşak niteliği taşımış, bölgesel ilişkilerde bir düğüm noktası olmuştur (Hacısalıhoğlu, 2000:145).

2.2. Türkiye’de Orta Tabakalaşma ve Toplumsal Değişme

“Türkiye’de ilk orta tabakalaşma eğilimleri Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılında Batı’ya bağımlı iş örgütlerinde çalışanlar ve orta çaplı tüccarlaşma oluşumları ile ortaya çıkmıştır. Bu iki grup da özellikle gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla önce sıra evler, sonra apartmanlaşma, Beyoğlu’nda ve gayrimüslim mahallelerinde, dinsel ve etnik kökenlerine bağlı olarak bir taklit ve değerler iticiliğiyle değil, orta tabakalaşmaya, yeni banka, şirket gibi örgütlü işyerlerinde çalışanlara ve sayılarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür çalışma ve yeni orta tabakalara katılma Müslüman kesim için çok sonraları hız kazanmış, onlar da benzer konumlara geçtikçe apartmanlaşma yayılmıştır” (Kıray, 2007:139).

Türkiye’de bu tür büyük yapısal değişimler 1950’lerde yaygınlaşmıştır. Yeni orta tabakaların, çok farklılaşmış, ihtisaslaşmış örgütlü meslek gruplarının ortaya çıkışı, büyük girişimcilerle esnaf ve zanaatkârların arasında orta çaplı tüccarların sayılarının artması 1960’ları bulmuştur. İşyerlerinin merkezi iş alanlarında toplanması, hepsinin erişilebilir mesafelere yerleşebilmesinin çözümü burada da apartmanlaşma şeklinde kendini göstermiştir. Nüfusun hangi kesimi –Müslim, gayrimüslim, eski kasabalı, eski İstanbullu, eski köylü- bu yeni iş ve hayat kazanma düzenine girişmişse hepsi apartman sakini olmuşlardır (Kıray, 2007:139-140).

Orta tabakalarının sayısının hızla arttığı 1950’ler sonrasında 1970’lere kadar Türkiye’de özellikle tarımla ve küçük girişimlerle birikmiş bütün sermayenin çok büyük bir bölümü apartman yapımına yatırılmış olmasına rağmen, tek yatırımcısı olan bu yapılar talebi karşılayamamıştır. O zaman toplumun ekonomisinin özellikleriyle tutarlı olarak, bir örgütlenmemiş enformel sektör etkinliği gibi, önce yap-satçılık ve kat mülkiyeti, sonra çeşitli kooperatifleşmeler ve banka kredileri gibi çözümler bulunmuştur. Böylece sözünü ettiğimiz orta tabakaların satın alma gücü içinde işyeri-konut ilişkisi ve erişilebilirliği aynı olan çok sayıda apartman üretilmiştir (Kıray, 2007:140).

Böyle bir durum her şeyden önce nüfusun tarımdan kopup sanayiye, dolayısı ile köyden başka yerlerde, kentlerde hayatını devam ettirmesi anlamına gelir. Bu oluşum yalnızca bu süreci yaşayanlar için değil, toplumun bütün kesimleri için geçerli olan bir süreçtir. Yapısal değişiklikler her tür insan ilişkisinin yeniden düzenlenmesini, değişmesini içerir. Böyle bir değişikliğin fiziki yönü kadar, örneğin iş yeri ya da konut yapıları, sokakları ya da ulaşım araçları kadar, kişilerinin davranışlarını, düşüncelerini, yaşam şekillerini de etkilemesi demektir (Kıray, 2007:141).

Toplumların yapısal değişmelerinin en göze çarpan yönü olan kentleşme sürecinde zaman boyutunun da göz önünde tutulması gerekir. Bu transformasyon, örneğin 10 milyon köylünün toprağını bırakması 10 senede oluyorsa başka, 30 senede oluyorsa başka, yüz yılda oluyorsa başka tür süreçlerle gerçekleşir. Türkiye bugün saban ve öküzle tarıma dayalı bir toplum yapısından kabaca altı bin yıl sonra gerçekten bir başka toplum yapısına, sanayi toplumu haline, özellikle son otuz yıl içerisinde azalıp çoğalan fakat hiç kesilmeyen bir hızla geçmektedir (Kıray, 2007:141).

2.3. Kapalı Yerleşmelerin Türkiye’de Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması

Yaşam tarzını ön plana çıkartan ve tüketim eğilimleriyle ilişkilendirilen kapalı yerleşmeler, genel olarak orta ve üst gelir grubundan hane halklarının dışı kapalı ve izole, üst düzey güvenlik önlemleriyle kuşatılmış, boş zaman olanakları sunan bir konsept etrafında biçimlenmiş olan konut alanları şeklinde tarif edilmektedir (Altun, 2008:75; Blakely, Snyder, 1997). Başlangıçta kentsel teröre karşı güvenlik sağlama ve homojen bir tüketici grubuna prestij sunma amacı güden bu konut toplulukları ilk olarak Amerika’da görülmüş ve kısa zamanda aynı kıtaya yayılmıştır. Türkiye’de 1980 yılı sonrasında kentlerin çeperlerinde görülmeye başlayan bu tip yerleşmeler ise yabancı etkileri taşımakla birlikte, 1980 sonrası Türkiye’sinin dinamikleri içerisinde, temel olarak tüketim kültürü çerçevesinde; gelir dağılımı profili, seçkin yeni bir tabakanın oluşması, bu tabakanın statü ve kimlik arayışları, kentten kaçış, kentsel alan kısıtlılığı, yatırım ve rant amaçlı yapay talep yaratma gibi nedenlerle ortaya çıkmışlardır (Altun, 2008: 75).

Amerika’nın Kaliforniya Bölgesi’nde 1980’li yıllardan itibaren hızla artan kapalı yerleşmeler, takip eden yıllarda Amerika’nın diğer bölgelerinde, Avrupa, Latin Amerika, Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin belirli kentlerinde de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ülkelerin, ulus devlet olarak genel gelişmişlik seviyesinden daha çok, metropoliten kentlerin küresel pazarla bütünleşme dereceleri belirleyici olmaktadır. Bu nedenle kapalı yerleşmeler sadece eski kapitalist ülkelerin metropoliten alanlarında değil, kapitalist kentleşme süreciyle yeni tanışan sosyalizm sonrası ülkelerin belirli kentlerinde de ortaya çıkmaya başlamıştır (Kurtuluş, 2005b:165; Al-Hamarneh, 1999).

Sermaye birikim süreci ile kapitalist kentin ortaya çıkışı arasındaki doğrusal ilişkinin sadece toplumsal artığın yoğunlaşmasına değil, aynı zamanda mal ve hizmetlerin dolaşımına ve sınıfların karşılıklı konumuna bağlı olduğu kabul edildiğinde, kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde kent formunun yeniden yapılanacak olması kaçınılmazdır. Ekonomideki küresel ve ulusal liberalizasyon Türkiye’nin politik, ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu dönüşümün mekânsal etkileri ise, metropoliten alanlar başta olmak üzere, hızla ortaya çıkmaya başlamıştır (Kurtuluş, 2005b:165).

Dünyadaki örneklerine benzer biçimde kapalı yerleşmeler Türkiye’de özellikle İstanbul ve Ankara’da hızla çoğalmaya başlamıştır. Gerçek patlama ise 1990’ların sonlarında yaşanmıştır. Bu yıllar, kentin yükselen orta ve orta-üst sınıflarının küresel yeni tüketim kültürü ile bütünleşmeye başladıkları ve yaşam tarzlarının değiştiği yıllardır (Kurtuluş, 2005b:165; Aksoy ve Robins, 1994; Öncü, 1999). Yine bu iki kentte kapalı yerleşmelerin arazi yer seçim kararlarında da farklı fiziksel, doğal ve kültürel etmenler rol oynamaktadır. Bu nedenle Ankara ve İstanbul’daki kapalı konut alanları bazı yönleriyle farklılıklar barındırmakla birlikte büyük sermaye yatırımları ile yaratılan bu kentsel adacıklarda konut sahibi olmak, her yönüyle bir bütün olarak tasarlanmış bir yaşam tarzının satın alınması anlamına gelmektedir. Ankara’daki kapalı konut yerleşmelerinde gerçekleştirilen alan araştırmalarıyla (Ayata, 2002; Şenyapılı, 2003) İstanbul’da gerçekleştirilen araştırmalardaki (Bartu, 2000; Kurtuluş, 2002) en geniş benzerlik bu konuda ortaya çıkmaktadır. Temel farklılık ise arazi yer seçim kararını belirleyen kriterler ve kurucuların niteliği konusundadır (Kurtuluş, 2005b:167).

Kapalı yerleşmeler de bu yeniden yapılanmanın bir başka boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar yeni ekonomilerden ve küreselleşme sürecinden çıkar sağlayan sınıfların yerleşme eğilimi olarak ortaya çıksalar da hızla diğer sınıflar tarafından taklit edilmeye başlamışlardır. Bu nedenle dünyada ve Türkiye’deki ilk örneklerinde kentlerin yeni seçkinlerine uygun olarak üretilen kapalı yerleşmeler, hızla kentin orta sınıfları için de arzu edilen bir yerleşim biçimine dönüşerek, daha düşük maliyetlerle üretilmeye başlamıştır (Kurtuluş, 2005b:165).

2000’li yıllarda artık küresel bir olgu olarak sosyal bilimciler ve kent plancılarının karşısında duran kapalı yerleşmeler Türkiye’nin metropoliten alanlarında da kentin yeni formunu belirlemekte ve toplumsal ilişkilerin mekânsal olarak yeniden düzenlenişini beraberinde getirmektedir. Türkiye’nin kentleşme deneyiminde sadece kapalı yerleşmeler değil orta sınıf alt kentleri de yeni bir olgu olarak 1980’li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır (Kurtuluş, 2005b:165). Bu alt kentleşme süreci Batı’nın modern kentlerinde 19. yy’dan itibaren ortaya çıkan ve Fordist kapitalizmle birlikte en yaygın haline ulaşan orta sınıf alt kentleriyle, yeni bir olgu olan kapalı yerleşmelerin bir sentezi olarak ortaya çıkarken, kapalı yerleşmeler ise dünyadaki örneklerine benzer biçimde yeni bir olgu olarak kendini göstermektedir (Kurtuluş, 2005b:166).

Neo-liberal ekonomi politikalarıyla merkez kapitalist ülkelerde yeniden yapılanan üretim süreçleri, kentsel alanlarda büyük dönüşümler yaratmakta ve kentsel gelişme sektörünün en verimli birikimli alanlarından biri olmaktadır. Türkiye'nin "yapısal uyum programları" çerçevesinde bütünleşmeye çalıştığı bu yeni birikim modeli, büyük sermaye yatırımlarını hızla kentsel alana çekmeye başlamıştır. Türkiye'de neoliberal ekonomi politikaları ve değişen kalkınma stratejisi, ihracata yönelik sanayi üretimini ve yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmektedir. Bu çerçevede, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek söylemiyle meşrulaşan radikal imar uygulamalarının öne yine radikal yasal reformlarla açılmakta ve metropoliten alanlar, büyük ölçekli kentsel yatırım projeleri ile hızla yapılaşmaya açılmaktadır. Ancak metropoliten alanlarda büyük birikim olanakları sağlayan bu düzenlemeler, yabancı sermayeden çok yerli sermayenin bu alana girmesiyle sonuçlanmıştır (Kurtuluş, 2005b:166).

Küresel tüketim kültürünün yeni sembollerinden biri olan kapalı yerleşmeler, kentin yükselen sınıfları için maddi ve kültürel sermayelerinin göstergesi olabilecek ideal yerleşim biçimleridir. Bir yandan plansız yapılaşmış, yoksul kalabalıkların doldurduğu kaotik kent merkezinden uzaklaşmak, diğer yandan doğa içinde kusursuz olarak tasarlanmış bir yaşam çevresinde konut sahibi olmak, kentin yeni ve eski zenginleri için seçkinliğin önemli bir parçasıdır (Bali, 1999:43). Diğer bir deyişle, yeni ekonomi politikaları sayesinde maddi sermayesini artırabilen kentli seçkinler, kültürel sermayelerini de kendi sınıflarının küresel tüketim sembolleriyle tamamlamaya çalışmaktadırlar. Yukarıda sözü edilen ekonomi politikaları ve yasal düzenlemelerin sağladığı olanaklarla, kentli yükselen sınıfın talebinin birleşmesi, inşaat sektörünün büyük sermaye gruplarını ve inşaat sektörüne yeni giren sermaye gruplarını kapalı yerleşme üretimine yöneltmiştir (Kurtuluş, 2005b:167).

İstanbul'da başlayan ve Ankara'dan sonra son yıllarda İzmir'de de sayıları giderek artan, kentin içinde ya da dışında; ama mutlaka kentten bağımsız, genellikle özel sektörün piyasaya sunduğu yüksek standartlı bu yerleşmeler gözde üretim biçimi haline gelmiştir. "İdeal ev" ve "ideal yaşam"ın bir arada sunulduğu ve pazarlandığı kapalı yerleşmeler tüketicinin de yoğun talebini almıştır. İstanbul'da Kemer Country, Acarkent, Beykoz Konakları, Alkent 2000, Zekeriyaköy Evleri, Bahçeşehir, Ataşehir, Mashattan, Uphill Court, Ömerli Casaba; Ankara'da Mesa, Portakal Çiçeği Vadisi,

Dikmen Vadisi gibi oldukça çok sayıda ve genellikle üst, orta-üst gelir grubuna, iş adamı ve yüksek dereceli emeklilere hitap eden sınıfsal imajlarını oluşturmuş kapalı yerleşmeler meydana gelmiştir (Altun, 2008:75).

Türkiye'nin kentleşme deneyiminde yeni bir aşamaya işaret eden bu kapalı yerleşme olgusu, kentli orta ve orta-üst sınıflar için en popüler ve arzulanır yerleşme biçimi haline gelmiştir. Daha düşük maliyetli orta sınıf kooperatifleri de maliyet hesaplarına, yerleşimi dışarıya kapatacak duvarlar ya da demir engellerin maliyetini, sürekli çevre düzeni ve güvenlik harcamalarını katmaktadırlar. Türkiye'de de dünyadaki benzerlerinde olduğu gibi kentin orta ve orta-üst sınıfları, kentin yoksul sınıflarından ve bu yoksulluğun yansıdığı kamusal kentsel mekânlardan uzaklaşmak istemektedirler (Kurtuluş, 2005b:168).

Bu uzaklaşma ve ayrılma isteği yine dünyada olduğu gibi “güvenlik” kavramı ile somutlaştırılmıştır. Ancak Türkiye, kentsel şiddet ve gerilim açısından Batılı ve Doğulu diğer ülkelerden belirgin farklılıklar taşımaktadır. Örneğin beyaz orta ve orta-üst sınıflar için siyah gettolardan gelen bir kentsel şiddet varsayımı Amerikan kentlerinde güvenlik söylemi için somut bir zemin oluşturmaktadır. Yine Güney Afrika kentlerindeki zengin beyaz azınlık ile yoksul siyah çoğunluk, Asya ülkelerindeki farklı etnik gerilimler ve Latin Amerika kentlerinde geniş suç bölgelerine dönüşmüş *favelalar* benzer bir güvenlik söylemi için somutlaştırıcı bir rol oynamaktadır. Türkiye kentlerinde ise etnik, ırksal ve sınıfsal şiddet ve gerilimin bu ülkelere göre düşük olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Bu nedenle Türkiye örneğinde daha belirgin olan faktör, küresel tüketim kültürüyle bütünleşme isteğindeki kentsel seçkinlerin yeni konut ve konut çevresi talebi ile kentsel alandaki birikim olanaklarını fark eden yatırımcıların sunum kapasiteleridir (Kurtuluş, 2005b:168).

2.4. Türkiye Kentlerinde Mekânsal Ayrışma

Dünyada ve Türkiye'de kapalı yerleşmelerin yarattığı mekânsal ayrışma iki farklı ölçekte ele alınmaktadır. Metropoliten ölçekte bakıldığında, metropoliten alanın gecekondulardan sonra yeni bir yerleşim öbeklenmesi ile biçimlendiği görülmektedir. 1960 ve 70'lerde metropoliten formun oluşumunda önemli rol oynayan gecekondulaşmada, kamu arazilerinin işgaline göz yumulması yoluyla emeğin

maliyetinin düşürülmesi politikası rol oynuyordu. Bu politika kamudan özel kesime dolaylı bir kaynak aktarımıydı. Bu dönemde kentin çeperinde saçaklanmalar biçiminde planlı olmayan ayrışmalar ortaya çıkıyor ama kısa zamanda boşluklar dolarak saçaklanmalar kentle bütünleşiyordu.1980'lerden sonra ise metropoliten kentin çeperi ve merkezi alanları yeni bir yerleşim formu olan kapalı yerleşmelerin yarattığı ayrışmalarla yeniden biçimlenmiştir. Bu dönemde metropoliten alanda ortaya çıkan kentsel rantları sermaye kesimine doğrudan aktaran açık bir kentleşme politikası izlenmiştir. Bu politika metropoliten alanda radikal bir mekânsal ayrışma sürecini de birlikte getirmektedir. Bu mekânsal ayrışma süreci ise, “kentle bütünleşemeyen” gecekondulu nüfusun yanında hızla yükselen “kentle bütünleşmek istemeyen” nüfusla giderek belirginleşmektedir. Bu yeni mekânsal ayrışma şekli, farklı parçaların zorunluluktan bir araya geldiği “yamalı bohça”ya benzemektedir (Kurtuluş, 2005b:181).

Türkiye'deki kapalı yerleşmeler yerel ölçekte daha da belirgin bir mekânsal ve toplumsal ayrışma meydana getirmektedir. Bu ayrışma öncelikle arazinin özelleştirilerek, duvarlar ve bariyerlerle yerel halka kapatılması ile başlamaktadır. Kurtuluş (2005b:182)'un Beykoz Konakları'na ilişkin çalışmasında ifade ettiği gibi daha önceleri halkın piknik ve gezinti yapabildiği tarihi bir koru “özel arazi” olarak çevrilmekte ve halka kapatılmaktadır. Türkiye'de pek çok kapalı yerleşimin çevresinde gecekondulu ya da yoksul köy dokusu bulunmaktadır. Önce duvarlarla ayrılan mekân, kapalı yerleşimde yaşam başladığında çevresindeki yerleşimlere çeşitli güvenlik önlemleriyle daha da kapatılmaktadır. Kapalı yerleşme sakinleri için çevredeki yerleşimlerin iki anlamı vardır. Birincisi, buralardan gelebilecek çeşitli tehlikeler, ikincisi ise yoksulluğun hiç de estetik olmayan görüntüsüdür. Bu iki gerekçeyle kapalı yerleşmeler çevresindeki yoksul ya da kendinden düşük statülü yerleşmelerle temas etmelerini gerektirecek bütün olasılıkları ortadan kaldırmaktadır.

Kapalı yerleşmelerin mekânda yarattığı bu ayrılmış yerleşim örüntüsünün arkasında giderek derinleşen bir toplumsal ayrışma dinamiği bulunmaktadır. Bu ayrışmayla sınıfsal ve kültürel olarak yerleşmiş olarak semt aidiyetleri de değişmektedir. İstanbul'da 19. yy ortalarına kadar din ve etnik kökene dayalı, 19. yy ortalarından itibaren sınıfsal temele dayalı olarak gelişen mekânsal ayrışmanın belirlediği semt aidiyetlerinde bir temsil sorunu ortaya çıkmaktadır. Beykoz'da birbirinden fiziksel ve

sosyal olarak ayrılmış kapalı yerleşmelerle gecekondualarda yaşayan sakinlerin sahip olduğu mekân aidiyeti farklılaşmaktadır (Kurtuluş, 2005b:183).

Tarih boyunca kentlerde kültür, fonksiyon ve statüye bağlı birbirinden farklı kentsel parçaların olduğunu görmek mümkündür. Ancak bugün için yeni olan şey, kent içi mekânsal ayrışmanın nedenleri, ortaya çıkış biçimi, ölçeği ve etkileri üzerine odaklanmaktadır. Coğrafya, kentsel sosyoloji ve planlama disiplinlerini kapsayan çalışmalar incelediğinde, özellikle 1970'lerden itibaren küresel düzlemdeki gelişmelerin sonucu kentlerde mekânsal ayrışma ve dışlanma eğilimlerinin arttığı yönünde bir görüş bulunmaktadır. Aynı zamanda pek çok yazar, başta küreselleşme olmak üzere, üretim biçimindeki farklılaşmaya ve teknolojiye bağlı olarak toplumsal eşitsizliklerin keskinleştiğine, sosyal kutuplaşmanın arttığına ve ayrılan kent parçaları arasındaki çizginin kalınlaşarak daha belirgin bir hale geldiğine dikkat çekmektedir (Evren, 2007:14; Enlil, 2000:84-85; Marcuse and Kepmen: 2000: 1-2). Pahl, (1975); Galster, Freiberg ve Houk (1987) gibi yazarlar ise kentlerde yaşanan bu tür mekânsal ayrışmaların sebebini çeşitli kamu ve kurumların müdahalesi şeklinde açıklamaktadır.

Yukarıdaki yaklaşımlardan farklı olarak en az iki yaklaşımın daha geliştirildiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, kent içi mekânsal ayrışma olgusunu geliştirmekte olan ülkelerin kentleri ile ilişkilendiren yaklaşımdır. Buna göre, kentsel parçalanma aslında üçüncü dünyaya özgü yapısal bir sorundur. Batı kentlerinde de yapılaşmış çevrede farklı parçalara rastlanır ancak bu parçalar homojen bir bütünün birbirini tamamlayan parçalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin kentleri ise fiziksel olarak birbirlerine bitişik, ancak mimari ve sosyal açıdan farklılaşan, kendi içine kapalı parçalardan oluşmuşlardır (Evren, 2007:13). Bu parçalar, kentsel hizmetler, gelir düzeyi, kültürel değerler ve kurumsal sistemler gibi pek çok açıdan birbirlerinden farklıdır ve bu farklılık kimi zaman sokak ölçeğinde bile hissedilebilir. Bu tür kentlere kuş uçuşu bakıldığında genellikle çeperde bulunan parçaların sınırlarının, merkez kesimlerdeki parçalara kıyasla, daha tanımsız ve kırılğan bir yapıda olduğu gözlenir (Balbo, 1993:23-24).

Bu yaklaşımlara göre 3. Dünya kentlerinde mekânsal ayrışma üç farklı biçimde kendini ele verir (Balbo, 1993:25):

1. **Yapılaşmış Çevrenin Fiziksel Özellikleri:** Tarihsel çekirdek, modern merkez, planlı gelişen alanlar gibi farklı süreçler ve dinamiklerin etkisiyle biçimlenen parçalara rastlamak mümkündür.
2. **Kentsel Kamu Hizmetlerinin Sunumu:** Temel altyapı olanaklarından farklı düzeyde faydalanan parçalar ortaya çıkmaktadır.
3. **Toprağın Kullanım Hakları (Mülkiyet):** Modern mülkiyet sisteminin dışında gelişen ve hisseli ifraz, gecekondu ve ruhsatsız yapılaşma şeklinde oluşan kent parçalarıdır.

Balbo'ya göre mekânsal ayrışmanın çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi, planlamanın kentleşme hızına yetişememesidir. Hızlı nüfus artışı ve kırdan kente yaşanan göç sonucu yaşanan hızlı kentleşme, başta planlı gelişme alanları olmak üzere çeşitli kentsel talepleri de beraberinde getirmektedir. Ancak bu taleplerin tamamı, bayındırlaştırma ve imar hakları sürecinin doğası gereği, aynı anda karşılanamaz ve bir gecikme yaşanır. Kent ekonomisinde bu durum, toprağın sunumunun fiyat karşısında yeterince esnek olmaması, planlı gelişme alanlarının miktarının toprak piyasasında sürekli kıt ve fiyatının yüksek olması ile açıklanmaktadır (Evren, 2007:13; Arslan, 1997:15-16). Bu gibi durumlarda, kentler kendi telafi mekanizmalarını devreye sokar ve yasadışı yapılaşan ve kendi kamu hizmetlerini kendisi karşılamaya çalışan alanları yaratarak kendini parçalar (Evren, 2007:13).

Türkiye'de de özellikle 1950'li yıllardan itibaren tarımda makineleşmeyle birlikte kırsal alanlarda işsizlik sorunu ortaya çıkmış ve kırsal nüfus çareyi kentlere göç etmekte bulmuştur. Kentlere yönelen göçlerle birlikte kent mekânı, yoğunlaşan nüfusu taşımakta zorlanmış ve kentsel mekân yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Göçlerin artmasına paralel olarak farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip olan kişilerin oluşturdukları yaşam bölgeleri, birbirlerinden farklılaşmaya başlamıştır. Bu süreçte kentte farklı gelir gruplarına yönelik çok çeşitli konut projeleri ortaya çıkmıştır. Konut projeleriyle ortaya çıkan yeni yerleşim bölgeleri, kentte mekânsal ve sosyal dönüşüm sürecinin hem sebebi hem de sonucu olmuştur (Ertürk ve Karakurt, 2009:41). Çünkü kentsel gerilimin arttığını düşünen kentli zenginler güvenlik endişesini somutlaştırarak korunaklı yerleşmelere yönelmişlerdir. Bir yanda her daim güvenlik önlemlerinin alındığı, bünyesinde alışveriş, spor, eğlence vb. pek çok hizmetin sunulduğu, kendi içinde özerk

yönetime sahip kapalı yerleşmeler yer alırken, diğer yanda alt gelir düzeyine sahip insanların barındığı gecekondu alanları yer almıştır. Bu durum ise kentsel mekânda yer yer sokak ölçeğinde bile ayrışmaların meydana gelmesine yol açmıştır

Türkiye, 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu dönem, ekonomik önlemler ve politikaların belirleyici olduğu bir dönemdir ve bu politikalar özellikle kentlerde sosyal ve mekânsal parçalanmalara/dönüşümlere neden olmuştur. 1980 sonrası ekonomik alanda yaşanan yeniden yapılanma ile gelir dağılımı ve istihdam olanaklarındaki değişimin sonucunda ortaya çıkan ayrışma, bir yandan tarihimizdin Batılılaşma eksenindeki hareketlerin bu kez farklı dinamikler ile devamlılığı üzerinden tariflenirken (Öncü, 1999; Bali, 1999 ve 2002; Keyder, 2000), diğer yandan üst sınıf kimliğinin yeniden oluşumu ile açıklanmaktadır (Kurtuluş, 2003; Işık ve Pınarcıoğlu, 2011). Bunlar birbirini destekleyen görüşlerdir, çünkü bahsedilen dönemden itibaren Türkiye’de üst sınıflar kendi kimliklerini Batılı yaşam biçimi göstergelerine sahip olma yoluyla tanımlama çabası içine girmişlerdir (Özgür, 2006: 81).

1980’li yılların Türkiye’inde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, *farklılaşma* ya da *çeşitlenme* ile ortaya çıkan *ayrışma* eğilimleridir. Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var olmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 128, vurgular yazarlarına ait).

2.5. İstanbul’da Mekânsal Değişim Öğeleri ve Kentsel Ayrışma

Tarihsel süreç içerisinde İstanbul, uluslararası bağlantılara açık coğrafi konumuyla bölgesel ticaret ve ulaşım etkinliğinin önemli bir düğüm noktasıdır. Bu özelliklerinin sayesinde İstanbul’un kentsel gelişiminde, 1980 ve 1990’lı yıllar, küreselleşme olgusunun mekânsal etkilerinin görülmeye başladığı evreler olarak tanımlanabilir.

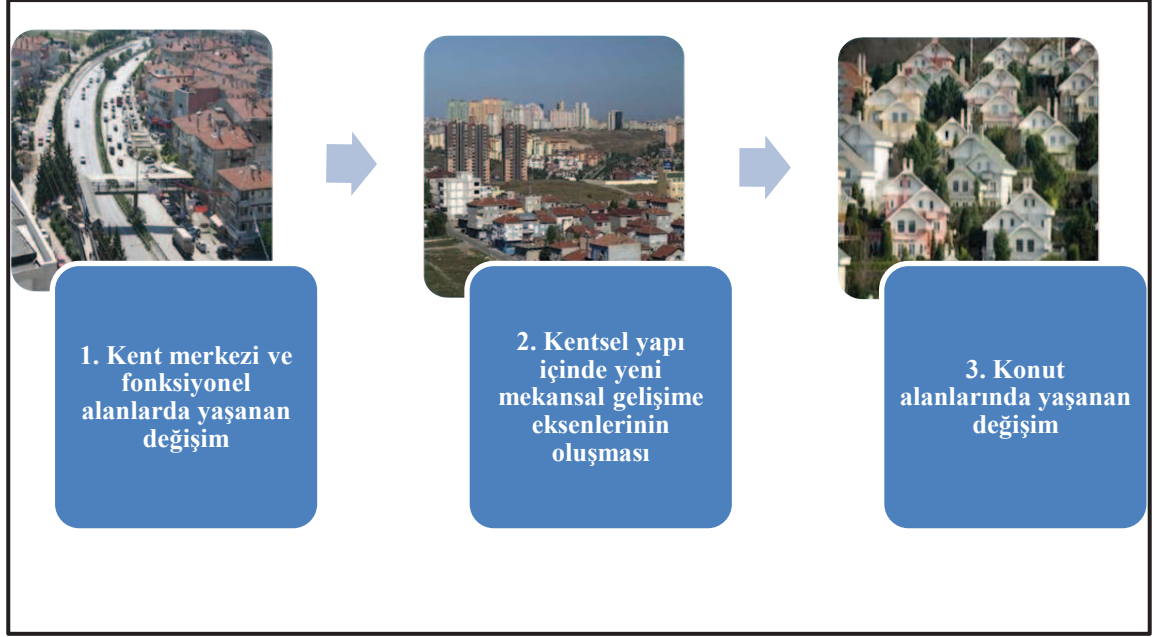
İstanbul'un bu yıllar içinde mekânsal dokusu, gelenekselleşen formuyla ve yerleşik kılınan politikalarıyla biçimlenirken, küreselleşmeyle ilişkilendirilebilecek yeni gelişmelere de sahne olmuştur (Hacısalıhoğlu, 2000:166).

İstanbul'un kentsel gelişiminde dikkati çeken değişim süreci, küreselleşmenin üç boyutuyla ülke düzeyinde yaşanan etkinliğinin, mekânsal yansıması olarak nitelendirilebilir. Buna göre ekonomik, politik ve kültürel boyutlarıyla küreselleşme, İstanbul odağında, Türkiye üzerinde etkilerini somutlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerin temelinde yaşanan etkileşim düzeyi sürecin seyrini hızlandırmıştır. Böylece İstanbul'un mekânsal yapısı, üç değişim ögesini yaşamaya başlamıştır. Birincisi; kentin merkezi ve fonksiyonel alanlarında yaşanan değişim sürecidir. İkincisi; kentsel yapı içinde yeni mekânsal gelişme eksenlerinin oluşmasıdır ve üçüncüsü ise; konut alanlarında yaşanan değişim eğilimidir (Hacısalıhoğlu, 2000:166-167) (Şekil 2).

Her üç değişim ögesi, İstanbul'un küreselleşmeyle boyutlanan ve yeni açılımlar kazanan, kentin mekânsal oluşum potansiyellerini yansıtmaktadır. İstanbul bu yeni yörüngesinde, temellenen ana ekseninden sapmadan, mevcut yapılanmaya eklenen, yeni gelişme halkalarıyla mekânsal dokuda yatay ve düşey doğrultuda büyümektedir. Bu büyüme aynı zamanda yeni sorunlar ve çelişkileri beraberinde getirmektedir (Hacısalıhoğlu, 2000:167).

Gerek mimari tasarımlarıyla, gerek içsel donanımıyla birer taklit mekânı olan yapılar, küreselleşme süreciyle boyutlanan "Kültürel Aynileşme" olgusunun mekânsal yansımasını oluşturan tekil yapılardır. Sundukları alışkanlıklarıyla, bağımlılıklarıyla aslında yeni oluşan bir yaşam tarzının önemli bir unsuru olarak da değerlendirilebilirler. Buna göre alışveriş-eğlence-oturma ve çalışma aktivitelerinden oluşan dört unsurlu yaşam biçiminin yeni formuyla, tarzıyla "**dev alış-veriş merkezleri**" birinci ayağını oluşturmaktadır. İkinci unsuru oluşturan "**eğlence mekânları**" birinciyle entegredir ve yer yer bir çatı altında mekândaş bir görünüm sunmaktadır. Bu ikinci unsur, ithal yaşam biçiminin eğlence tarzını usulleriyle-davranış kalıplarıyla yerleştirmektedir. Üçüncü unsur "**oturma alışkanlığındaki değişim**"dir (bu konuya ileriki bölümlerde yer verilmiştir). Dördüncü unsur ise çalışma aktivitelerinin gökdelenler ve plazalar olarak bilinen çok katlı dev iş merkezlerinde odaklanan "**yeni çalışma mekânları**"dır. Bu dört

unsurun bir arada, kendi mekânsal oluşumunu ve kentsel mekan içindeki formunu oluşturması, her şeyden önemlisi ithal yaşam biçiminin mekanları olarak yapılanması, kentin kültürel, tarihsel ve ekolojik özelliklerine dayalı özgün çevresel değerleriyle uyumlu olmayan bir tablo yaratmıştır. Bu genel çerçeveden sonra bu mekânsal oluşumları daha ayrıntılı incelemeye tabi tutarak İstanbul'un yeni mekânsal gelişim sürecini daha net bir biçimde anlamak olanaklıdır (Hacısalıhoğlu, 2000:173).

Şekil 2: İstanbul'da Mekânsal Değişim Ögeleri
Kaynak: Hacısalıhoğlu (2000)'ndan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamında önemli bir unsur olarak beliren “dev alışveriş merkezleri” toplumsal yapılanmada bıraktığı izlerin dışında, kentin merkez ve merkez dışı mekânsal dokusu üzerinde farklı bir gelişme süreci yansıtmaktadırlar. Bu farklılığın esas olarak iki ayrı yönde cereyan ettiğini görmekteyiz. Birincisi; bu alışveriş merkezlerinin ilk örnekleri, kent merkezlerinin içinde kalarak yeni çekicilikler ve hareketlilik yaratan mekânları oluşturmuşlardır (Akmerkez, Galleria, Carousel). Ancak hemen belirtmeliyiz ki, sözü edilen kent merkezinden, tarihsel kökleri eskiye dayanan geleneksel M.İA (Merkezi İş Alanı) anlaşılmalıdır. Esasen kent merkezinden uzaklaşmadan, örneğin merkezdeki sanayinin yerinden oynamasıyla farklılaşan mekân üzerinde (Sana Yağ Fabrikasının sökülerek yerine Carousel yapılması) gelişim kaydettiklerini söyleyebiliriz (Hacısalıhoğlu, 2000:174).

Kent merkezinin geleneksel formu ve içeriğinden soyutlanarak geleneksel M.İA'yı güç kaybına uğratan bir başka unsur *gökdeleneleşme* sürecidir. Bu süreç, 1980 sonrasında ekonomik politikalarının etkileriyle dış ekonomik ilişkilere bağımlı kılınan piyasa koşulları zemininde İstanbul'un yaşadığı bir başka *aynileşme* örneğidir (Hacısalihoglu, 2000:175).

İthal yaşam tarzının bir başka unsuru olarak nitelendirilebilecek gökdelenleşme olayı, iş mekânları olarak çalışma alanında da yeni alışkanlıkları, yeni eğilimleri temsil etmektedir. Bu boyutuyla gökdelenleşme, küreselleşmenin bir parçasıdır ve benzeşen mekân ünitelerinin yaratılmasında en büyük etkidir. Böylece yeni özellikler taşıyan, alışveriş-oturma-eğlence ve çalışma mekânlarından oluşan yeni kentsel doku; küreselleşme bağlamında gelişerek kentin değişen yüzünü yansıtmaktadır (Hacısalihoglu, 2000:176).

Küreselleşme sürecinden İstanbul'un sadece iş ve alışveriş mekânlarını değil, aynı zamanda yerleşme alanları da etkilenmiştir. Bu etkiyi yaratan faktör, küreselleşmenin işleyiş düzeneğiyle şekillenirken, kentin yeni koşullara karşı gösterdiği reflekslerle de açıklanabilir. Nitekim küreselleşmenin mekânsal etkilerini irdelerken, ortaya konulan kentler arası yarış atmosferi, bu yeni yaşam biçimini özendiren, yoğunlaştıran bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Küresel sermaye akışkanlığına uyum sağlayabilmek, daha açık bir ifadeyle küresel sermayeden daha fazla kar elde etmek için çeşitli üstünlükleriyle, prestije dayalı değerleriyle farklılığını tanımlayan güvenli siteler pazarlanmaya başlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yoğunlaşan bu eğilim, İstanbul'da küreselleşmenin yörüngesinde biçimlenen yeni çalışma, alışveriş ve eğlence alışkanlıklarıyla bütünleşerek ithal bir yaşam tarzını temsil etmektedir. Ancak bu durum, özellikle kentin kuzeyinde iş ve alışveriş mekânlarının da artmasına zemin hazırlayarak İstanbul'da plansız bir mekânsal doku yaratmaktadır (Hacısalihoglu, 2000:206).

Kentin bütününden farklılaşan, ortak sorunlardan sıyrılabilen, parçalı bir yapılanma içinde bütünüyle üst gelir grubuna hitap eden (villaların satış bedelleri 500 bin dolarla 3 milyon dolar arasında değişiyor) ve prestij alanları olarak nitelenebilecek olan bu villa sitelerinin İstanbul sınırları içindeki sayısı her geçen gün artmaktadır. Bunların büyük bir kısmı inşaat sürecini tamamlamışlardır. Villa siteleri her türlü donanımı, tertibatı ve

altyapı olanaklarını sağlayarak, dışarıyla teması olabildiğince az olacak şekilde tasarlandıkları için kapalı yerleşme olarak da adlandırılırlar. Nitekim bu yerleşmelerin güvenlik kadrosuyla birlikte yüksek duvarlarla çevrili olmasına özen gösterilmiştir. Olabildiğince hijyenik ve özel güvenlik çemberiyle çevrili olan villa siteleri, bu özellikleriyle kentin bütününden kopuk, sorunlarından izole ve sosyo-ekonomik açıdan çöküntü alanlarıyla sırt sırta bir görünüm içindedirler (Hacısalıhoğlu, 2000:207). Çalışma alanı olan Kemerpark Evleri'nin de çevresindeki yerleşme alanından (tam anlamıyla çöküntü bölgesi olmasa da eski konut alanlarından) duvarlarla keskin bir şekilde ayrılması bu yargıyı doğrular niteliktedir.

Aynı zamanda İstanbul'daki bu yerleşmelerin sosyal, kültürel ve teknik altyapıya yönelik tüm hizmetleri kendi bünyesinde barındırıyor olması, kamusal alandan uzaklaşmaya zemin hazırlamaktadır. Böylece kentin bütününe hizmet sunan ortak alanlar (park, orman, mesire alanı vb.) giderek özel hizmetlere hizmet sunmaya başlamaktadır.

Kentsel kültür ve toplumsal yapı açısından küreselleşmenin homojen yapılanmadan sosyal kutuplaşmalara, yaşam stillerinden ayrışmaya yönelik koşullandırıcı etkilerinin, İstanbul için anlamı, özellikle konut alanlarının niteliksel ayrışması temelinde izlenebilmektedir. **“prestij alanları”**yla **“çöküntü alanları”**nın yarattığı iki farklı yapı, kendi içinde bir kutuplaşma, sosyo-ekonomik ayrışma ve sonuçta mekânsal farklılaşmanın derinleşmesi anlamını taşımaktadır. Ortak yaşam alanlarının gitgide daralmasını temsil eden bu **“ikili yapı”**, küreselleşmenin, kentin bir parçasına sunduğu nimetlere karşın, geri kalan daha geniş kısmına taşınması gereken ağır yükler getirmesi temelinde somutlaşmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2000:224).

İstanbul'da özellikle 1990'larda çeşitli çalışmalarla yönlendirilen toplu konut projeleri, kentin tarihsel merkezlerinde ve yeni metropoliten çeperindeki lüks konut yatırımları, kentte kaçak yapılaşmayı ve konut arzı yetersizliğini çözmek gibi meşrulaştırıcı birtakım faaliyetler kente tarihini iade etmek gibi bir misyona sahip gibi görünmektedir. Ancak uygulamalar, özellikle güç dengelerinin eşitsiz olduğu İstanbul'da, bu eşitsizliği daha da artırmaya doğru evrilmektedir. Ortaya çıkan sonuç farklı tarafların ortak kararlarına ve uzlaşmasına dayanmadığı için de yalnızca belirli grupların kısa vadeli çıkarlarının bir yansıması olarak ortaya çıkmakta ve kentin bütünlüğünden koparak

ayrışmasına ya da bazı toplumsal kesimlerin dışlayıcı unsurlar olarak işlev görmesine neden olmaktadır. Diğer yandan bu uygulamaların bir sonucu olarak kentsel kaynakların kentli sınıflar arasında paylaşımında artan eşitsizlikler, kent yoksulluğunun derinleşip yaygınlaşmasına, zenginlerin ise kutuplaşıp ayrışmasına neden olmaktadır (Kurtuluş ve Türkün, 2005:17; Kurtuluş, 2003; Türkün ve Ulusoy, 2004). Bu durumda, modern kente ideolojik anlamını veren “mekândaki kamusal bütünlük” giderek parçalanmakta ve Marston’un (2000) ifadesiyle “sosyal olarak inşa edilmiş bir ölçek” olan kent, bu niteliğini giderek kaybetmektedir (Kurtuluş ve Türkün, 2005:17).

2.6. İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler ve Kapalı Yerleşme Tipolojileri

Türkiye’de kapalı yerleşmeler üst gelir grubunun talepleri doğrultusunda geliştiği için prestij yerleşmeleri olarak gelişmektedir. Bu tip yerleşmeler, öncelikle ülkenin batı ve güney sahillerinde ikinci konut yerleşimleri olarak gelişmeye başlamıştır. Bu yerleşmeleri geliştirici kurumlar ise; Kooperatifler, Toplu Konut İdaresi, Yerel Yönetimler, Özel Girişimciler ve Türkiye Emlak Bankası (Berköz, 2008: 115)’dir.

Türkiye’nin küresel ekonomi ile bütünleşme sürecindeki etkin rolüne de bağlı olarak İstanbul metropoliten alanı hızlı bir mekânsal dönüşüm sürecine girmiştir. Bu sürecin bir parçası olarak çeşitlenen konut talebi ve kentsel mekânın büyük sermaye yatırımlarını çekmesi, İstanbul’un, kapalı yerleşmelerin en yaygın olarak ortaya çıktığı bir metropoliten alan haline gelmesine neden olmuştur. 1980’lerin sonlarında sadece birkaç tane olan bu yerleşmeler, günümüze doğru giderek çoğalmıştır. 2000’lerin başında ise İstanbul’un, yeni ulaşım aksları ile değişen çeperi, 1960’ların gecekondulaşma hızıyla yarışan kapalı yerleşmeler ile yapılaşmaya açılmıştır (Kurtuluş, 2005b:168).

Farklı niteliklerde ve büyüklükteki bu yeni yerleşim alanlarının İstanbul’daki gelişimini yıllar itibariyle ele alan Berköz (2008:113-115)’e göre, 1950’lerde Türkiye’de hızlı nüfus artışına dayanan kentleşme olayı başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise toplumsal ve ekonomik değişimlerin sonucu olarak büyük kentlere göç eden önemli miktardaki işgücü açığının önemli bir kısmını İstanbul almıştır. Kentlere aşırı yığılma, kırsal göçle gelenlere yeterli sayıda örgütlü iş açamamış ve bunların önemli bir kısmı vasıfsız iş alanlarına yönelmiştir. Bu durum kent içinde büyük gelir eşitsizlikleri ve

birbirinden kopuk toplumsal durumların oluşmasına neden olmuştur. İş yaşamındaki ve kültür farklılıklarındaki bu ikilem bugün fiziki mekânın yapılaşmasında kendini göstermektedir.

1950-60 döneminde kentsel alanlar merkezden 30 km. yarıçaplı bir alan içinde uzanmaktadır. Bu dönemde Eminönü, Fatih ve Şişli en yoğun ilçelerdir. 1956-60 yılları arasında İstanbul'da çıkarılan yeni yasa ile trafiği rahatlatmak için çok büyük yıkımlar yapılarak yeni yollar açılmıştır. Göçle gelen nüfus sanayi alanlarının komşuluğunda Zeytinburnu ile Ankara asfaltı arasında ilk gecekonduları oluşturmuşlardır. Bu dönemde konut alanlarının yer seçimi tercihi gelir gruplarına bağlı olarak bir farklılaşma görülmektedir. Düşük gelir grupları çalışma alanlarına yakın olmayı, üst gelir grupları ise sanayiden uzak kültürel merkeze yakın olmayı ve yeni kurulan seçkin semtlere yakın olmayı tercih etmekteydiler (Berköz, 2008: 113; Aysu, 1984).

1960 yılında metropoliten nüfus 1950 yılına göre %65.57 oranında bir büyüme göstermiştir ve nüfusun % 70'i kent merkezine (Eminönü) 6-7 km'lik alanda yaşamaktadır. 1960-70 döneminde nüfus yığılmalarının merkez alan dışına kaymaya başladığı ve artan nüfusun % 45'inin bu iç çemberin dışında yerleşmiş ve en yüksek nüfus artış hızlarının bu kesimde olduğu görülmektedir. 1960'lardaki kentsel yayılmanın yaklaşık olarak 320 km² olduğu tahmin edilmektedir (Berköz, 2008: 114).

1960-70 döneminde, nüfusun konut alanlarında yoğunlaşarak süren dağılımı bu dönemde merkezden dışa doğru azalan bir yoğunluk kademelenmesinin ortaya çıktığını göstermektedir (Berköz, 2008: 114). Beyoğlu ve Eminönü ilçeleri 1240 kişi/ha ile en yüksek yoğunluktadır. Batı yakasındaki yüksek yoğunluklara karşın doğu yakasındaki düşük yoğunluktaki az katlı bahçeli yapılaşma yüksek gelir gruplarının yerleşme tercihlerini oluşturmaktadır. 1950'lerde sanayi alanları etrafında kümelenmeler şeklindeki gecekondulaşma, bu dönemde giderek artarak her sektörden düşük gelirli grupların yerleşme alanları olmuştur (Berköz, 2008: 114).

1970-80 döneminde İstanbul metropoliten alanı merkezden 40-45 km'lik yarıçaplı daire içinde yayılma göstermiştir. Bu dönemde doğu yakasındaki gelişme hızı, batı yakasının üzerinde olup nüfusun % 28'i doğu yakasında, % 72'si batı yakasında yaşamaktadır (Berköz, 2008: 114).

Seksenli yıllar Türkiye ekonomisinde yapısal değişimin yaşandığı yıllardır. 24 Ocak kararları ile küçük ve orta ölçekli girişimciler devre dışı kalmış, yapı sektöründe yoğun sermaye ve teknoloji devreye girmiştir. 1984 yılında çıkarılan Toplu Konut Yasası ile büyük ölçekli toplu konut projelerinin gerçekleştirilmesine ivme vermiş, gerek kooperatifler gerekse özel sektör konut girişimcileri tarafından yeni uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

1980 yılında İstanbul'da yaşayan nüfusun % 60.21'inin kent merkezinden 0-10 km'lik yarıçaplı ilk dilimde, % 31.76'sının 10-20 km'lik dilimde, % 2.63'ünün de 30-60 km'lik dilimde yer aldığı görülmektedir. 2. Boğaz Köprüsü'nün 1988 yılında hizmete girmesiyle iki yakadaki ulaşım bağlantılarının giderek artışı, özel oto sahipliğini üst düzeyde olduğu yüksek gelir gruplarının metropoliten alan içindeki hareketliliklerini artırmıştır. Böylece üst gelir grupları konut alanı yer seçimi tercihlerini Kadıköy ilçesindeki prestij alanlarına doğru yer değiştirerek yapmışlardır. İki yaka arası ulaşılabilirlik düzeyinin artırılması sadece üst gelir gruplarının değil düşük gelir gruplarının da hareketliliğini artırmıştır (Berköz, 2008: 114; Aysu).

1980-90 döneminde E-5 ile Trakya ve Anadolu Otoyolları arasında kalan boş alanlarda, Boğazın her iki yakasında kuzeyde plansız konut alanı gelişmeleri görülmeye başlamıştır (Berköz, 2008: 114; Aysu, 1984).

1980'lerin başından itibaren üst-orta tabakanın toplumsal ayrışmasının fiziki mekâna yansması olarak dışa kapalı konut alanları oluşmaya başlamıştır. Bu tür yerleşimleri gerçekleştiren girişimlerin konut inşaat sektörü içinde bir alt sektör haline gelmesi, 1980'lerin başında alınan ekonomik kararlar ve 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan ekonomik krizin rant gelirlerini kent topraklarına kaydırmasının yarattığı potansiyel ile olmuştur (Berköz, 2008: 114; Karaören, 1992).

Türkiye'de yabancı sermayenin yatırım yapmasını teşvik edici yasal düzenlemeler ile doksanlı yıllardan itibaren özellikle İstanbul'a yapılan yabancı yatırımların miktarında artış olmuştur (Berköz, 2008: 115; Berköz, 2005). Yabancı sermayenin İstanbul'da yatırım yapmaya başlaması ile yüksek gelirli üst düzey yönetici kadrolarından oluşan lüks konut tüketicisi bir grubun da üst gelir gruplarına eklemlenmesi anlamına gelmektedir. Bu kullanıcı kitlesi için dışa kapalı ve kontrollü konut yerleşimleri

güvenlikli oluşu nedeniyle alıştıkları ortama uygun olması bakımından tercih ettikleri yerleşme tipleri olmuştur (Berköz, 2008: 115).

Kentin çeperlerinde bu tür konut alanlarının gelişimine imkân veren büyük arazilerin varlığı, düşük arazi değerleri, doğa ile iç içe olan bu alanların yüksek gelir grubunun talepleri ile örtüşen cazip alanlar olması nedeniyle yerleşim için öncelikle tercih edilen alanlar olmuşlardır. Bunun yanı sıra İstanbul'u etkileyen iç ve dış politik, sosyal ve ekonomik etkenler kadar doğal afetler de korunaklı konutların gelişimine ivme kazandıran önemli bir faktör haline dönüşmüştür. Özellikle 1999 depremi sonrasında "deprem-dayanıklı konut yerleşmeleri"ne olan talebin, sektörü "deprem-güvenli" projeleri yatırıma teşvik ederek harekete geçirdiği söylenebilir (Töre ve Som, 2009:122). 2000 yılından sonra özellikle kentin kuzey, kuzey-doğu bölgelerine olan talep bu olguyu daha da hızlandırmıştır (Berköz, 2008:115). Bu tür yerleşimler genellikle güvenlikli, sosyal konforlarla donatılmış, villa tipi veya yüksek katlı bloklardan oluşan duvarlı yerleşimlerdir.

Perouse (2008), "*Mekânsal Ayrışma Süreci*" adlı çalışmasında İstanbul'da yaklaşık olarak 400 adet korumalı yerleşmenin olduğunu ve bu yerleşmelerde 60-70 bin kişinin yaşadığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda 2000 yılından sonra İstanbul'da inşa edilen korumalı yerleşmelerin 30 milyon m²'ye ulaştığı belirtilmektedir. Özel konut alanlarının en yoğun kümelenildiği ilçeler ise; Büyükçekmece, Sarıyer, Küçükçekmece, Tuzla, Ümraniye, Eyüp, Esenler, Beykoz ve Beşiktaş ilçeleridir (Töre ve Som, 2009: 124).

Kurtuluş tarafından yapılan alan araştırması sonucu İstanbul'daki kapalı yerleşmelerin sahip olduğu donatılar ve ayrışmanın derinliğine göre 3 tipe ayrıldığı daha önceki bölümde ifade edilmişti. Baycan ve Gülümser (2004) ise kentteki kapalı yerleşmeleri 4 tip altında toplamıştır. Bunlar;

1. **Dikey Korumalı Yerleşmeler:** Bu tip yerleşimler kent merkezinde iş merkezleri komşuluğunda konumlandırılmış yüksek katlı rezidanslardır. Ulaşım önem verenler için tasarlanmıştır. Bu tarz konutlar ağırlıklı olarak Bayrampaşa, Ümraniye ve Büyükçekmece'de rastlamak mümkündür.
2. **Yatay Korumalı Yerleşmeler:** Müstakil tek aile konutlarının oluşturduğu bu yerleşimler geniş alan gereksiniminden dolayı kent çeperlerinde

konumlandırılmışlardır. Genellikle çocuklu üst ve orta-üst gelir grubuna mensup aileler tercih etmektedir. Beykoz ve Beşiktaş'ta bu türün örneklerine rastlanır.

3. **Yarı-yatay Korumalı Yerleşmeler:** Kentin prestijli semtlerinde konumlandırılmış ve apartman bloklarından oluşan yerleşimlerdir. Üst ve orta gelir grubu için geliştirilmişlerdir. Tuzla, Çekmeköy, Bahçeşehir'de yarı-yatay korumalı yerleşmeler ağırlıktadır.
4. **Karma Tip Korumalı Yerleşmeler:** Kendine yeten, her türlü donatı alanlarına sahip uydu kentlerdir. Genellikle erişilebilirliği yüksek çevre yolu komşuluğunda geniş arazilerde kurulmuşlardır. Başakşehir ve Beykoz'daki kapalı yerleşmeleri bu türe örnek vermek mümkündür.

Çalışma alanı olan Kemerpark Evleri Baycan ve Gülümser (2004) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre dikey korumalı yerleşme kategorisinde yer alır. Çünkü sitede yer alan on dört bloğun her biri yirmişer kattan oluşmaktadır. Ancak çalışma alanının yalnızca fiziksel özelliği ile değil, sosyal donatıları ve sunduğu imkânlarla da ele almak gerekir. Bunun için Kurtuluş (2005)'un üç kategoriden oluşturduğu sınıflandırmadan yararlanılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Kemerpark Evleri ikinci tip kapalı yerleşmedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi site, lüks, gösterişli ve çok katlı apartman bloklarından oluşmaktadır. Okul, hastane vb. kamusal ihtiyaçları dışarıdan karşıladığı için çalışma alanı olan Kemerpark Evleri bir alt kent özelliği taşımamaktadır. Sitenin, tam anlamıyla bir kapalı yerleşme özelliğine sahip olup olmadığı, daha önce İstanbul'da kapalı yerleşmeler ile ilgili yapılan araştırmalara göre ne tür özellikler barındırdığı ve çevresinde nasıl bir ayrışma meydana getirdiğine ilişkin bilgilere bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

İstanbul'un Esenler ilçesi, sahip olduğu elverişli ulaşım koşulları sayesinde sanayi ve iş merkezlerini kendine çekebilme başarımıştır. Zamanla ilçe sınırları içinde sanayi tesisleri ve alışveriş merkezlerinin artması Esenler'de yeni iş olanaklarının doğmasını sağlamış, bu durum kırsal kesimde yaşayan işsiz nüfus için bir çekicilik oluşturmuştur. Aynı zamanla ilçede bulunan arazilerin İstanbul'un diğer ilçelerine nispeten daha ucuz olması Esenler'in gerek iş yeri açma gerekse konut inşa etme amaçlı göçler almasına neden olmuştur. Bu şekilde yoğun bir göç dalgasına maruz kalan Esenler, mekânsal olarak parçalanmış ve birbirinden çok farklı grupların yaşadığı bir ilçe haline gelmiştir. Ayırışmanın boyutunu ölçmek ve bu ayırışmaya sebep olan faktörleri tespit etmek için ilçede bir çalışma alanı belirlenmiştir. Kapalı yerleşme özelliği gösteren tek site olması ve daha önce bu siteye ilişkin herhangi bir çalışmanın yapılmamış olmasından dolayı Kemerpark Evleri araştırma alanı olarak seçilmiştir. Araştırma sahasından elde edilen verilere ilişkin değerlendirmeye geçmeden önce sitenin bulunduğu Esenler ilçesinin kentsel gelişimi hakkında kısaca bilgi vermekte yarar vardır.

Esenler ilçesi özellikle 1980'li yıllardan sonra kırsal kesimden gelen göçlerle nüfuslanmıştır. 1993 yılında Bakırköy'den ayrılarak bağımsız bir ilçe haline gelen Esenler, doğu-batı yönünde uzanan E-5 karayolunun kuzeyinde sanayi ve konut alanlarında hiç de azımsanmayacak oranda nüfus artışına ve şehir gelişimine sahne olmuştur (Aysu, 1984). Bayrampaşa sınırları içinde yer alan ancak halk arasında Esenler Otogarı olarak bilinen Büyük İstanbul Otogarının 1994 yılında faaliyete girmesi de Esenler'in gelişimine katkı sağlamıştır.

1990-2000 yılları arasında Tekstilkent ve S.S. Giyim Eşyası İmalat ve Toptan İşyeri Yapı Kooperatifi (Giyim Kooperatifi)'nin kurulması Esenler'de yeni iş alanlarının doğmasına yol açarak nüfuslanmayı hızlandırmıştır. Tekstilkent ulaşım yönünden Atatürk Havalimanına 14 km., mesafede ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'ne bağlantılı Tem-Otoyolu üzerindedir (Şekil 3). Toplam inşaat alanı 927.000 m²'ye ulaşan komplekste, plazalarla birlikte 4265 adet işyeri bulunmaktadır. Tekstilkent, Esenler'in tarım arazilerinin sanayi ve yerleşmeye açıldığı alanlara önemli bir örnektir. Bayrampaşa Yaş Sebze-Meyve Hali ve 1994 yılında inşasına başlanıp 2005 yılında

faaliyete giren Mega Center (Kuru Gıda Hali) de 11 binden fazla çalışanı ile önemli oranda istihdam alanı oluşturmaktadır. Aynı zamanda daha önceleri askeri alan olarak kullanılan arazinin Yıldız Teknik Üniversitesi'nin mülkiyetine verilmesi ve bu sahada 1999 yılında Davutpaşa Kampüsü'nün kurulması da nüfusu artırıcı önemli bir etken olmuştur (Karakuzulu, Kızıloğlu ve Gül, 2011:7).

Esenler'i çekici kılan en önemli faktör şüphesiz ulaşım aksıdır. İlçenin Eski Londra Asfaltı ve E-5 Karayoluna bağlantılı olması, aynı zamanda metro güzergâhının yer alması, Esenler'den Atatürk Havalimanı'na, kent merkezine ve boğaz köprülerine erişimi kolaylaştırmaktadır. O halde ulaşım olanaklarının elverişli olması da Esenler'e olan nüfus yığılmasının en önemli sebeplerinden biridir.

Şekil 3: Kemerpark Evleri Lokasyon Haritası

Esenler'de gecekondular ve eski apartmanlaşma şeklinde gelişim gösteren yerleşim alanlarının yüzü, 2003 yılında yapılan ve Esenler'in ilk modern site yerleşmesi şeklinde inşa edilen Kemerpark Evleri ile değişim göstermiştir. Çok katlı blokları, yüzme

havuzları, spor salonu, marketi, restoranı, kafesi ve yeşil alanları ile Kemerpark Evleri Esenler'in kentleşme sürecinde önemli bir adım olmuştur. Geçmiş yıllarda tarım arazisi olarak kullanılan alanda, bugün modern Kemerpark Evleri yer almaktadır. Esenler ilçesine bağlı olan Başakşehir ve Habibler mahallelerinin ayrılması sonucu ilçede neredeyse proje yapılacak boş alan kalmamıştır. Kemerpark mahallesindeki kısıtlı alan, bugün şekilde görüldüğü gibi (Şekil 4, 5) kentleşmeden nasibini almıştır. 1970-1980'li yıllara kadar tarım arazisi olarak kullanılan alan bugün Kemer mezarlığının hemen yanında yüksek binalara yerleşim alanı olmuştur (Karakuzulu, Kızıloğlu ve Gül, 2011:8).

27.000 m²'lik alana kurulan, 24 saat boyunca güvenlik elemanları ve gizli kameralarla korunmasından ve çevresindeki yerleşmelerden duvarlarla ayrılmasından dolayı Kemerpark Evleri (Fotoğraf 15) kapalı yerleşme özelliği gösterir. Kemerpark Evleri (Fotoğraf 16, 17) ve siteyi çevreleyen mahallenin (Fotoğraf 18, 19) oluşturduğu iki farklı kesim hem sosyo-kültürel özellikleri hem de mekânsal kuruluş özellikleri açısından iki farklı dünyaya işaret etmektedir. Bu özelliklerinden dolayı Kemerpark Evleri'nin, İstanbul bütününde sosyal ve mekânsal ayrışmaya iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 15: Kemerpark Evleri'ne Ait Genel Görünüm
Kaynak: www.kemerpark.com

Şekil 4: Kemer Mezarlığı Yanındaki Arazinin Kemerpark Evleri İnşa Edilmeden Önceki Durumu

Kaynak: Karakuzulu, Kızıloğlu, Gül (2011:8)'den

Şekil 5: Kemer Mezarlığı Yanındaki Arazinin Kemerpark Evleri İnşa Edildikten Sonraki Durumu

Kaynak: Karakuzulu, Kızıloğlu, Gül (2011:8)'den

Fotoğraf 16: Kemerpark Evleri Yürüyüş Parkuru
Kaynak: www.kemerpark.com

Fotoğraf 17: Kemerpark Evleri

Fotoğraf 18: Kemer Mahallesi

Fotoğraf 19: Kemer Mahallesi-Kemer Caddesi

Araştırmada hane halkı düzeyinde ve tesadüfi örnekleme yöntemi olarak anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı gereği hane halkları ile yapılan sorgulama, doğrudan, birinci elden bilgi alınmasını sağlayarak, yerinde sonuçlar almaya yönelik olarak yapılmıştır. Anket çalışmaları iki kategoride gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri, Kemer mahallesinde gerçekleştirilen ve site dışında, ancak sitenin yakın çevresinde yaşayanların yani kendiliğinden oluşan mahallede sosyal ve kültürel dokunun inceleme konusu yapıldığı tesadüfi örnekleme yöntemi ile yapılan anketler, diğeri ise Kemerpark Evleri'nde gerçekleştirilen, site halkının sosyal ve kültürel profili ile siteyi tercih sebeplerini konu alan hane halkı anketleridir. Anket soruları her iki alan için de birbirine yakın temalar çerçevesinde kurgulanmıştır. Öncelikle demografik profil ve göç bilgilerini ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Ardından mahalle sakinlerinin site hakkındaki fikirleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Site sakinlerine uygulanan ankette ise siteyi tercih sebepleri, site dışındaki yaşantıyla ve kentle ilişkileri ve en sonunda sitenin de içinde yer aldığı mahalleye bakış açılarına ilişkin sorular sorulmuştur.

Kemerpark Sitesi ve Kemer mahallesi olmak üzere çalışma sahasında toplam 223 anket uygulanmıştır. Sahadaki anket çalışmaları tamamlandıktan sonra anketlerin hepsi tek tek incelenmiş ve değerlendirmeye imkân tanımayacak kadar çok sayıda sorusu cevapsız bırakılanlar ayıklanmıştır. Çalışma, bu ayırma işleminin ardından kalan 211 (sitede 102, mahallede 109) örnek üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Anket formlarındaki bilgiler ile en doğru ve anlamlı sonuçlara ulaşabilmek için yanıtlar ekonomik, sosyal, kültürel vb. kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri ile anket sorularına verilen cevaplar arasındaki anlamlılıklar istatistiksel yöntemlerle kontrol edilmiş ve SPSS 17,0 istatistik programı ile her soru için frekans (sıklık) ve crosstabs (çaprazlama) analizi yapılarak tablo ve grafikler hazırlanmıştır.

3.1. Kemerpark Evleri ve Kemer Mahallesi Alan Araştırmasından Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar

Anket çalışmaları Kemerpark Evleri ve Kemer mahallesi olmak üzere iki kategoride gerçekleştirilmiştir. Her iki yerleşim yeri arasındaki ayrışmayı daha anlaşılır bir biçimde sunmak için öncelikle demografik profile dayalı sorular karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, ardından yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi vb. demografik değişkenler

çeşitli sorularla çaprazlanarak değerlendirmeye alınmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirme bölümünde yorumlanmıştır. Böylece Kemerpark Evleri ve Kemer mahallesi arasındaki sosyal, ekonomik ve mekansal ayrışmanın boyutu tespit edilmeye çalışılarak hangi kriterlerin hangi demografik değişkenlere göre şekillendiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın alan araştırmasından oluşan bu bölümü kendi içinde dört alt bölüme ayrılmaktadır. Birinci alt bölümde tüm katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde her iki örneklem grubunun yaş, cinsiyet, doğum yeri, eğitim durumu ve meslek bilgileri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. İkinci alt bölümde tüm katılımcıların göç bilgilerine ilişkin veriler yer almaktadır. Katılımcılara, ikamet etmiş oldukları yere ne zaman ve nereden geldikleri, olası bir durumda nereye taşınmayı düşündükleri gibi sorular yöneltilmiştir. Ekonomik yapı hakkında bilgi edinmeyi sağlayan aylık toplam hane geliri, mülkiyet durumu, market-pazar alışverişleri için daha çok nerelerin tercih edildiğine ilişkin verilere üçüncü alt bölümde yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak site sakinlerinin mahalle halkına, mahalle halkının site sakinlerine bakış açısı hakkında bilgi edinmeyi sağlayan sorulara ise sosyo-kültürel özellikler başlığı altında dördüncü bölümde yer verilmiştir.

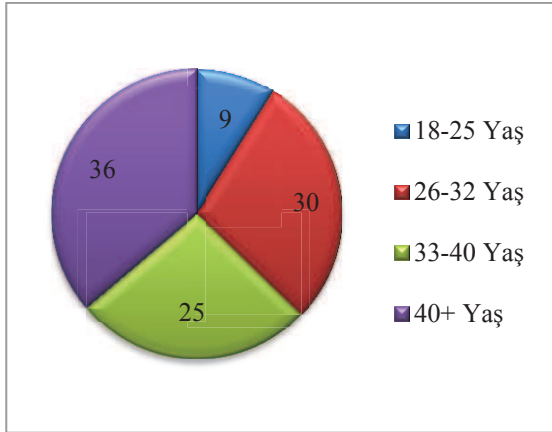
3.1.1. Demografik Profile İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Kemerpark Evleri hane halkı düzeyinde yapılan anket çalışmasında yaklaşık olarak 68 hanede toplam 102, Kemer mahallesinde ise tesadüfi örnekleme yöntemine göre 109 kişiye ilişkin veriler toplanmıştır. Her iki gruptaki katılımcılar demografik yapı açısından incelendiğinde, Kemerpark Evleri'nde ankete katılanların %63'ü kadın, %37'si erkektir. Kemer Mahallesi'nde ankete katılanların ise %75'i erkek, %25'i kadındır. Mahallede erkek katılımcıların bu denli yüksek olması, mahallede yaşayan kadınların anket uygulamasına katılmayı reddetmesinden dolayı çalışmanın işlek bir cadde boyunca lokanta, bakkal, kasap gibi esnaf grubuna uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

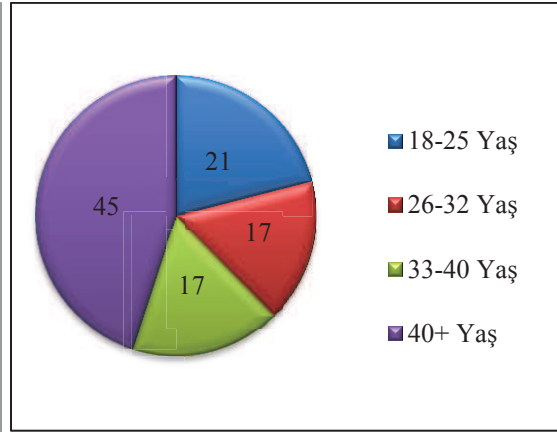
Kemerpark Evleri'ndeki katılımcıların %9'unu eğitim çağındaki 18-25 yaş grubu oluşturmaktadır. 26-32 ve 33-40 yaşları arası faal nüfus oranı ise toplam %55'tir. Bu nüfus yapısı çok büyük oranda sosyal, kültürel ve kentsel donatı beklentisi yüksek olan

çağları içermektedir (Grafik 1). 40 yaş üzeri nüfus oranı da %36'lık bir pay ile aslında önemli düzeydedir. Zaten bu grupta yer alan katılımcıların büyük bir kısmı emekli nüfustan oluşmaktadır. Kemer mahallesindeki katılımcıların %21'ini eğitim çağındaki 18-25 yaş grubu oluşturmaktadır. 26-32 ve 33-40 yaşları arası faal nüfus oranı ise toplam %34'tür. 40 yaş üzeri nüfus oranı da %45'lik bir pay ile aslında önemli düzeydedir (Grafik 2). Bu grupta yer alan katılımcıların büyük bir kısmı emekli nüfus olup, gün içindeki vaktini kahvehanelerde geçiren kişilerden oluşmaktadır.

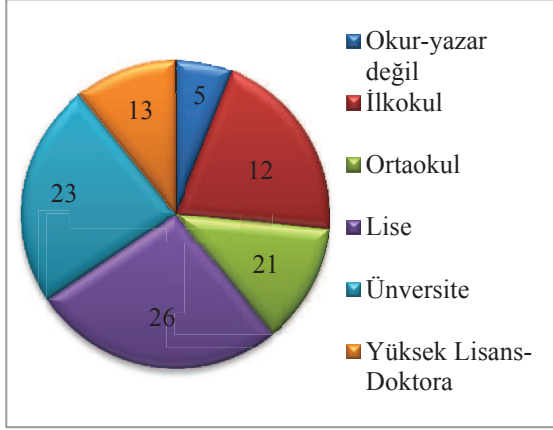
Katılımcıların eğitim düzeyine ilişkin verilere göre, Kemerpark Evleri'nde okur-yazar olmayan katılımcıların oranı %5'tir. İlkokul ve ortaokul (ilköğretim) düzeyinde eğitim alanlar ise %33'lük bir pay ile temsil edilmekte ve bu oran içinde yer alanların neredeyse tamamını iş gücüne katılmayan ev hanımları oluşturmaktadır. Lise düzeyinde eğitim alanların oranı %26 iken üniversite düzeyinde eğitim alanların oranı % 23'tür. Üniversite sonrası yüksek lisans veya doktora programına dâhil olan katılımcıların %13'lük bir payla temsil edilmesi (Grafik 3) Kemerpark Evleri'nde yaşayanların eğitim düzeylerinin nispeten yüksek olduğunu göstermektedir.

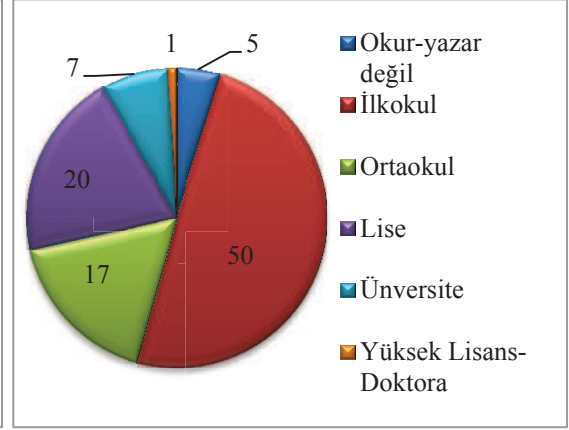
Grafik 1. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Yaş Profili (%)

Grafik 2. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Yaş Profili (%)

Grafik 3. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Eğitim Düzeyi (%)

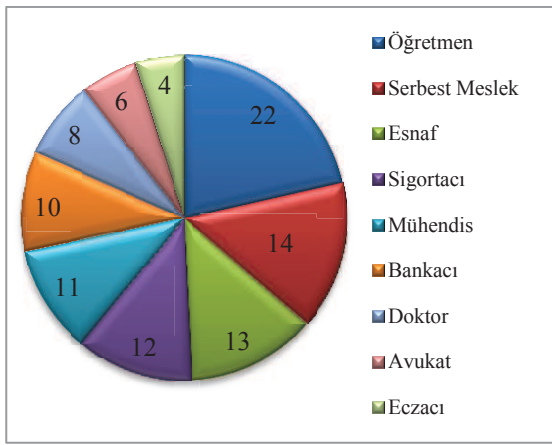
Grafik 4. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Eğitim Düzeyi (%)

Kemer mahallesinde ise okur-yazar olmayan katılımcıların oranı %5'tir. İlkokul ve ortaokul (ilköğretim) düzeyinde eğitim alanlar toplam %67'lik bir pay ile temsil edilmekte ve bu oran içinde yer alanların büyük bir kısmını 40 yaş üzeri grup oluşturmaktadır. Lise düzeyinde eğitim alanların oranı %20 iken üniversite düzeyinde eğitim alanların oranı %7'tir. Üniversite sonrası yüksek lisans veya doktora programına dâhil olan katılımcıların oranı sadece % 1'dir (Grafik 4). Eğitim düzeyine ilişkin verilere göre, Kemer mahallesinde yaşayanların eğitim düzeyleri oldukça düşüktür.

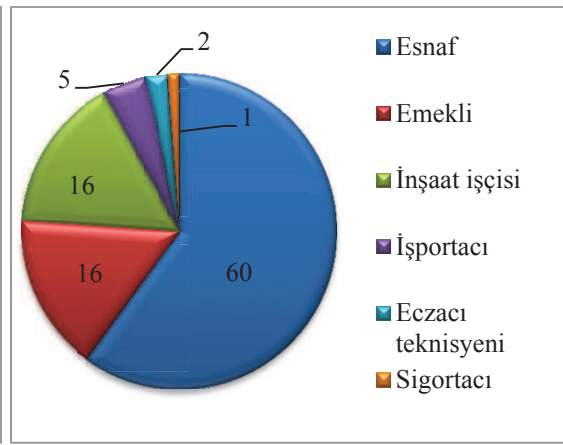
Yetişkin nüfusun ağırlıkta olduğu Kemerpark Evleri'nde iktisaden faal olarak kabul edilen 15-64 yaş grubu içindeki nüfus oranı yaklaşık olarak %90'dır. Ancak çalışan nüfusun oranı toplam nüfus içinde %50'de kalmaktadır. İstihdam edilmeyenler içinde öğrenciler %7 ile en az paya sahip iken iş gücüne katılmayan ev hanımları %33 ile en yüksek paya sahiptir. Ev hanımlarının oranının bu denli yüksek olmasında anket çalışmasının hafta içi mesai saatleri içinde yapılmasının etkisi büyüktür. Geriye kalan %10'u emekliler oluşturmaktadır. Çalışan nüfusun mesleklere dağılımında ise %22 ile öğretmenler ilk sırada yer almaktadır. Ardından sırasıyla serbest meslek (%14), esnaf (%13), sigortacı (%12) gelmekte ve bu sırayı uzmanlık gerektiren meslekler olan mühendis (%11), bankacı (%10), doktor (%8), avukat (%6) ve eczacı (%4) izlemektedir (Grafik 5).

Yetişkin nüfusun ağırlıkta olduğu Kemer mahallesinde iktisaden faal olarak kabul edilen 15-64 yaş grubu içindeki nüfus oranı yaklaşık olarak %95'tir. Ancak çalışan nüfusun toplam nüfus içindeki payı %70'dir. İstihdam edilmeyenler içinde öğrenciler

%3 ile en az paya sahip iken iş gücüne katılmayan ev hanımlarının oranı %11, işsizlerin oranı ise %7'dir. Geriye kalanı ise emeklilerden oluşmaktadır. Çalışan nüfusun mesleklere dağılımında ise %60 ile esnaflar ilk sırada yer almaktadır. Esnafların oranının bu denli yüksek olmasının nedeni hanelerde uygulama sırasında zorluk çıkarılmasından dolayı anket uygulamasının bir cadde (Kemer Caddesi) boyunca yer alan dükkânlar üzerine yapılmasıdır. Ardından sırasıyla emekli (%16), inşaat işçisi (%16), işportacı (%5), eczacı teknisyeni (%2), sigortacı (%1) gelmektedir. Görüldüğü üzere mahalle sakinlerinin büyük bir kısmı vasıfsız işlerde istihdam olmaktadır (Grafik 6).

Grafik 5. Kemerpark Evleri Sakinlerinin İstihdam Biçimi (%)

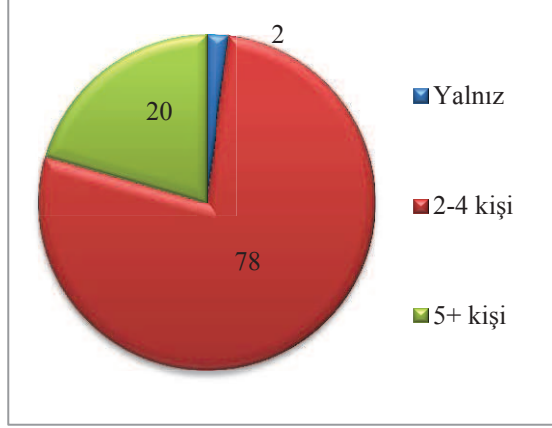

Grafik 6. Kemer Mahallesi Sakinlerinin İstihdam Biçimi (%)

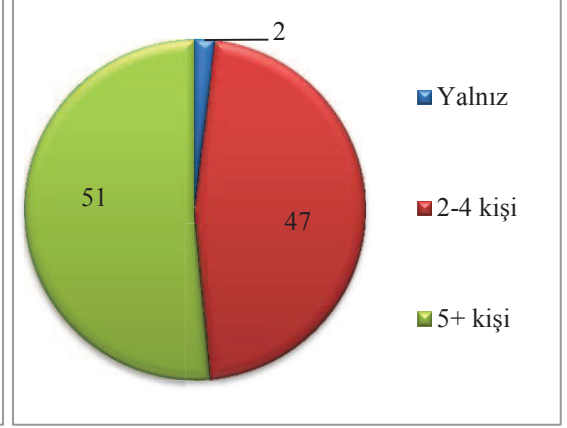
Doğum yeri kriterine göre, Kemerpark Evleri'nde %34'lük pay ile İstanbul doğumlular ilk sırada yer almaktadır. Geriye kalan %66'luk pay içinde olan katılımcılar ise Ankara, Malatya, Trabzon, Adıyaman, Balıkesir gibi Türkiye'nin çeşitli illerinde doğanlardan oluşmaktadır. Kemer mahallesi sakinleri arasında ise %19'luk pay ile Samsunlular ve %18'lik pay ile Niğde doğumlular ilk sırada yer almaktadır. Geriye kalan %63'lük pay içinde olan katılımcılar Kars, Mardin, Bitlis, Siirt gibi Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin çeşitli illerinde doğanlardan oluşmaktadır. Bu durum Kemer mahallesinin yoğun göç aldığı göstermektedir.

Hane halkı bilgilerine göre, Kemerpark Evleri sakinlerinin %2'si yalnız yaşamaktadır (Grafik 7). Anne-baba ve çocuklardan oluşan 2 ile 4 kişilik çekirdek aile tipi ise %78 ile temsil edilmektedir. 5 ve daha fazla kişiyle yaşayanların oranı ise %20'dir. Yani sitede oturanların büyük bir kısmının hane halkı sayısı 2-4 arasındadır. Hane halkı bilgilerine göre

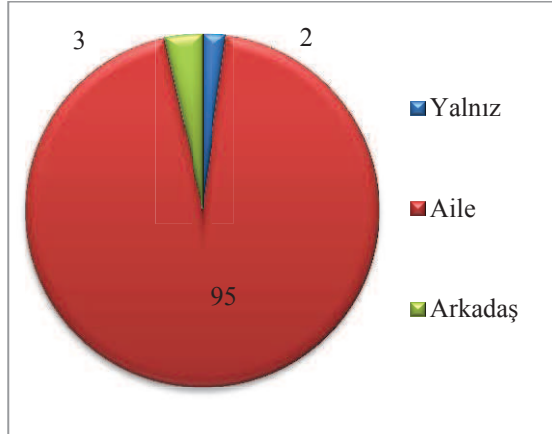
Kemer mahallesi sakinlerinin de %2'si yalnız yaşamaktadır (Grafik 8). Anne-baba ve çocuklardan oluşan 2 ile 4 kişilik çekirdek aile tipi ise %47 ile temsil edilmektedir. 5 ve daha fazla kişiyle yaşayanların oranı ise %51'dir. Hem Kemerpark Evleri'nde hem Kemer mahallesinde (Grafik 9, 10) aile yaşantısı ön plandadır ve kalabalık nüfusa sahip bir aile yapısı mevcuttur.

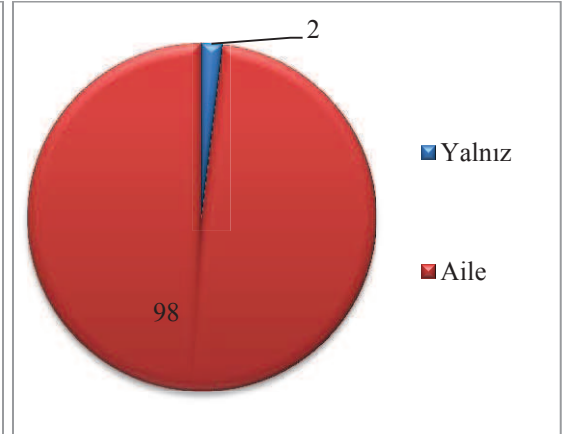
Grafik 7. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Hanehalkı Sayısı (%)

Grafik 8. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Hanehalkı Sayısı (%)

Grafik 9. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Hanehalkı Durumu (%)

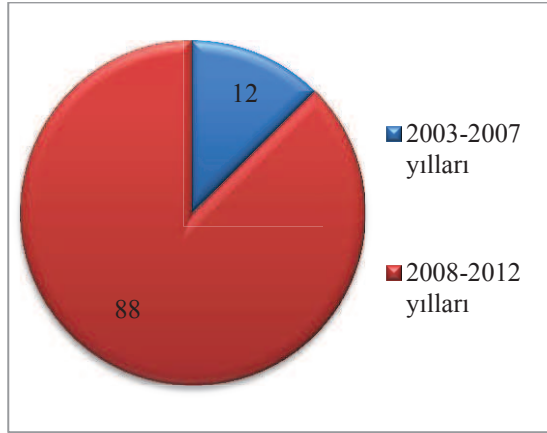

Grafik 10. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Hanehalkı Durumu (%)

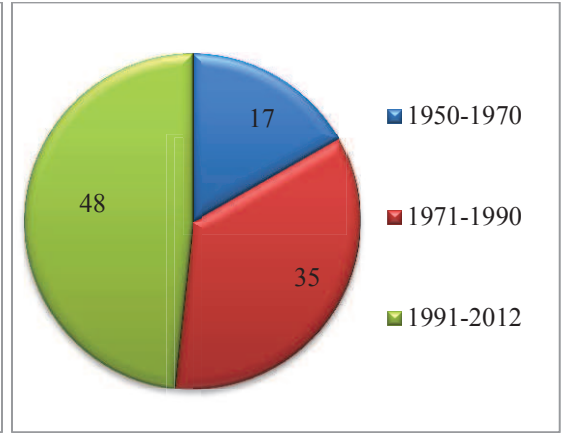
3.1.2. Göç Bilgilerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Göç bilgilerine ilişkin verilere göre, Kemerpark Evleri'nde yaşayan katılımcıların %12'si siteye 2003-2007 yılları arasında taşınmıştır. %88'i ise 2008-2012 yılları arasında olmak üzere daha yakın tarihlerde taşınmıştır (Grafik 11). Kemer mahallesinde, İstanbul'un başka bir ilçesinden Esenler'e göç edenlerin oranı günümüze yaklaştıkça artmıştır. Sözelimi 1950-1970 yılları arasında göç edenlerin oranı %17 iken, 1971-

1990 yılları arasında bu oran %35'e ve günümüze yaklaştıkça yani 1991-2012 yılları arasında %48'e yükselmiştir (Grafik 12).

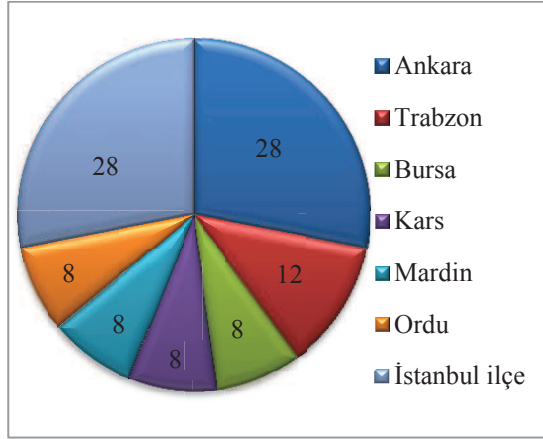
Grafik 11. Kemerpark Evleri'ne Ne Zaman Taşındınız? (%)

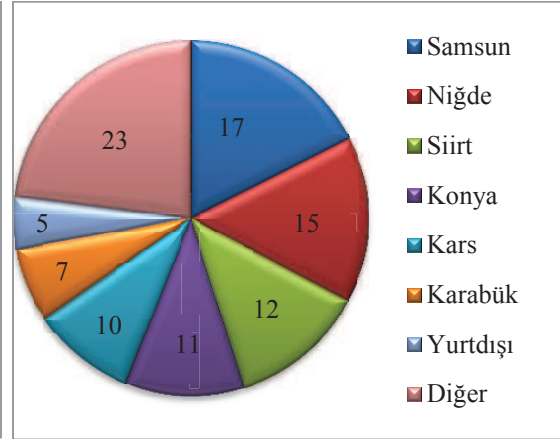
Grafik 12. Kemer Mahallesi'ne Ne Zaman Taşındınız? (%)

Göçe ilişkin bir başka bilgi ise göç şeklidir. Kemerpark Evleri'ne taşınanların %28'i İstanbul'un ilçelerinden kademeli olarak göç ederken, %78'i doğrudan başka şehirlerden noktasal olarak göç etmiştir. Kademeli olarak göç edenler arasında bazı katılımcılar, gelir seviyelerinin yükselmesine bağlı olarak daha iyi bir konuta taşındıklarını ifade etmişlerdir. Doğrudan başka şehirlerden gelenler ise zorunlu tayin sonucu İstanbul'a geldiklerini ve Kemerpark Evleri'ne akraba tavsiyesi ile taşındıklarını belirtmişlerdir. Doğrudan başka şehirlerden göç edenlerin büyük bir Ankara'dan gelmiştir. Ardından ise Trabzon, Bursa, Kars, Mardin ve Ordu'dan gelenler yer almaktadır (Grafik 13). İstanbul'un ilçelerinden ise Fatih ve Bakırköy'den gelenlerin yoğunlukta olması üst ve orta-üst gelir grubunun kalabalıktan kaçıp kapalı yerleşmeye geldiklerini göstermektedir. Mahalledeki katılımcıların ise %51'i Esenler'e başka ilden noktasal göç şeklinde gelmiştir. Bu oran içinde Samsun, Niğde, Siirt ve Konya illerinden göç edenler ağırlıktadır. Ardından Kars ve Karabük gelmektedir (Grafik 14). Sayıları oldukça düşük olmakla birlikte Diyarbakır, Erzurum, Ardahan, Muş, Bartın'dan gelenler de mevcuttur. Aynı zamanda katılımcıların %5'i 1950-1970 yılları arasında İstanbul'a Makedonya'dan göç etmiştir. Dikkat çekici husus, mahallede ankete katılanlar arasında İstanbullu ya da İstanbul doğumluların hiç olmamasıdır. Yani Kemer mahallesi sakinlerinin hemen hepsi İstanbul'a farklı illerden göçle gelmiştir ve bu yüzden Kemer mahallesi çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Önce İstanbul'un başka bir

ilçesine ardından Esenler'e yerleşerek kademeli olarak göç edenlerin oranı ise %49'dur. Mahalleye kademeli olarak göç edenlerin büyük bir kısmı Kâğıthane, Eyüp ve Fatih ilçelerinden gelenlerden oluşturmaktadır. Ardından Pendik ve Bağcılar'dan göç edenler gelir.

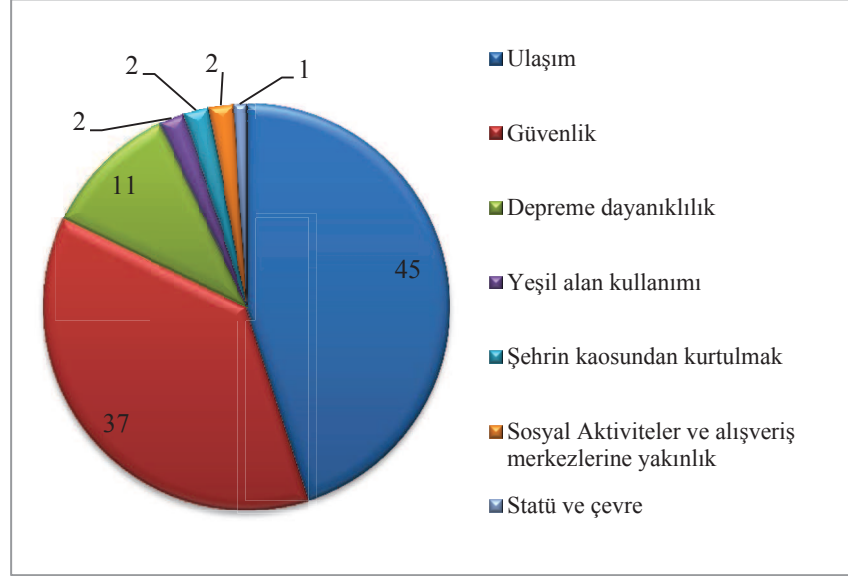

Grafik 13. Kemerpark Evleri'ne Nereden Geldiniz? (%)

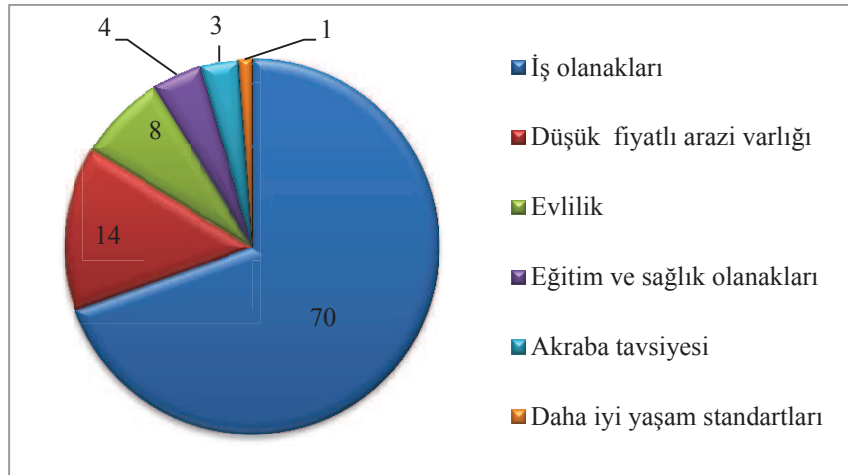
Grafik 14. Kemer Mahallesi'ne Nereden Geldiniz? (%)

Kemerpark Evleri'nde oturanlara siteyi tercih etme sebepleri sorulmuştur. Buna göre siteye taşınmada etkili olan faktörler arasında ulaşım %45'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır (Grafik 15). Kemerpark Evleri'nin Tekstilkent ulaşım yönünden Atatürk Havalimanına 14 km. uzaklıkta olması ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsüne bağlantılı Tem-Otoyolu üzerinde olması tercih sebeplerinde ulaşım faktörünü ön plana çıkarmıştır. Zaten sitenin sahip olduğu konumun ulaşım olanakları bakımından oldukça yeterli olduğu Kemerpark Evleri'nin resmi internet sayfasında da sıkça ifade edilmiş ve harita ile gösterilmiştir (Şekil 7). %37'lik pay ile güvenlik ikinci sırada yer almaktadır. Katılımcılar, İstanbul'un kaosundan ve kalabalığından rahatsızlık duyduklarını, bu yüzden kapalı yerleşmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Depreme dayanıklılık %11 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Özellikle 1999 Marmara Depremi sonrası İstanbul'un kuzey ve kuzey-doğu bölgelerine olan talep kapalı yerleşme olgusunu daha da çekici hale getirmiştir (Berköz, 2008: 110). Ardından ise yeşil alan kullanımı, şehrin kaosundan kurtulmak, sosyal aktiviteler ve alışveriş merkezlerine yakınlık, statü ve çevre gibi kriterler gelmektedir. Ancak bu faktörler ulaşım ve güvenlik ile kıyaslandığında önemsiz düzeydedir.

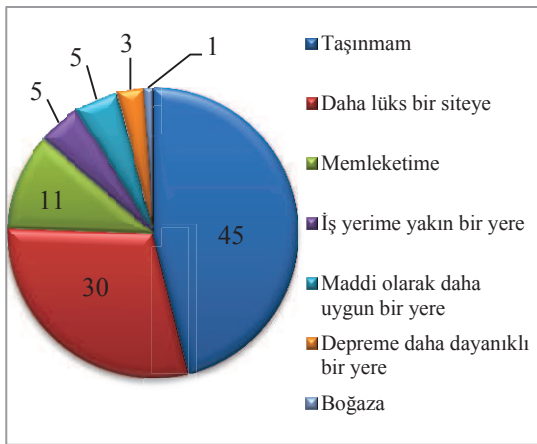
Grafik 15: Kemerpark Evleri'ni Tercih Sebepleri (%)

Kemer mahallesi sakinlerine Esenler'e geliş sebepleri sorulmuştur. Alınan bilgilere göre, iş olanaklarının varlığı %70'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır. Çünkü Esenler, bünyesinde barındırdığı sanayi tesisleri ve alışveriş merkezleri sayesinde pek çok insana istihdam alanı oluşturmaktadır. Katılımcıların Esenler'e yerleşmesinde etkili olan ikinci önemli faktör ise düşük fiyatlı arazilerin varlığıdır (%14). Katılımcılardan biri özellikle 1990'lı yılların başında tapusu olmayan konutların çok ucuz bir fiyata satıldığını, bunun da Esenler'e göçü hızlandırdığını ifade etmiştir. Diğer sebepler ise evlilik (%8), eğitim ve sağlık olanaklarının olması (%4), akraba tavsiyesi (%3) ve daha iyi yaşam standartları (%1)'dir (Grafik 16).

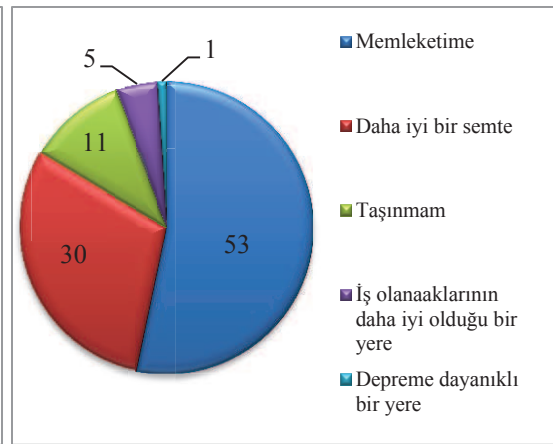

Grafik 16: Kemer Mahallesi Sakinlerinin Esenler'e Yerleşme Sebepleri (%)

Katılımcıların oturmuş oldukları çevreye karşı aidiyet duygularını ölçmek için siteden veya Esenler’de taşınacak olmaları durumunda nereye gideceklerine dair bir soru yöneltilmiştir. Site sakinlerinin %45’i (Grafik 17) siteden memnun olduğunu, burayı benimsediğini ve taşınmayı düşünmediğini ifade etmiştir. Sitedeki donatı ve hizmetlerin yetersiz olduğunu düşünenler ise daha lüks bir siteyi (%30) tercih edeceklerini belirtmişlerdir. %11’lik paya sahip olan bir grup ise memleketlerine döneceklerini ifade etmişlerdir. Ardından ise işyerine yakın bir yer (%5); maddi olarak daha uygun bir yer (%5); depreme daha dayanıklı bir yer (%3) ve boğaz kenarı (%1) yanıtları gelmiştir. Mahalle sakinlerinin ise %53’ü (Grafik 18) özellikle ekonomik sebeplerden kaynaklanacak bir göç durumunda memleketine döneceğini, çünkü orada geçimini sağlayabilecek toprakların olduğunu belirtmiştir. Bu durumda mahalle sakinlerinde kentsel aidiyetin daha az hissedildiğini söylemek mümkündür. %30’u daha iyi bir semte taşınacağını belirtirken, %11’i taşınmayı düşünmediğini belirtmiştir. İş olanaklarının yoğun olduğu bir yere taşınmak isteyenler ise %5’lik paya sahiptir ve bu kişiler işsizlerden oluşmaktadır. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi Esenler iş olanaklarının iyi olduğu bir yerdir. İstanbul gibi birinci derece deprem bölgesi olan bir kentte depreme dayanıklı bir yere taşınmak isteyenlerin oranı ise sadece %1’dir.

Grafik 17: Kemerpark Evleri'nden Taşınacak Olsanız Nereye Gidersiniz? (Site Sakinleri)

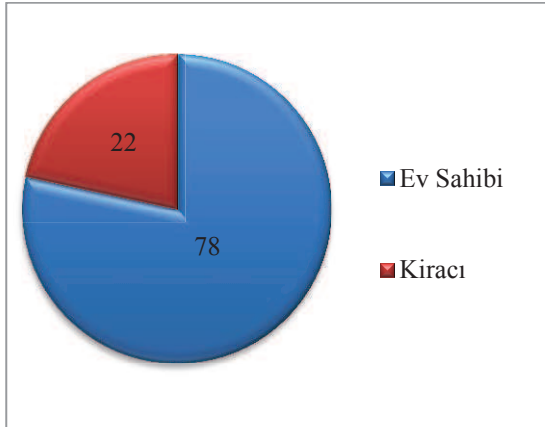

Grafik 18: Esenler'den Taşınacak Olsanız Nereye Gidersiniz? (Mahalle Sakinleri)

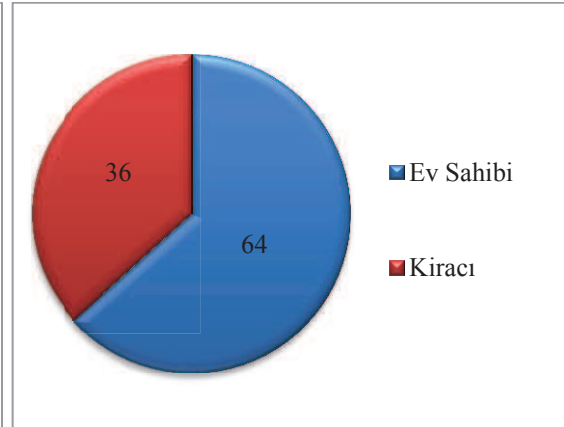
3.1.3. Ekonomik Yapıya İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Mülkiyet durumlarına ilişkin verilere göre, Kemerpark Evleri'nde oturan katılımcıların %78'i oturduğu eve sahip iken, %22'si kiracı konumundadır (Grafik 19). Kemer

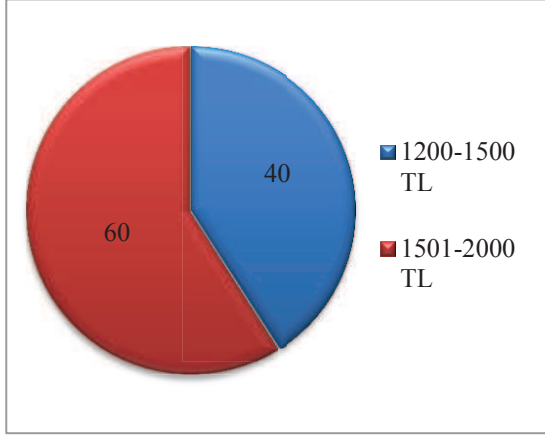
mahallesinde ise katılımcıların %64'ü oturduğu eve sahip iken, %36'sı kiracı konumundadır (Grafik 20). Site ile mahalledeki konutların kira bedelleri arasında büyük fark vardır. Sözelimi sitede oturan kiracıların %40'ı 1200 ile 1500 TL arasında kira bedeli öderken %60'ı 1501 ile 2000 TL arasında kira bedeli ödemektedirler (Grafik 21). Mahallede oturan kiracıların ise %65'i 300-350 TL arasında kira bedeli öderken %35'i 351-400 TL arasında kira bedeli ödemektedirler (Grafik 22). Aylık hane gelirine ilişkin bilgi de göz önüne alınırsa, gelir ile kira bedeli arasında doğru orantının olduğunu görmek mümkündür. Çünkü site sakinlerinin yaklaşık olarak %50'ye yakını 6000 TL'den daha fazla gelir kazandıklarını ifade etmişlerdir. Geliri 2000 TL'den az olanların oranı ise %5'te kalmıştır (Grafik 23). Konut fiyatları ise mevki ve büyüklüğe bağlı olarak değişmekle birlikte 350000 TL ile 650000 TL arasındadır. Bu da Kemerpark sakinlerinin refah düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Ankete katılan mahalle sakinlerinin %3'ü aylık 500 TL'den daha az gelire sahiptir. 501-1500 TL geliri olanların oranı %60'ı geçmezken, 1501-2500 TL geliri olanların oranı %22, 2000-2500 TL arası geliri olanların oranı %19'dur (Grafik 24). Bu da Kemer mahallesi sakinlerinin refah düzeylerinin alt ve orta-alt düzeyde olduğunu göstermektedir.

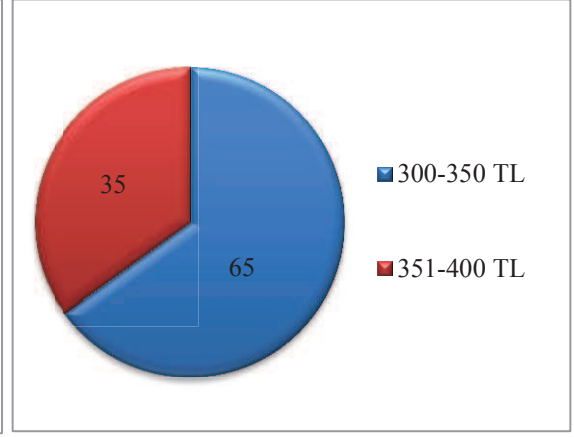
Grafik 19. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Mülkiyet Durumu (%)

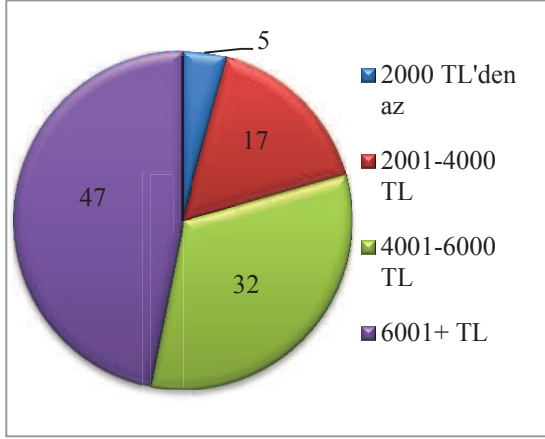
Grafik 20. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Mülkiyet Durumu (%)

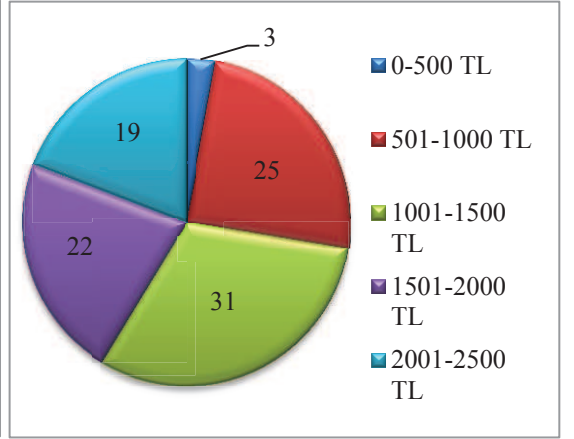
Grafik 21. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Ödedikleri Aylık Kira Bedeli (%)

Grafik 22. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Ödedikleri Aylık Kira Bedeli (%)

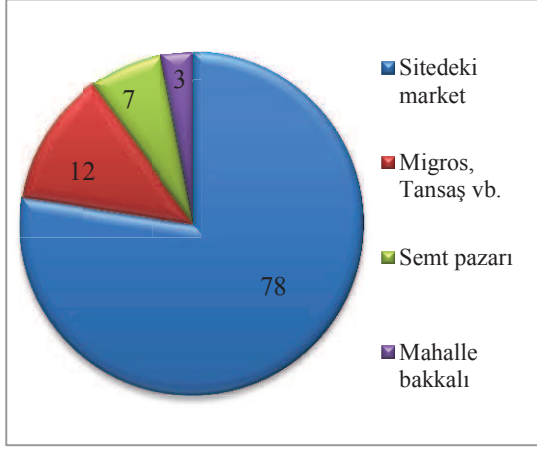

Grafik 23. Kemerpark Evleri Sakinlerinin Aylık Hane Geliri (%)

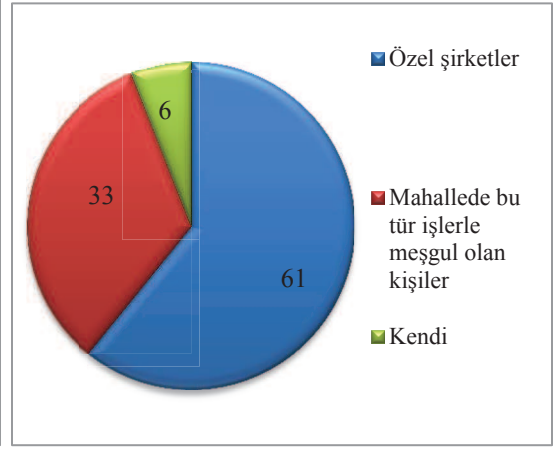

Grafik 24. Kemer Mahallesi Sakinlerinin Aylık Hane Geliri (%)

Katılımcıların %78'i (Grafik 25) alışveriş ihtiyaçlarını sitedeki marketten yaptıklarını, bunun için site dışına çıkmaya ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Migros, Tansaş gibi büyük marketlerden alışveriş yapanların oranı ise %12 iken; semt pazarını kullananların oranı sadece %7'dir. Mahalle bakkalı ya da küçük esnaftan alışveriş yapanlar ise %3'lük bir pay ile sınırlanmıştır. Bu dilim içinde yer alanlar da tanıdık ya da eski komşu olmasından dolayı mahalle bakkalını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Buna göre site sakinlerinin dışarıya kapalı, kendi içinde izole bir yapıya sahip olduklarını söylemek mümkündür

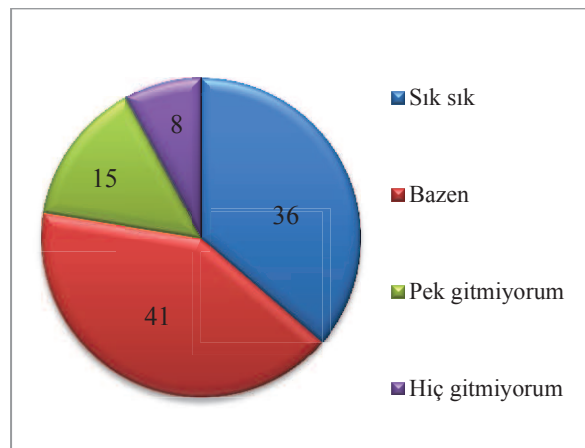

Grafik 25. Market Alışverişlerinizi Nereden Yapıyorsunuz? (%) (Kemerpark Evleri Sakinleri)

Grafik 26. Fiziksel Güç Gerektiren İşleri Yapacak Elemanları Nereden Sağlıyorsunuz? (%) (Kemerpark Evleri Sakinleri)

Kemerpark sakinlerinin %61'i (Grafik 26) taşıma ya da ev temizliği gibi fiziksel güç gerektiren işleri yapacak elemanları site yönetiminin anlaştığı özel bir temizlik firmasından sağlamaktadır. %33'ü ise bu tür işlerle meşgul olan mahalle sakinlerinden temin etmektedir. Zaten sitenin anlaştığı özel şirketin elemanlarının büyük bir çoğunluğu yine mahalle sakinlerinden oluşmaktadır. Bu durum, sitenin mahalleye istihdam açısından dolaylı yoldan da olsa yarar sağladığını göstermektedir. Geriye kalan % 6'lık pay içinde yer alanlar ise işlerini kendilerinin yaptığını ifade etmiştir. Kemer mahallesi sakinleri ise bu tarz işleri kendilerinin yaptıklarını, dışarıdan elemana ihtiyaç duymadıklarını ifade etmişlerdir.

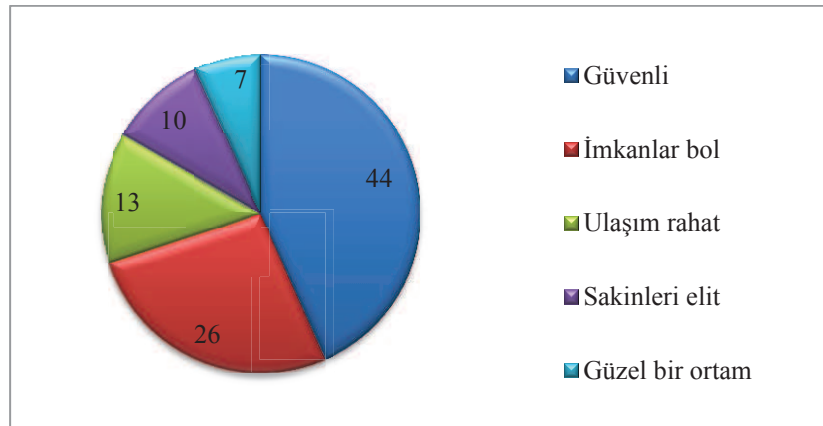
Grafik 27. Yakın Çevredeki Alışveriş Merkezlerine Ne Sıklıkta Gidiyorsunuz? (%) (Kemerpark Evleri sakinleri)

Site sakinlerinin %77'si (Grafik 27) yakın çevredeki büyük alışveriş merkezlerine sık aralıklarla gittiklerini ve giyim, gıda veya ev tekstili gibi pek çok ihtiyaçlarını buralardan temin ettiklerini ya da günü birlik rekreatif faaliyetlerini büyük alışveriş merkezlerinde gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

3.1.4. Sosyal ve Kültürel Yapıya İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Kemerpark Evleri sakinlerinin siteden memnuniyetlerini, site içindeki donatı kullanımını, siteye taşındıktan sonra hayatlarında ne tür değişiklikler yaşandığını, içinde yaşadıkları kente ilişkin duyarlılıklarını ve site dışındaki alanı nasıl tanımladıklarını ölçmeye yarayan sorular sorulmuştur. Kemer mahallesi sakinlerine ise sitenin kurulacağını duyduklarında ne tür bir beklenti içine girdiklerini, sitenin kuruluşundan doğanın nasıl etkilendiğini, kısaca site hakkındaki fikirlerini tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Son olarak her iki örneklem grubunun merkez algısını ölçmek için “Sizce İstanbul’un merkezi neresidir?” sorusu yöneltilmiştir.

Anket uygulamasına katılan Kemerpark Evleri sakinlerinin %95'i içinde yaşadıkları siteden memnun olduğunu ifade etmiş, tüm katılımcıların %70'i ise Kemerpark'ta yaşamının ayrıcalık olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıcalığın sebebi sorulduğunda ise katılımcıların %44'ü siteyi güvenli bulduklarını (Fotoğraf 20), %26'sı imkânların bol olduğunu, %13'ü ulaşımın rahat olduğunu ifade etmiştir (Fotoğraf 21). Yanı sıra site sakinlerinin elit tabakadan olmasını (%10) ve sitenin güzel bir ortama (%7) sahip olmasını da ayrıcalık olarak değerlendirenler olmuştur (Grafik 28). Kemerpark sakinlerinin %30'u ise burada yaşamının herhangi bir ayrıcalık sunmadığını ifade etmiştir.

Grafik 28: Kemerpark Evleri Sakinlerinin Siteden Duydukları Memnuniyet Sebepleri (%)

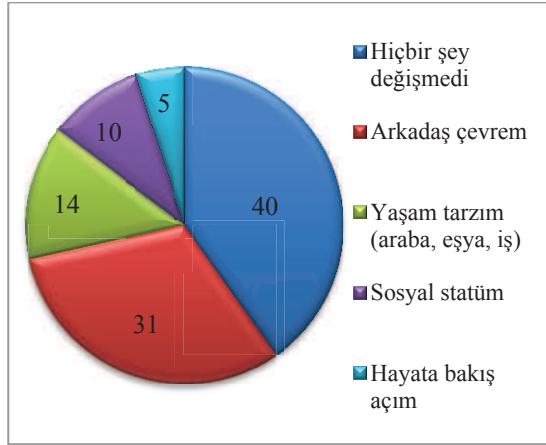
Fotoğraf 20: 24 Saat Boyunca Güvenlik Elemanları ve Kameralar ile Korunan Kemerpark Evleri'nin Batı Girişi

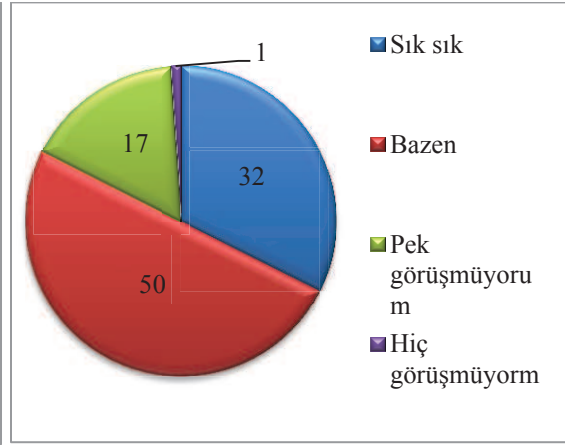
Fotoğraf 21: Kemerpark Evleri'nin Doğusundan Geçen Tem Otoyolu

Kemerpark Evleri sakinlerinin siteye taşındıktan sonra sosyal yaşantılarında meydana gelen değişiklikleri tespit etmek için sorulan soruya, katılımcıların %40'ı (Grafik 29) hayatlarında kesinlikle hiçbir şeyin değişmediğini, eski yaşantılarına devam ettiklerini ifade etmişlerdir. %31'i ise arkadaş çevrelerinin değiştiğini, eskisine göre daha kültürlü ve prestijli insanlarla dostluk kurma fırsatı elde ettiklerini belirtmiştir. %14'ü siteye taşındıktan sonra öncelikle ev eşyalarını yenilediklerini ardından ikinci bir araba aldıklarını ifade ederken, geriye kalan %10'u sosyal statülerinin yükseldiğini, %5'i ise hayata bakış açılarının değiştiğini ifade etmişlerdir. Söz gelimi spor yapmaya başladıklarını ifade edenlerin yanı sıra böyle bir sitede oturmanın çocuklarının geleceği için avantaj sağlayacağını belirtenler de olmuştur. Ayrıca site sakinlerinin %32'si

(Grafik 30) eski oturdukları semtteki eş dostlarıyla sık sık görüştiklerini ifade etmişlerdir. Hiç görüşmeyenlerin oranı ise %1'dir.

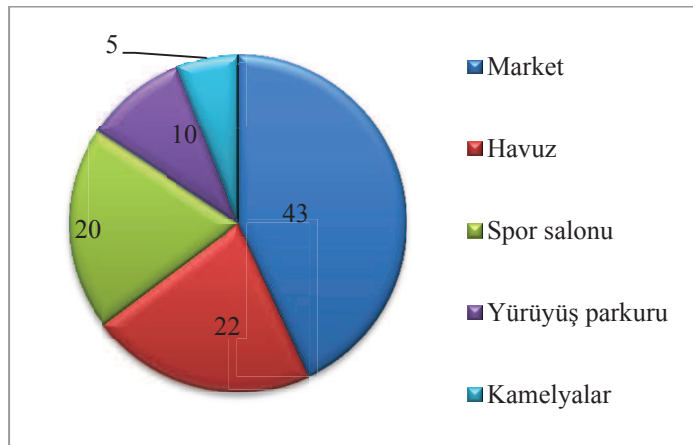

Grafik 29. Kemerpark Evleri'ne Taşandıktan Sonra Hayatınızda Neler Değişti? (%)

Grafik 30. Eski Oturduğunuz Yerdeki Eş-Dostlarınızla Ne Sıklıkta Görüşüyorsunuz? (%) (Kemerpark Evleri)

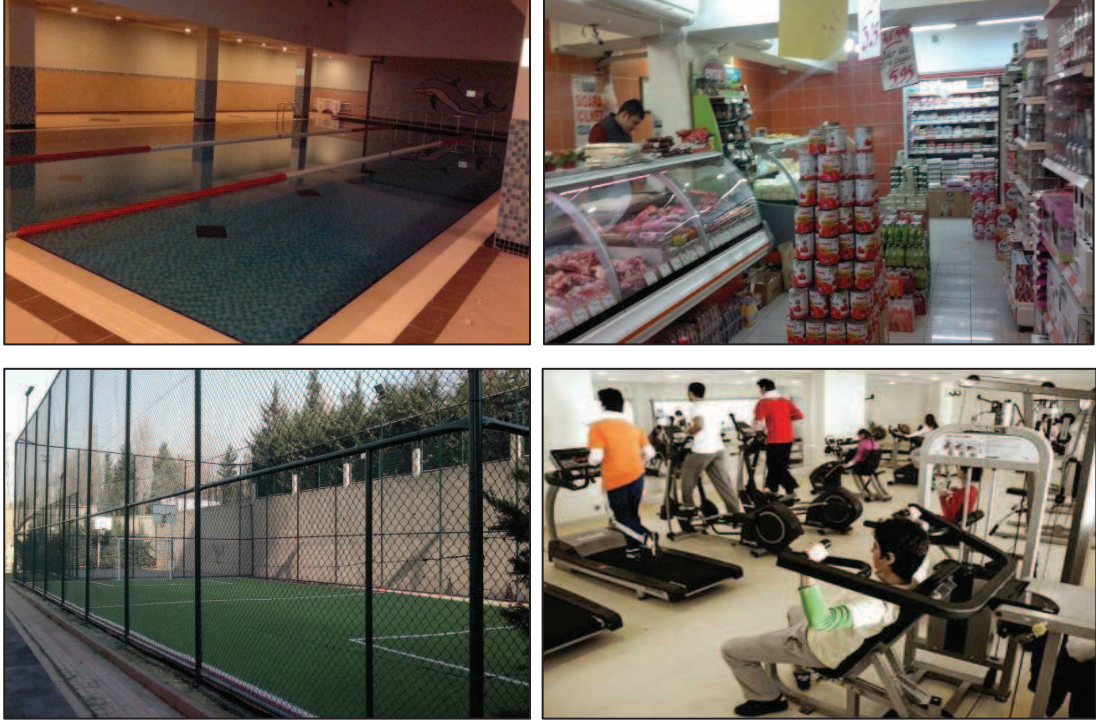
Kemerpark Evleri sakinleri, site içindeki donatılardan %43'lük (Grafik 31) pay ile en çok marketi kullanmaktadır. Sitedeki kapalı yüzme havuzunu kullananların oranı %22; spor salonunu kullananların oranı %20'dir. Ardından ise yürüyüş parkuru ve kamelyalar gelmektedir (Fotoğraf 22). Kemer mahallesi sakinlerine ise “*Sitedeki sosyal imkan ve donatılardan faydalanmak ister misiniz?*” sorusu yöneltilmiştir.

Grafik 31. Site İçinde En Çok Kullandığınız Donatılar Nelerdir? (%) (Kemerpark Evleri Sakinleri)

Buna göre mahalle sakinlerinin %65'i yararlanmak istediklerini, ancak belirli bir ücret teklif etmelerine rağmen bu hizmetlerden yararlanamayacakları konusunda site

yönetiminden kesin bilgi aldıklarını belirtmiştir. Geriye kalan %35’lik pay ise Esenler Belediyesi’nin inşa ettiği spor sahası ve yüzme havuzunu kullandıkları için sitedeki imkânlardan yararlanmak gibi bir isteklerinin olmadığını ifade etmiştir.

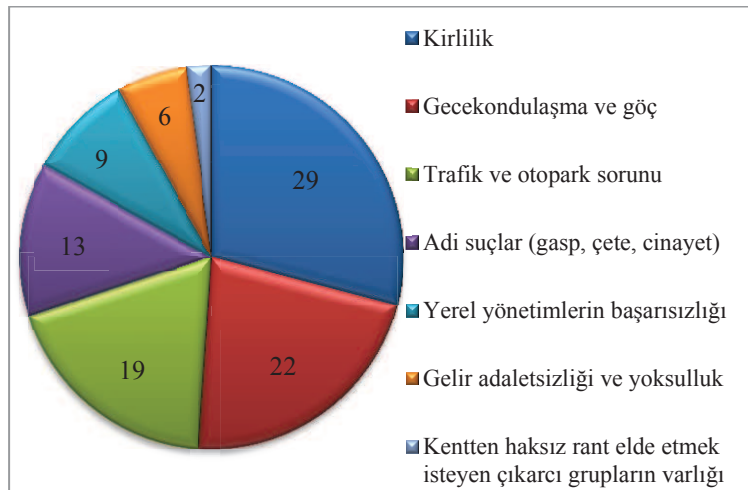

Fotoğraf 22: Kemerpark Evleri’nde Yer Alan Donatılar

Ankete katılan Kemerpark Evleri sakinlerinin %25’ine göre sitede yaşayanların sosyo-kültürel seviyeleri aynıdır. Çünkü konut satışı yapılırken bu konuda titiz davranılmıştır. Sosyo-kültürel seviyenin farklı olduğunu belirtenler (%75) ise sitede çok farklı kültürden insanların olduğunu, ancak ve ancak ekonomik benzerlik olabileceğini ifade etmişlerdir. Katılımcılarda biri ise “*Sitede üst düzey olanlar da var, dışarıdakilerden bir farkı olmayanlar da*” ifadesini kullanarak site dışındaki insanları keskin bir şekilde soyutlamıştır.

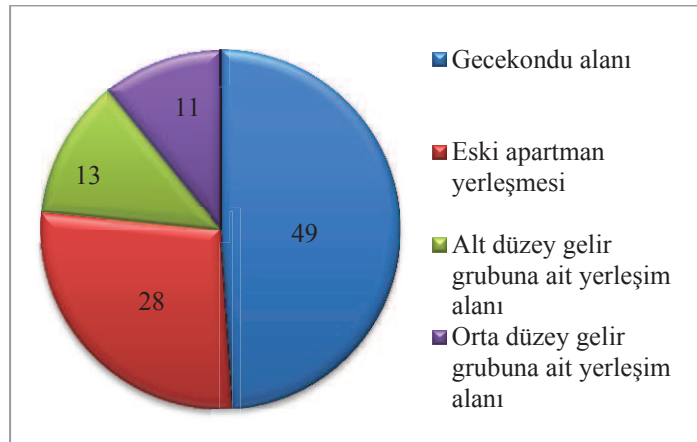
Sitedeki katılımcıların kentsel ve çevresel duyarlılıklarını ölçmek için de çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bunlardan biri de Esenler’in en önemli sorununun ne olduğudur. Alınan yanıtlara göre kirlilik (%29) Esenler’in en önemli sorunudur (Grafik 32). Esenler’in otoyol bağlantılarının üzerinde olmasından dolayı trafiğe bağlı olarak hava ve gürültü kirliliğinin yoğun olduğundan şikâyet edilmiştir. Esenler’in ikinci önemli sorunu ise yoğun göçün konut talebini karşılayamamasından kaynaklanan gecekondulaşma (%22) sorunudur. Site sakinleri, gecekonduların görüntü kirliliğine yol açtığını ve bunun

Esenler için önemli bir problem teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Üçüncü sırada trafik ve otopark sorunu (%19) yer almaktadır. Esenler'in otoyol bağlantıları üzerinde olmasından dolayı aslında ciddi bir trafik yoğunluğundan söz etmek mümkün değildir. Ancak yakın çevrede kapalı ya da açık bir otopark alanının olmaması önemli bir sorundur. Esenlerin dördüncü önemli sorunu gasp ve çetecilik (%13) gibi adi suçlardır. Site sakinleri Esenler'in belirli yerlerinde kapkaç sorunlarının olduğunu, bu sebeple sitenin dışını güvenli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Yerel yönetimlerin başarısızlığı (%9) ise beşinci sırada yer almaktadır. Site sakinleri Esenler'deki kirlilik, otopark, gecekondulaşma gibi tüm problemlerin özellikle belediyenin ilgisizliğinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ayrıca gelir düzeylerinin yüksek olması ve her hanenin en az bir otomobilinin bulunmasına rağmen site sakinleri belediye otobüslerinin yetersiz olduğunu ve site önüne belediye durağı yapılmamasının önemli bir sorun olduğunu anket uygulaması sırasında yazılı ve sözlü olarak belirtmişlerdir. Gelir adaletsizliği ve yoksulluk (%6) ise çok düşük bir oranla altıncı sırada yer almıştır. Belediye otobüslerinin yetersiz olduğundan şikâyetçi olan üst gelir grubu, Esenler' deki gelir adaletsizliğini önemli bir sorun olarak görmemişlerdir. Arazi mafyası gibi çıkarıcı gruplar (%2) ise Esenler' in yedinci sorunudur. Bu grupların özellikle gecekondulaşma sakinlerini hükümet ve yerel yönetimlere karşı kışkırttıkları için Esenler' de toplu konut uygulamalarının yeterli hızda gerçekleşmediğini, bu durumun da Esenler' de görsel kirliliğe yol açtığını belirtmişlerdir.

Grafik 32. Esenler'in En Önemli Sorunu Nedir? (Kemerpark Evleri Sakinleri) (%)

Kemerpark sakinlerinin site dışındaki alanı nasıl tanımladıklarına ilişkin soruya katılımcıların %49'u "gecekondu alanı" şeklinde cevap vermiştir (Grafik 33, Fotoğraf 23). Eski apartman yerleşmesi diyenlerin oranı %28'dir. "Alt düzey gelir grubuna ait yerleşim alanı" diyenlerin oranı %13 iken, "orta düzey gelir grubuna ait yerleşim alanı" diyenlerin oranı %11'dir. Yakın çevreleri eski apartman yerleşmesi olmasına rağmen burayı gecekondu bölgesi olarak gören site sakinlerinin %92'si site çevresini güvensiz bulmaktadır. Bu güvensizliğin sebebi olarak ise, yakın çevrenin düzensiz, karışık ve göç bölgesi olması gibi faktörler gerekçe gösterilmiştir.

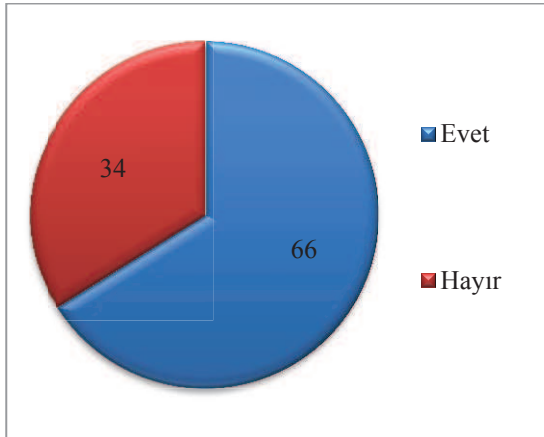

Grafik 33. Site Dışındaki Alanı Nasıl Tanımlıyorsunuz? (Kemerpark Evleri Sakinleri) (%)

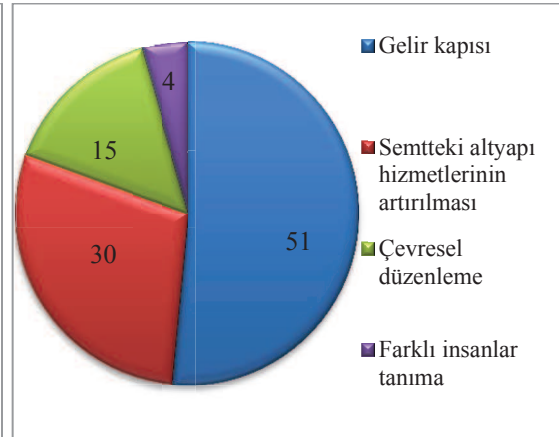

Fotoğraf 23: Kemer Mahallesinden Bir Görünüm

Kemer mahallesi sakinlerinin kapalı yerleşmelere bakış açısını ölçmek ve Kemerpark Evleri hakkındaki fikirlerini öğrenmek için de çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak sitenin kuruluşundan sonra semte yatırımların artıp artmadığı sorulmuştur. Buna göre katılımcıların %47'si yatırımların arttığını, %53'ü ise değişen bir şeyin olmadığını belirtmiştir. Mahalle sakinlerinin %66'sı sitenin kurulacağını duyduğunda beklenti içine girdiğini söylemiştir (Grafik 34). Sitenin özellikle mahalle sakinlerine ev temizliği ya da güvenlik elemanı gibi çeşitli iş kollarında istihdam (%51) sağlayacağı düşünülmüştür (Grafik 35). Esnaflar ise satışların artacağı konusunda bir beklentiye girdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %30'u siteye üst gelir grubuna mensup insanlar taşınacağı için semtte alt yapı hizmetlerinin artırılacağı beklentisine girerken, %15'i site sayesinde mahallede çevresel düzenlemenin yapılacağı, yeşil alanların artırılacağı beklentisine girdiklerini ifade etmişlerdir. Geriye kalan %4'lük dilimde yer alanlar ise farklı insanlar tanıma beklentisine girdiklerini söylemişlerdir. Oysa tüm bu beklentilerin karşılandığını ifade edenlerin oranı yalnızca %32'dir.

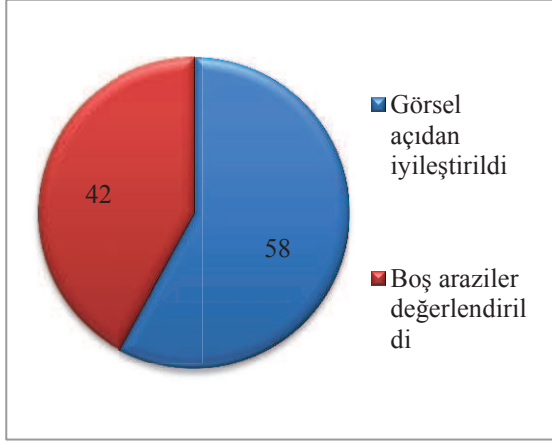
Grafik 34. Sitenin Kurulacağını Duyduğunuzda Beklenti İçine Girdiniz mi? (%)

Grafik 35. Beklentiniz Ne Oldu? (%)

Kemer mahallesi sakinlerinin %33'ü site kurulduktan sonra evlerin değerinin arttığını ifade etmişlerdir. Oysa geriye kalan %67'lik pay içindeki katılımcılar bu tip yerleşmelerle birlikte toplu konutların da arttığını, bu yüzden evlerin değerinin düştüğünü belirtmişlerdir. Mahalle sakinlerinin %58'ine göre Kemerpark Evleri'nin inşa edilmesi doğayı olumlu etkilemiştir (Grafik 36). Çünkü onlara göre, eskiden mezbaha olan alan bugün (yüksek katlı bloklar inşa edilse de) görsel açıdan iyileştirilmiş ve bu sayede boş araziler değerlendirilmiştir. Sitenin doğayı olumsuz

etkilediğini düşünen ve %65’lik pay içinde yer alanlara göre ise yüksek katlı bloklardan dolayı yeşil alanlar yok olmuş, yer kazanmak amacıyla Kemer mezarlığı istila edilmiştir (Grafik 37). Aynı zamanda katılımcılara göre binanın inşa edilmesi sırasında surlar zarar görmüştür.

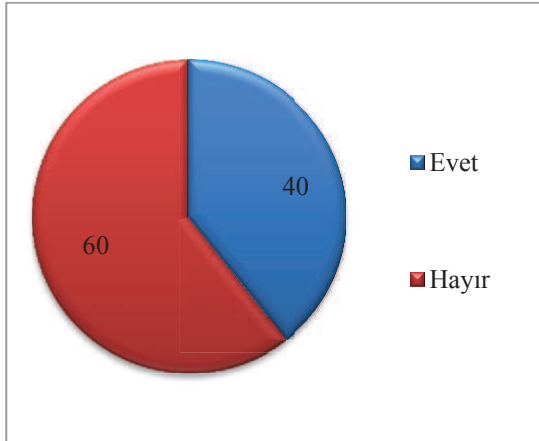

Grafik 36. Sitenin Kuruluşu Doğayı Olumlu Etkiledi, Çünkü... (%) (Kemer Mahallesi Sakinleri)

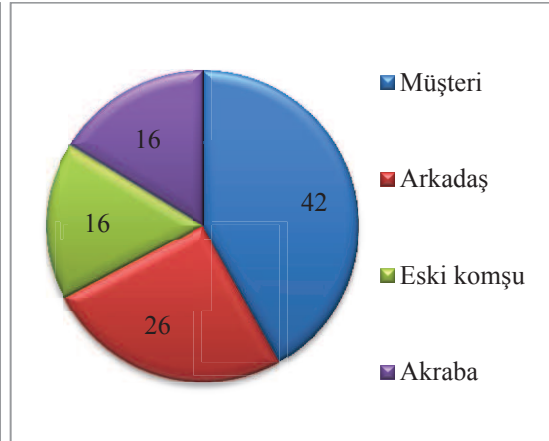

Grafik 37. Sitenin Kuruluşu Doğayı Olumsuz Etkiledi, Çünkü... (%) (Kemer Mahallesi Sakinleri)

Anket uygulanan mahalle sakinlerinin %40’ının sitede tanıdıkları bulunmakta (Grafik 38) ve bu tanıdıkların büyük bir çoğunluğu müşterilerden oluşmaktadır (Grafik 39). Buna göre sitenin mahalle esnafına ekonomik açıdan yarar sağladığını söylemek mümkündür.

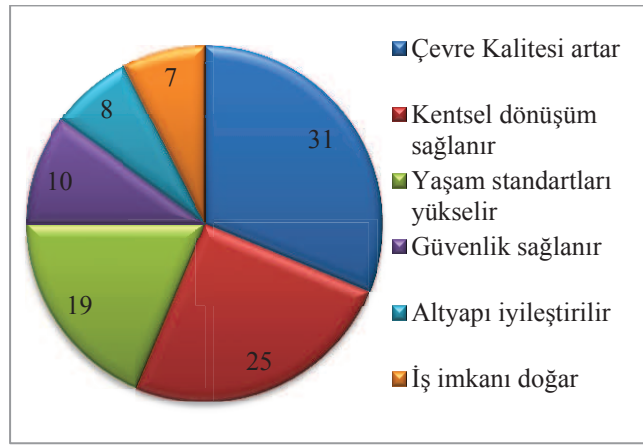

Grafik 38. Sitede Tanıdığınız Var Mı? (%) (Kemer Mahallesi Sakinleri)

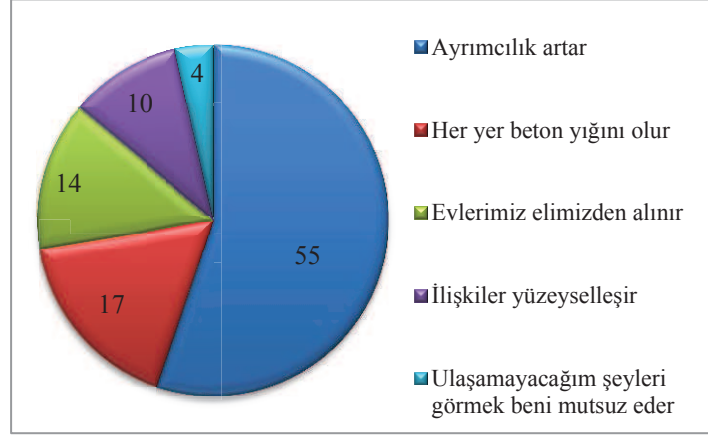
Grafik 39. Sitedeki Tanıdıklarınızın Yakınlık Derecesi Nedir? (%) (Kemer Mahallesi Sakinleri)

Kemer mahallesi sakinlerinin %74'ü bu tarz yerleşmelerin artmasını istemiştir. Çünkü bu sayede gecekondulaşmanın meydana getirdiği kötü görüntünün ortadan kalkacağını ve çevre kalitesinin artacağını (%31) düşünmektedirler (Grafik 40). Katılımcıların %25'i ise kentsel dönüşümün sağlanması ve Esenler'in yenilenmesi için yeni konutların yapılmasını hatta toplu konut uygulamalarının artmasını istemiştir. Bazılarına göre ise bu tarz kapalı yerleşmeler ile yaşam standartları yükselecek (%19) ve güvenlik (%10) sağlanacaktır. Katılımcılara göre bu tür yapılaşmanın avantajları arasında altyapının iyileştirilmesi (%8) ve yeni iş imkânlarının doğması (%7) da eklenebilir.

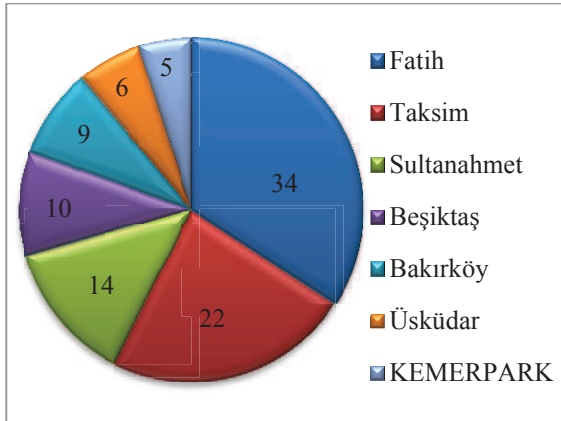
Grafik 40. Esenler'de Bu Tür Yatırımlar Artmalı, Çünkü... (%)
(Kemer Mahallesi Sakinleri)

Ankete katılan mahalle sakinlerinin %26'sı ise kapalı yerleşmelerin artmasını istemediklerini ifade etmişlerdir. Çünkü bu dilimde yer alanların yarısından fazlası (%55) kapalı yerleşmelerin sosyal ayrımcılığa sebep olduğunu belirtmişlerdir (Grafik 41). Çok katlı bloklardan oluşan bu arz yapılar yüzünde kentin beton yığına döndüğünden (%17) şikâyetçi olanlar ve yerel yönetimin kentsel yenileme bahanesiyle arsa ve evlerine el koyacağından (%14) endişelendiği için yeni konutlaşma eğilimine sıcak bakmayanlar da mevcuttur. Kimilerine göre ise apartmanlaşma yüzünden insan ilişkileri yüzeyselleşmektedir (%10). Katılımcılar arasında, bu tarz yapılaşmalar artsa da bunlara sahip olacak maddi imkânlarının olmadığını bu yüzden de mutsuz olacakları için oturdukları semtte kapalı yerleşmelerin artmasını istemediklerini ifade etmişlerdir (%4).

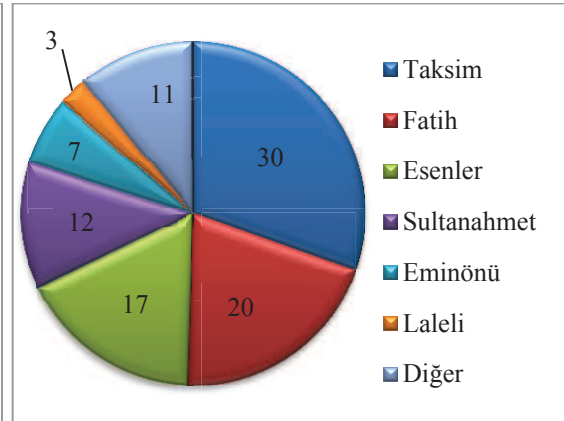

Grafik 41. Esenler’de Bu Tür Yatırımlar Artmamalı, Çünkü... (%)
(Kemer Mahallesi Sakinleri)

Katılımcıların merkez algısını ölçmek için “Sizce İstanbul’un Merkezi Neresidir?” sorusu sorulmuştur. Kemerpark sakinlerine göre İstanbul’un birinci merkezi Fatih (%34), ikinci merkezi Taksim (%22)’dir (Grafik 42). Katılımcılar sosyal yaşamın Fatih ve Taksim’de daha hareketli olduğunu, bu yüzden buraların merkez olduğunu ifade etmiştir. Ardından Sultanahmet (%14), Beşiktaş (%10), Bakırköy (%9), Üsküdar (%6) gelmektedir. Katılımcıların %5’i ise Kemerpark’ın İstanbul’un merkezi olduğunu, çünkü Kemerpark’ta her türlü imkânın olduğunu, bu yüzden dışarıya çıkmaya gerek duymadıklarını ifade etmişlerdir. O halde merkez algısında sosyal hayatın hareketliliği ve erişimin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 42: İstanbul’un Merkezi Neresidir? (%)
(Kemerpark Evleri sakinleri)

Grafik 43: İstanbul’un Merkezi Neresidir? (%)
(Kemer mahallesi sakinleri)

Kemer Mahallesi sakinlerine göre ise İstanbul’un birinci merkezi Taksim (%30), ikinci merkezi Fatih (%20)’dir (Grafik 43). Site yerleşmesinde olduğu gibi mahalledeki katılımcılar da sosyal yaşamın hareketli olmasından dolayı buraların merkez olduğunu

belirtmişlerdir. Ardından Esenler (%17), Sultanahmet (%12), Eminönü (%7) ve Laleli (%3) gelmektedir. Çok düşük oranlar olsa da Şişli, Suriçi, Üsküdar ve Başakşehir'i de İstanbul'un merkezi olarak düşünenler mevcuttur.

Alan araştırmasına ilişkin bulguları özetlemek gerekirse; Kemerpark Evleri ile Kemer mahallesi sakinlerinin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Söz gelimi Kemerpark Evleri sakinlerinin aylık hane geliri genel olarak 4000 TL'nin üzerinde iken Kemer mahallesi sakinlerinin aylık hane geliri genel olarak 1000-1500 TL arasındadır. Sitedeki katılımcıları eğitim düzeyi daha iyi olduğu içi avukat, doktor, mühendis vb. işlerde istihdam edilenlerin oranı yüksektir. Mahallede ise eğitim düzeyi ilkokul ve ortaokul düzeyinde kaldığı için vasıfız işlerde istihdam edilenler ağırlıktadır.

Kemerpark Evleri'nde ikamet eden katılımcılar siteye yerleşme sebepleri arasında işyerine kolay erişimden dolayı ulaşımı, İstanbul'un kaosundan korunmak için ise güvenliği gerekçe göstermişlerdir. Mahalle sakinleri ise Esenler'e yerleşme sebebi olarak iş olanaklarının varlığını belirtmişlerdir. Mahalle sakinleri, herhangi bir ekonomik sıkıntı durumunda memleketlerine geri döneceklerini, çünkü orada işleyecekleri toprakla geçim sağlayabileceklerini ifade ederken, site sakinleri herhangi bir olası durumda taşınmayı düşünmediklerini ya da daha lüks bir siteye taşınacaklarını belirtmişlerdir.

Kemerpark Evleri sakinleri site dışındaki alanı gecekondular olarak tanımlamış ve site dışını güvensiz bulduklarını, site dışındaki görüntüden rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Mahalle sakinleri ise sitenin kurulacağını duyduklarında, yeni iş alanları oluşabileceğine dair beklentiye girdiklerini ancak bu beklentilerinin karşılanmadığını belirtmiş, fırsat eşitliği sağlanması şartıyla oturdukları semtte bu tarz yerleşmelerin artmasını istediklerini vurgulamışlardır.

Yukarıdaki bulgular dikkate alındığında; Kemerpark Evleri ile Kemer mahallesi arasında derin ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkların olması, ayrıca sitenin güvenlik elemanları, kameralar ve yüksek duvarlar ile koruma altına alınması ve bütünüyle kamusal kullanıma kapatılması Esenler ilçesinin Kemer mahallesinde mekânsal kutuplaşmaya yol açmıştır.

3.2. Kemerpark Evleri ve Kemer Mahallesi Alan Araştırmasında Elde Edilen Bulgulara İlişkin Değerlendirmeler

Alan araştırması sonucu elde edilen verilere, SPSS 17.0 istatistik programında frekans analizi uygulandığı daha önce belirtilmişti. Ancak katılımcıların sorulara vermiş oldukları yanıtların hangi demografik değişkenlere bağlı olarak, nasıl bir değişim gösterdiğini tespit etmek ve böyle alandaki sosyal, ekonomik ve mekânsal ayrışmayı daha net ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, anket formu içinden uygun sorular seçilmiş ve bu soruların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi vb. demografik değişkenlerle çaprazlanması (crosstabs analizi) uygun görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan bölümden de yararlanılarak değerlendirmeye alınmıştır.

Kemerpark Evleri sakinlerinin siteyi tercih etmelerinde yaş faktörünün ne kadar etkili olduğunu tespit etmek için yaş değişkeni ile siteyi tercih etme sebepleri arasında çaprazlama yapılmıştır. Buna göre, özellikle 40 yaş üzeri nüfus, ulaşım, güvenlik ve depreme dayanıklılık faktörlerini gerekçe göstermiştir (Tablo 5).

Tablo 5

Yaş Değişkenine Göre Kemerpark Evleri Sakinlerinin Siteyi Tercih Etme Sebepleri

	Siteyi tercih sebebiniz nedir?							Toplam
	Ulaşım	Güvenlik	Depreme dayanıklılık	Yeşil alan kullanımı	Statü ve çevre	Şehrin kaosundan kurtulmak	Sosyal aktiviteler ve alışveriş merkezlerine yakınlık	
18-25	2	5	1	1	0	0	0	9
26-32	15	10	3	0	0	0	1	29
33-40	13	8	3	0	1	2	0	27
40+	16	15	4	1	0	0	1	37
Toplam	46	38	11	2	1	2	2	102

Tablo 5'e genel olarak bakıldığında zaten 26 yaş üzeri nüfus grubunun tamamı bu üç faktörü ifade etmiştir. 18-25 yaş arası nüfus grubunun tercih sebepleri arasında ise güvenlik faktörü birinci sırada yer almaktadır. Sosyal aktiviteler ve alışveriş

merkezlerine yakınlık faktörünün tüm yaş grupları tarafından siteyi tercih etme sebebi olarak görülmesi beklenmiştir. Ancak katılımcıların anket çalışması sırasında, sitenin bulunduğu konumun alışveriş merkezlerine ulaşımı kolaylaştırdığını ifade edip seçeneklerde ulaşımdan sonra güvenliği ön plana çıkarması kendi fikirleriyle çeliştiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, site sakinleri arasında her yaş grubunun güvenlik faktörünü somutlaştırarak ayırmaya dâhil olduklarını göstermektedir. Çünkü alanda yapılan gözlemler, güvenlik amacıyla bu tarz kapalı yerleşmelere taşınmayı gerektirecek herhangi bir güvenlik sorununun olmadığı sonucuna ulaştırmıştır.

Katılımcıların siteyi tercih etme sebepleri, aynı zamanda eğitim düzeyi ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen verilere göre, ulaşım faktörünü ilk sıraya yerleştirenler özellikle lise, üniversite ve lisansüstü düzeyde eğitim alanlardan oluşmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6
Eğitim Düzeyi Değişkenine Kemerpark Evleri Sakinlerinin Göre Siteyi Tercih Etme Sebepleri

	Siteyi tercih sebebiniz nedir?							Toplam
	Ulaşım	Güvenlik	Depreme dayanıklılık	Yeşil alan kullanımı	Statü ve çevre	Şehrin kaosundan kurtulmak	Sosyal aktiviteler ve alışveriş merkezlerine yakınlık	
Okur-yazar değil	2	2	0	1	0	0	1	6
İlkokul	9	11	1	0	0	0	0	21
Ortaokul	6	5	2	0	0	0	0	13
Lise	10	10	5	1	1	0	0	27
Üniversite (Lisans)	14	7	1	0	0	2	0	24
Yüksek Lisans-Doktora (Lisansüstü)	5	3	2	0	0	0	1	11
Toplam	46	38	11	2	1	2	2	102

Sözü edilen bu gruplar, güvenlik faktörünü ikinci sıraya yerleştirirken ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim alan katılımcılar ile okur-yazar olmayan katılımcılar güvenliği

ilk sıraya yerleştirmişlerdir. Bu durum, siteyi tercih etme sebepleri arasında ulaşım ve güvenlik faktörlerinin eğitim düzeyine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Yani katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça tercih sebepleri arasında ulaşım faktörü ön plana çıkmıştır. Nitekim eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar uzmanlık gerektiren işlerde istihdam edilenlerden oluşmaktadır ve bu katılımcılar anket çalışması sırasında İstanbul gibi kalabalık bir kentte iş yerine kolay ulaşabilmenin büyük önem taşıdığını ifade etmişlerdir. Fakat yine İstanbul gibi birinci derece deprem bölgesi olan bir kentte depreme dayanıklılık faktörünün de, özellikle eğitim düzeyi yüksek katılımcılar tarafından sıkça tekrar edilmesi beklenirken, yalnızca lise düzeyinde eğitim alanlar bu faktörü siteyi tercih etme sebepleri arasında göstermiştir. Bu durum, depreme karşı önlem alma konusunda her eğitim grubundan site sakinlerinin yeterli bilince sahip olmadığını göstermektedir. Siteyi oluşturan blokların yirmişer katlı olması da bu yargıyı destekler niteliktedir.

Kemerpark sakinlerinin siteyi tercih sebepleri ile hane gelirleri arasında ne tür bir ilişki olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların aylık toplam hane geliri ile siteyi tercih sebepleri arasında çaprazlama yapılmıştır. Tablo 7'deki verilere göre, hane geliri arttıkça siteyi tercih sebepleri arasında ulaşım ve güvenlik faktörü ön plana çıkmıştır. Katılımcılar, ulaşımın önem kazanmasında özellikle iş yerine yakınlığın önemli olduğunu vurgulamışlardır. Güvenlik faktörünün ön plana çıkmasında ise şüphesiz, refah seviyesinin yükselmesinin, insanlarda kendini koruma ve dış dünyadan soyutlama isteği uyandırdığından kaynaklanmaktadır. Blakely ve Snyder (1997)'in Amerika'daki kapalı yerleşmelerle ilgili yapmış oldukları alan çalışmalarının sonuçları da bu yargıyı destekler niteliktedir.

Bununla birlikte, site sakinlerinin kapalı yerleşmeyi tercih etme sebepleri arasında statü ve prestij arayışı, yalnızca bir kişi tarafından ifade edilmiştir. Oysa Kemerpark sakinlerinin siteye taşındıktan sonra hayatlarında ne tür değişikliklerin olduğuna dair sorulan soruya verilen yanıtlar (Tablo 8), statü ve çevrenin site sakinleri tarafından ifade edildiği kadar önemsiz düzeyde olmadığını göstermektedir. Çünkü hemen her eğitim düzeyindeki katılımcılar, siteye taşındıktan sonra yaşam tarzı, sosyal statü ve arkadaş çevrelerinin değiştiğini belirtmişlerdir. Bu durum, site sakinlerinin kendi ifadeleriyle çeliştiklerini göstermektedir.

Tablo 7

Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kemerpark Evleri Sakinlerinin Siteyi Tercih Etme Sebepleri

	Siteyi tercih sebebiniz							Toplam
	Ulaşım	Güvenlik	Depreme dayanıklılık	Yeşil alan kullanımı	Statü ve çevre	Şehrin kaosundan kurtulmak	Sosyal aktiviteler ve alışveriş merkezlerine yakınlık	
2000'den az	4	5	4	1	0	0	0	8
2001-4000	6	7	2	1	0	0	1	17
4000-6000	17	15	1	0	0	0	0	33
6001+	19	11	4	0	1	2	1	38
Toplam	46	38	11	2	1	2	2	102

Tablo 8

Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Siteye Yerleştikten Sonra Kemerpark Evleri Sakinlerinin Hayatlarında Meydana Gelen Değişiklikler

	Hayatınızda neler değişti?					Toplam
	Yaşam tarzı (ev, araba, eşya)	Sosyal statü	Arkadaş çevrem	Hayata bakış açım	Hiçbir şey değişmedi	
Okur-yazar değil	0	0	5	0	1	6
İlkokul	3	0	11	0	7	21
Ortaokul	3	0	4	2	4	13
Lise	2	4	9	1	11	27
Üniversite	5	4	2	2	11	24
Yüksek Lisans-Doktora	1	2	1	0	7	11
Toplam	14	10	32	5	41	102

Mekândaki sosyal ayrışmayı daha net görebilmek amacıyla Kemer mahallesi sakinlerine Esenler'e geliş sebepleri sorulmuş ve alınan cevaplar yaş aralıkları ile çaprazlanmıştır. Buna göre, mahalle sakinleri arasında özellikle 40 yaş üzeri nüfus grubu, iş

olanaklarının varlığından dolayı Esenler'e geldiklerini ve yine aynı yaş nüfus grubu 1/3'ü 1990'lı yıllarda Esenler'de arazilerin oldukça düşük fiyata satışa sunulmasından dolayı arsa satın alıp buraya daimi olarak yerleştiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 9). Eğitim ve iş olanaklarının varlığı, daha iyi yaşam standartları, evlilik, terörden kaçış gibi gerekçeler ise hemen her yaş grubunda ya önemsiz düzeyde tekrarlanmış ya da hiç tekrarlanmamıştır.

Tablo 9

Yaş Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Esenler'e Geliş Sebepleri

	Esenler'e geliş sebebiniz nedir?								Toplam
	Burada doğdum	İş olanaklarının varlığı	Eğitim ve sağlık olanakları	Daha iyi yaşam standartları	Evlilik	Terörden kaçış	Akraba tavsiyesi	Düşük fiyatlı arazilerin varlığı	
18-25	7	12	1	1	0	0	1	1	23
26-32	4	9	0	0	2	1	1	1	18
33-40	2	13	0	0	4	0	0	0	19
40+	2	30	3	1	1	0	1	11	49
Total	15	64	4	2	7	1	3	13	109

Kemer mahallesi sakinlerinin Esenler'e geliş sebepleri eğitim düzeyine göre de analiz edilmiştir. Özellikle ilkökul veya ortaokul düzeyinde eğitim alan mahalle sakinleri, iş olanaklarının varlığından söz etmişlerdir (Tablo 10). Bunun yanı sıra, Esenler'in sınırlarında yer alan alışveriş merkezleri ve sanayi siteleri ile Bayrampaşa sınırlarındaki sebze-meyve halinin mahalle sakinlerine istihdam alanı oluşturduğu birkaç katılımcı tarafından sözlü olarak ifade edilmiştir. Tablo 10'daki verilere göre, mahalle sakinlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğunu, buna bağlı olarak işportacılık, yevmiyecilik ya da asgari ücretli diğer işlerin Esenler'i çekici kıldığını söylemek mümkündür. Nitekim Tablo 11'de mahalle sakinlerinin toplam hane geliri ile Esenler'e geliş sebepleri analiz edilmiştir. Buna göre, tüm gelir grupları Esenler'e yerleşme sebepleri arasında iş olanaklarının varlığını ön plana çıkarmıştır. Eğitim ve sağlık olanakları, daha iyi yaşam standartları, evlilik, terörden kaçış, akraba tavsiyesi gibi gerekçeler ise önemsiz düzeyde olmakla birlikte genellikle eğitim düzeyi düşük katılımcılar tarafından ifade edilmiştir (Tablo 10).

Tablo 10

Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Esenler'e Geliş Sebepleri

	Esenler'e geliş sebebiniz nedir?								Toplam
	Burada doğdum	İş olanakları	Eğitim ve sağlık olanakları	Daha iyi yaşam standartları	Evlilik	Terörden kaçış	Akraba tavsiyesi	Düşük fiyatlı arazilerin varlığı	
Okur-yazar değil	0	4	1	0	3	0	0	1	9
İlkokul	3	39	0	1	2	1	1	7	54
Ortaokul	1	12	2	0	1	0	1	2	19
Lise	7	9	1	0	1	0	1	3	22
Üniversite	3	0	0	1	0	0	0	0	4
Yüksek Lisans-Doktora	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Toplam	15	64	4	2	7	1	3	13	109

Tablo 11

Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Esenler'e Geliş Sebepleri

	Esenler'e geliş sebebiniz nedir?								Toplam
	Burada doğdum	İş olanakları	Eğitim ve sağlık olanakları	Daha iyi yaşam standartları	Evlilik	Terörden kaçış	Akraba tavsiyesi	Düşük fiyatlı arazilerin varlığı	
Haneinin toplam geliri (TL)									
0-500	1	1	0	0	0	0	0	1	3
501-1000	4	17	0	0	1	0	1	4	27
1001-1500	3	18	1	0	6	1	2	3	34
1501-2000	4	12	2	2	0	0	0	4	24
2001-2500	2	12	1	0	0	0	0	1	16
2501+	1	4	0	0	0	0	0	0	5
Toplam	15	64	4	2	7	1	3	13	109

Kemer mahallesi sakinlerindeki mekânsal aidiyetin, gelir düzeyine göre ne tür değişkenlik gösterdiğini tespit etmek için, mahalledeki katılımcıların gelir düzeyi ile “buradan taşınacak olsanız nereye gidersiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar çaprazlanmıştır. Buna göre, mahalle sakinleri arasında aylık toplam 2000 TL’den daha az gelire sahip olanlar, herhangi bir olası durumda ailesini de yanına alarak memleketine geri döneceğini, çünkü köyde bahçeleri olduğu için topraktan geçim sağlayabileceklerini ifade etmiştir (Tablo 12). 1000 TL ve üzeri gelir grubunda yer alanlar ise olası bir durumda daha iyi bir semte veya konuta taşınmak istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar arasında yalnızca 1 kişinin depreme dayanıklı bir yere taşınmayı düşünmesi ise Kemerpark Evleri sakinlerinde olduğu gibi Kemer mahallesi sakinlerinde de depremden korunma bilincinin henüz gelişmediğini göstermektedir. İş olanaklarının daha iyi olduğu bir yere taşınmayı düşünenlerin az sayıda olması ise Esenler’in, mahalle sakinlerinin iş talebini karşıladığını göstermektedir. Ancak genel itibariyle, Esenler’den taşınma durumu söz konusu olduğunda doğrudan memleketine döneceğini ifade edenlerin çoğunlukta olması, mahalle sakinleri arasında mekânsal aidiyetin oluşmadığını göstermektedir.

Tablo 12

Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Mekânsal Aidiyet Durumları

		Buradan taşınacak olsanız nereye gidersiniz?					Toplam
		Memleketime	Daha iyi bir semte/konuta	Depreme dayanıklı bir yere	İş olanaklarının daha iyi olduğu bir yere	Taşınmam	
Haneinin toplam geliri (TL)	0-500	1	1	0	0	1	3
	501-1000	16	4	1	1	5	27
	1001-1500	22	10	0	2	0	34
	1501-2000	12	8	0	1	3	24
	2001-2500	6	9	0	1	0	16
	2501+	1	1	0	0	3	5
Toplam		58	33	1	5	12	109

Gelir düzeyine göre mekânsal aidiyeti tespit etmek amacıyla, Kemerpark Evleri sakinlerine ise “Kemerpark ‘tan taşınacak olsanız nereye gidersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre siteden taşınmak istemeyenler arasında yüksek gelir grubundakiler ön planda olmakla birlikte her gelir düzeyinden katılımcı yer almaktadır (Tablo 13). Ancak bu durum, site sakinleri arasındaki mekânsal aidiyetin mahalle sakinlerine oranla daha fazla geliştiği anlamına gelmemektedir. Özellikle 4000 TL’den fazla geliri olan katılımcıların daha lüks bir siteye ya da boğaza taşınmayı düşünmesi, Kurtuluş (2005:144)’un da ifade ettiği gibi, bu tarz kapalı yerleşmelerin iyi bir yatırım amacı taşıdığını desteklemektedir. O halde, refah düzeyi arttıkça, insanların daha iyi yaşam alanlarına ya da konutlara taşınma isteklerinin arttığını, dolayısıyla konut odaklı yatırım taleplerinin de buna bağlı olarak artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 13

Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kemerpark Evleri Sakinlerinin Mekânsal Aidiyet Durumları

	Kemerpark’tan taşınacak olsanız nereye gidersiniz?							Toplam
	Taşınmam	Daha lüks bir siteye/ semte	Boğaza	Depreme daha dayanıklı bir yere	Memleketime	İş yerime yakın bir yere	Maddi olarak daha uygun bir yere	
Hancenin toplam geliri (TL)								
0-1000	2	0	0	0	3	0	1	6
1001-2000	8	0	0	0	0	0	0	8
2001-3000	13	3	0	0	0	0	1	17
3001-4000	13	11	0	2	4	1	2	33
4001+	11	16	1	1	4	4	1	38
Toplam	47	30	1	3	11	5	5	102

Kemerpark Evleri sakinlerinin kentsel sorunlara duyarlılıklarının demografik özelliklere göre değişip değişmediğini tespit etmek için yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri ile “Esenler’in en önemli sorunları nedir?” sorusunun yanıtları çaprazlanmıştır. Alınan yanıtlara göre, Esenler’in en önemli sorunu kirliliktir ve bu sorun en çok 40 yaş ve üzeri nüfus grubu tarafından ifade edilmiştir (Tablo 14). İkinci önemli sorun olan gecekondulaşma ve göç sorunu da yine aynı nüfus grubu tarafından tekrarlanmıştır.

Daha alt yaş grupları ise trafik ve otopark sorunu, gasp, çete, cinayet gibi suçlarını Esenler'in en önemli sorunları olarak görmüşlerdir. Kemer mahallesi ile Kemerpark Evleri arasında açık bir şekilde yaşanan sosyal, mekânsal ve ekonomik ayrışmanın yaratmış olduğu *gelir adaletsizliği ve yoksulluk*, en fazla 26-32 yaş grubu tarafından, fakat toplamda çok az sayıda tekrarlanmıştır. Bu durum, Kemerpark Evleri sakinleri arasında kentsel sorunlara duyarlılığın hemen her yaş grubu arasında beklenen ölçüde olmadığını göstermektedir.

Tablo 14
Yaş Değişkenine Göre Esenler'in Sorunları (Kemerpark Evleri Sakinleri)

	Esenler'in en önemli sorunu nedir?								Toplam
	Yanıtsız	Kirlilik	Trafik ve otopark sorunu	Adi suçlar (gasp, çete, cinayet)	Gelir adaletsizliği ve yoksulluk	Gecekondulaşma ve göç	Yerel yönetimlerin başarısızlığı	Kentte haksız rant elde etmek isteyen çıkarıcı grupların varlığı	
18-25	0	2	1	2	1	2	1	0	9
26-32	2	8	5	4	3	4	3	0	29
33-40	0	7	6	4	0	6	2	2	27
40+	0	13	6	3	2	10	3	0	37
Toplam	2	30	18	13	6	22	9	2	102

Aynı durum eğitim düzeyi değişkeninde de görülmektedir (Tablo 15). Özellikle üniversite ve lisansüstü eğitim alan katılımcıların, Esenler'in sorunları arasında gelir adaletsizliği ve yoksulluk ya da gecekondulaşma ve göç gibi sorunları ön plana çıkarması beklenirken, yine trafik ve otopark sorunu, adi suçlar vb. sorunlar ön plana çıkarılmıştır. O halde site sakinlerinin kentsel sorunlara duyarlılığı ile eğitim düzeyleri arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 15

Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Esenler'in Sorunları (Kemerpark Evleri Sakinleri)

	Esenler'in en önemli sorunu nedir?								Toplam
	Yanıt-sız	Kirlilik	Trafik ve otopark sorunu	Adi suçlar (gasp, çete, cinayet)	Gelir adaletsizliği, yoksulluk	Gece-kondulaşma ve göç	Yerel yönetimlerin başarısızlığı	Kentte haksız rant elde etmek isteyen çıkarıcı grupların varlığı	
Okur-yazar değil	0	0	2	2	0	0	2	0	6
İlkokul	0	8	6	2	0	3	2	0	21
Ortaokul	0	4	1	0	1	6	1	0	13
Lise	2	9	2	2	4	5	2	1	27
Üniversite	0	6	6	5	0	4	2	1	24
Yüksek Lisans-Doktora	0	2	2	2	1	4	0	0	11
Toplam	2	29	19	13	6	22	9	2	102

Kemer mahallesi sakinleri ile yapılan anket çalışması sırasında, mahalle sakinlerinin bu tarz kapalı yerleşmeler hakkındaki fikirlerini öğrenmek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar, frekans analizi uygulanarak bulgular kısmında yorumlanmıştır. Mahalle sakinlerinin kapalı yerleşmelerle ilgili fikir ve beklentilerinin demografik değişkenlere göre nasıl farklılık gösterdiğini tespit etmek amacıyla çeşitli sorular demografik değişkenlerle çaprazlanmıştır.

Kemer Mahallesi sakinlerinin, sitenin kurulacağını duyduklarında nasıl bir beklenti içine girdikleri yaş ve gelir değişkenine göre analiz edilmiştir. Buna göre, özellikle 40 yaş üzeri nüfus grubu ağırlıkta olmak üzere tüm yaş grupları beklenti içine girdiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 16). Yine aynı yaş grubu başta olmak üzere tüm yaş grupları sitenin kurulmasına bağlı olarak güvenlik ya da temizlik gibi konularda yeni iş alanlarının oluşacağını düşündüklerini belirtmişlerdir (Tablo 17). 40 yaş üzeri nüfusun

beklentisinin fazla olmasında bu grubun genellikle emekli nüfustan oluşması ve vaktinin büyük bir kısmını kahvehanede oturarak geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcılar arasında esnaf grubunda yer alanlar ise ticari satışların artacağı gibi bir beklenti içine girdiklerini bu yüzden siteyi gelir kapısı olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Sitenin kurulmasıyla çevrenin görsel açıdan iyileştirileceği beklentisine girenler ise ağırlıklı olarak 18-25 yaş grubudur. Özellikle genç yaştaki katılımcılar, sitenin kurulduğu bölgenin eskiden mezbaha alanı olduğunu ve kötü bir görüntüye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 16

Yaş Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin “Beklenti İçine Girdiniz Mi?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	Sitenin kurulacağını duyduğunuzda beklenti içine girdiniz mi?			Toplam
	Evet	Hayır	Site ben buraya taşınmadan önce inşa edilmişti	
18-25 yaş	9	11	3	23
26-32 yaş	5	8	5	18
33-40 yaş	12	5	2	19
40+ yaş	33	14	2	49
Toplam	59	38	12	109

Tablo 17

Yaş Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Siteden Beklentisi

	Evet, beklentim..						Toplam
	Yanıtız	Gelir kapısı	Semtteki altyapı hizmetlerinin artırılması	Çevreyi görsel açıdan iyileştirme	Semtin değerini artırma	Farklı insanlar tanıma	
18-25 yaş	13	3	2	5	0	0	23
26-32 yaş	13	3	2	0	0	0	18
33-40 yaş	7	3	6	2	0	1	19
40+ yaş	15	18	11	4	1	0	49
Toplam	48	27	21	11	1	1	109

Kemer mahallesi sakinlerinin siteden beklentisi gelir düzeyi değişkenine göre de analiz edilmiştir (Tablo 18).

Tablo 18

Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin “Beklenti İçine Girdiniz Mi?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	Sitenin kurulacağını duyduğunuzda beklenti içine girdiniz mi?			Toplam
	Evet	Hayır	Site ben buraya taşınmadan önce inşa edilmişti	
Haneinin toplam geliri (TL)				
0-500	2	1	0	3
501-1000	15	9	3	27
1001-1500	20	9	5	34
1501-2000	14	7	3	24
2001-2500	7	8	1	16
2501+	1	4	0	5
Toplam	59	38	12	109

Tablo 19

Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Siteden Beklentisi

	Beklentim...						Toplam
	Yanıtsız	Gelir kapısı	Semtteki altyapı hizmetlerinin artırılması	çevreyi görsel açıdan iyileştirme	Semtın değerini artırma	Farklı insanlar tanıma	
Haneinin toplam geliri (TL)							
0-500 TL	1	1	1	0	0	0	3
501-1000	12	12	3	0	0	0	27
1001-1500	13	9	7	4	0	1	34
1501-2000	9	2	8	5	0	0	24
2001-2500	9	3	1	2	1	0	16
2501+	4	0	1	0	0	0	5
Toplam	48	27	21	11	1	1	109

Katılımcılar arasında özellikle orta düzey gelir grubuna dâhil olanlar ağırlıkta olmak üzere tüm gelir grubunda yer alanlar, sitenin kurulacağını duyduklarında beklenti içine girdiklerini

belirtmişlerdir. 500-1000 TL aylık hane gelirine sahip olanlar siteden beklentilerinin yeni iş alanları olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 19). Aylık hane geliri arttıkça gelir kapısı beklentisi önemini yitirmiş, çevrenin görsel açıdan iyileştirilmesi ya da semtteki altyapı hizmetlerinin artırılması gibi beklentiler ön plana çıkmıştır. O halde mahalle sakinlerinin aylık hane geliri ile siteden beklentileri arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Hane geliri arttıkça maddi beklenti önemini yitirmiş, çevre kalitesinin artırılmasına yönelik beklentiler ön plana çıkmıştır.

Kemer mahallesi sakinlerinin siteye yönelik beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığına dair sorulan sorunun yanıtları ile yaş değişkeni analiz edilmiş, buna göre her yaş grubundan katılımcının ağırlıklı olarak “*beklentilerim karşılanmadı*” şeklinde olumsuz yanıt verdiği görülmüştür (Tablo 20).

Tablo 20

Yaş Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin “Siteden Maddi-Manevi Bir Yararınız Oldu Mu?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	<i>Siteden maddi-manevi bir yararınız oldu mu?</i>		Toplam
	Evet	Hayır	
18-25	8	15	23
26-32	7	11	18
33-40	4	15	19
40+	16	33	49
Toplam	35	74	109

Mahalle sakinlerinin beklentilerinin karşılanmamış olmasının kapalı yerleşmeler hakkındaki fikirlerini etkileyip etkilemediğini tespit etmek için yaş, gelir ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerle çaprazlama analizi de yapılmıştır. Buna göre, Her yaş grubundan katılımcılar, mahallede bu tarz sitelerin artması gerektiğini ifade etmişlerdir (Tablo 21). Buna ek olarak, 18-25 yaş arası nüfus, bu tarz yerleşmeler sayesinde çevre kalitesinin artacağını, 40 yaş ve üzeri nüfus ise kentsel dönüşümün sağlanacağını belirtmiştir (Tablo 22). Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar eğitim düzeyi ile ilişkilendirildiğinde ilginç bir sonuca ulaşılmıştır. İlkokul düzeyinde eğitim alanlar bu tarz yerleşmeler sayesinde çevre kalitesinin artacağını ve kentsel dönüşümün sağlanacağını ifade ederken, üniversite ve yüksek lisans-doktora düzeyinde eğitim

alanlar yaşam standartlarının yükseleceğini ifade etmişlerdir (Tablo 23). Kapalı yerleşmelerin artmasını istemeyenlerin sayısı ise oldukça önemsiz düzeyde olup okur-yazar olmayan katılımcılardan oluşmaktadır. Bu katılımcılar da, yeterli arazi olmaması durumunda, arsa ve evlerine devlet tarafından el konulacağından duydukları endişe sebebiyle bu tarz yerleşmelerin artmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 21

Yaş Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin “Semtinizde Bu Tarz Sitelerin Sayısı Artmalı Mı?” Sorusuna Verdikleri Yanıtlar

	Semtinizde bu tarz sitelerin sayısı artmalı mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
18-25	19	4	23
26-32	13	5	18
33-40	13	6	19
40+	34	15	49
Toplam	79	30	109

Tablo 22

Yaş Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Kapalı Yerleşme Sayısının Artmasını İsteme Sebepleri

	Artsın, çünkü...								Toplam
	Yanıtız	Altyapı iyileştirilir	Çevre kalitesi artar	Yaşam standartları yükselir	Güvenlik sağlanır	Kentsel dönüşüm sağlanır	Depreme karşı önlem alınmış olur	İş imkânı doğar	
18-25	5	0	8	2	4	3	1	0	23
26-32	5	2	6	2	1	1	1	0	18
33-40	6	1	3	3	0	4	1	1	19
40+	12	3	8	8	3	13	0	2	49
Toplam	28	6	25	15	8	21	3	3	109

Tablo 23

Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kemer Mahallesi Sakinlerinin Kapalı Yerleşme Sayısının Artmasını İsteme Sebepleri

	Artsın, çünkü...								Toplam
	Yanıtsız	Altyapı iyileştirilir	Çevre kalitesi artar	Yaşam standartları yükselir	Güvenlik sağlanır	Kentsel dönüşüm sağlanır	Depreme karşı önlem alınmış olur	İş imkânı doğar	
Okur-yazar değil	3	0	1	0	0	1	0	0	5
İlkokul	12	5	10	9	2	12	2	2	54
Ortaokul	8	0	4	1	0	4	1	1	19
Lise	3	1	7	3	5	3	0	0	22
Üniversite	2	0	2	2	1	1	0	0	8
Yüksek Lisans-Doktora	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Toplam	28	6	24	16	8	21	3	3	109

Sonuç olarak, Kemerpark Evlerini tercih eden katılımcılar gelir düzeyi yüksek insanlardan oluşmaktadır. Bu katılımcılardan özellikle eğitim seviyesi yüksek olup kalifiye işlerde istihdam edilenler, işyerine ulaşımın kendileri için büyük önem taşıdığını, bu sebeple Kemerpark Evleri'nin ulaşım yönünden avantajlı bir konumda yer almasının kendileri için önemli bir tercih sebebi oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Sitedeki katılımcılar arasında eğitim seviyesi daha düşük olanlar ise siteyi tercih etmelerinde güvenliğin önem taşıdığını, çünkü İstanbul'un yoğun göç almasından dolayı artık güvensiz bir kent haline geldiğini belirtmişlerdir. Kemerpark Evleri sakinleri, her ne kadar statü ve prestij arayışının kendileri için önem taşımadığını ifade etseler de, özellikle ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim alanlar ile okur-yazar olmayan katılımcılar siteye taşındıktan sonra arkadaş çevrelerinin önemli ölçüde değiştiğini, kendileri gibi aynı sosyo-ekonomik özelliklere sahip kişilerle iletişim haline geçme fırsatı elde ettiklerini belirtmişlerdir. Tüm yaş ve eğitim grupları içindeki site sakinlerinin Esenler'in sorunları için trafik ve otopark ya da kirlilik sorunu ön plana çıkararak gelir adaletsizliği ve yoksulluğu geri plana atmışlardır.

Diğer yandan, Kemer mahallesi sakinleri arasında özellikle eğitim ve gelir düzeyi düşük katılımcılar, Esenler'e yerleşme sebepleri arasında iş olanaklarının varlığını ön plana çıkarmışlardır. Bu katılımcılar arasında özellikle işsiz olanlar ya da işportacı, yevmiyeci gibi vasıfsız işlerle meşgul olanlar herhangi bir olası durumda aileleriyle birlikte memleketlerine geri döneceklerini belirterek henüz mekânsal bir aidiyetin oluşmadığını ortaya koymuşlardır. O halde mahalle sakinleri arasında gelir ve eğitim düzeyi düşüğe mekânsal aidiyetsizlik durumunun arttığını söylemek mümkündür. Kemer mahallesi sakinlerinin site hakkındaki fikirlerine de kısaca değinirsek, mahalle sakinleri arasında özellikle eğitim ve gelir düzeyi düşük olanlar sitenin kurulacağını duyduklarında kendilerine ya da aile üyelerine yeni iş alanlarının oluşacağı beklentisine girdiklerini belirtmişlerdir. Her ne kadar beklentileri karşılanmasa da özellikle yetişkin nüfus oturdukları çevrede bu tarz yerleşmelerin artması gerektiğini vurgulamıştır. Böylesi yerleşmeler sayesinde kentsel dönüşümün sağlanacağını ve böylece Esenler'de hem mekânsal gelişimin sağlanarak çevrenin güzelleşeceğini hem de sosyo-kültürel seviyenin artacağını ifade etmişlerdir. Özellikle eğitim seviyesi daha düşük olan mahalle sakinlerinin böyle düşünmesi Esenler'in gelişimi için önemli bir adım sayılabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik değişim ve küreselleşmenin etkisiyle meydana gelen yeni tüketim kültürü ile kapalı yerleşmeler, kentleşme sorunlarının en yoğun biçimde yaşandığı İstanbul metropolü başta olmak üzere Ankara, Bursa ve İzmir gibi büyük kentlerde gelişmeye başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisi ile birlikte refah düzeyinin artması, kentlerde orta-üst düzey gelir grubunu meydana getirmiştir. Bu gruba mensup insanlar, küresel tüketim kültürü ile bütünleşmek için yaşam alanlarında değişiklik yapmış ve bu doğrultuda güvenli yaşam alanları olarak tanımlanan ve her türlü fonksiyonu bünyesinde barındıran kapalı yerleşmelere olan talep artmaya başlamıştır.

İstanbul’da Kemer Country, Acarkent, Beykoz Konakları, Alkent 2000, Zekeriyaköy Evleri, Bahçeşehir, Ataşehir, Mashattan, Uphill Court, Ömerli Casaba; Ankara’da Portakal Çiçeği Vadisi, Dikmen Vadisi, 100. Yıl yerleşimleri; Bursa’da Akman-1 Sitesi, Dikencik Country, Ergin Evler ve Çamlık Villaları kapalı yerleşmelere örnek gösterilebilir. Bu yerleşmelerin tercih edilmesindeki ortak faktör, lüks yaşam tarzını satın alma isteğidir. Farklılık ise, arazinin yer seçiminde etkili olan farklı doğal, ekonomik ve sosyal etmenlerdir. Arazi seçim kararları ve buralarda yaşayanların tercih sebepleri yalnızca kettten kente değil, İstanbul’un ilçe ve semtleri arasında da *farklılıklar* göstermektedir. Örneğin, Sarıyer’de yeşil alan kullanımı ve denize yakınlık, Ümraniye’de yeşil alan kullanımı, Beykoz’da doğal yaşamla iç içe olma, Bahçeşehir’de depreme dayanıklılık, Büyükçekmece’de ise güvenlik kriterleri kapalı yerleşmelerin oluşumunu ve tercih edilmesini etkilemiştir.

Kentin belirli bölgelerine yığılan kapalı yerleşmeler, son yıllarda sosyal ve mekânsal ayrılmaya etkide bulunan önemli bir unsur haline gelmiştir. Güvenli bir yerde yaşamının gerekliliğine inanan insanların aynı zamanda kapalı yerleşme içinde ve dışında sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan benzerleriyle bir arada olma ihtiyacı hissetmesi ayrılmayı kuvvetlendirmiştir. Bu savın, çalışma alanı için geçerli olup olmadığını tespit etmek için SPSS 17.0 istatistik programı ile anket verilerine frekans (sıklık) ve crosstabs (çaprazlama) analizleri uygulanmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak için incelenen çalışmalar, İstanbul'un farklı bölgelerinde kapalı yerleşmelerin oluşumunu destekleyen fiziki ve beşeri coğrafya faktörleri birbirinden farklı olduğunu göstermiştir. Bazen yeşil alanların varlığı, depreme dayanıklılık bazen de güvenlik faktörü etkili olurken, çalışma sahasında özellikle ulaşım faktörü ön plana çıkmıştır. Ayrıca sitenin alışveriş merkezleri gibi sosyal alanlara yakın olmasının katılımcılar için çekici bir unsur olması, site sakinlerinin sosyo-ekonomik özellikler bakımından nispeten homojen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Oysa mahalle sakinleri ikamet ettikleri ilçe olan Esenler'e yerleşme sebepleri arasında alışveriş merkezlerine yakınlık gibi bir seçenek belirtmemişler, daha çok iş olanaklarının varlığından söz etmişlerdir. Çünkü Kemer mahallesi sakinlerinin önemli bir kısmı ilköğretim ve ortaokul düzeyinde eğitim almış, dolayısıyla vasıfsız işlerde istihdam edilmektedir. Dolayısıyla katılımcılara göre Esenler, sebze-meyve haline yakın olması, bünyesinde sanayi tesisleri ve büyük alışveriş merkezlerini barındırmasından dolayı iş olanakları bakımından avantajlı bir konumdadır. Kemerpark Evleri sakinleri ise ağırlıklı olarak lise ve üniversite düzeyinde eğitim alanlardan oluştuğu için daha prestijli ve geliri daha yüksek iş alanlarında istihdam olmaktadır. Bu yüzden sitedeki katılımcılar için önemli olan iş yerine ya da çevredeki semt veya ilçelere kolay erişimdir. Bu durum, çalışma alanındaki ekonomik anlamda bir kutuplaşmanın olduğunu göstermektedir.

Kemerpark Evleri sakinlerinin Kemer mahallesi hakkındaki fikirleri ise yine çalışma alanındaki kutuplaşmanın sosyo-kültürel boyutunu ortaya koymaktadır. Çünkü Kemerpark Evleri sakinleri, çevre yerleşmeyi yani site dışındaki alanı güvensiz bulduğunu ve bu alandan rahatsızlık duyduğunu, bu sebeple kapalı yerleşmede yaşamayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Kemer mahallesi sakinleri ise yeni iş imkânlarının sağlanması açısından site halkına karşı bir beklenti içine girdiklerini belirtmiş ancak bu beklentilerinin karşılanmadığını ifade etmişlerdir. Site sakinlerinin, çeşitli ihtiyaçlarını sitedeki marketten ya da büyük alışveriş merkezlerinden karşılaması, ev temizliği hizmeti için gerekli elemanları ise özel şirketlerden temin etmesi mahalle sakinlerinin beklentilerinin karşılanmadığını doğrulamaktadır.

Arasından sadece bir yolun geçtiği, fiziki mesafe olarak birbirine çok yakın iki alanda uygulanan anket çalışmasının sonunda bu kadar farklı sonuçların elde edilmesi,

ayrışmanın sosyo-kültürel ve ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, sitenin kurulmuş olduğu alanın yer seçiminde ve yaşayanların tercih sebepleri arasında ilk sırada yer alan ulaşım faktörü, bu sahada mekânsal ayrışmayı destekleyen en önemli coğrafi faktördür. Ek olarak, sosyal statü ve prestij açısından daha elit bir mekanda yaşama isteği, güvenlik vb. faktörler de etkili olmuştur.

Metropolün hem fiziksel hem de sosyal yapısında tahribata yol açan bu tür yerleşmelerin, ilerleyen zamanlarda önemli bir sorun olarak gündemde yer alacağını ve söylemek mümkündür. Çünkü erişimin yalnızca orta-üst ve üst gelir grubu ile sınırlandırılması, ulus-devlet bilincini zayıflatmanın yanı sıra temasların sağlandığı ve ortak bir kültürün oluşturulduğu bir mekan olan kentin yapısını zedelemektedir.

Bir kentte kapalı yerleşmelerin sayılarının kontrolsüzce artması, o kentte fiziksel ve sosyal kopmaları beraberinde getirmekte ve kent içinde farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip insanların bir arada yaşadıkları ortamların giderek yok olmasına neden olmaktadır. Kentsel gelişim sürecinde bu tarz olumsuzlukları engellemek için birkaç öneri sunmak mümkündür. Sözgelimi, kentlerde sosyal ve mekânsal açıdan fırsat eşitliği oluşturulmalı ve ayrışan mekânlar arasındaki sınırlar yumuşatılmalıdır. Bu süreçte Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın da desteği sağlanarak, farklı meslek gruplarının danışmanlığı ve yerel yönetimlerin katılımı ile orta ve uzun vadeli dikkatli bir planlama yapılmalıdır. Aynı zamanda hazırlanan planlamalar, oluşabilecek olası risklerden kaynaklanan değişikliklere uyum sağlayabilecek kadar esnek olmalıdır. Bununla birlikte, arazinin yer seçimi sırasında alanın coğrafi koşulları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle İstanbul gibi deprem tehlikesinin fazla olduğu kentlerde, zeminin sağlamlığı kontrol edilmeli ve dikey yönlü yapılaşma yerine yatay yönlü yapılaşmaya gidilmelidir. Yeni konutlaşma eğiliminde yerel halkın fikirleri sorulmalı ve planlamanın halkın beklentilerine cevap verebilecek şekilde yapılmasına dikkat edilmelidir. Planlamada alınan kararlar, hem uygulama aşaması hem de sonrasında düzenli olarak kontrol ve rapor edilmelidir. En önemlisi de kentsel yayılmanın kontrol altında tutulabilmesi için, kentlerdeki ekonomik, sosyal ve mekânsal olanakların eşit bir şekilde ve amacına uygun olarak dağıtılmasına ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına dikkat edilmelidir.

Esenler için yapılacak planlamalar da, bu tür sosyo-mekânsal ayrışmanın önüne geçebilecek tarzda olmalıdır. Anket çalışmaları ve arazi gözlemleri sonucu elde edilen verilere göre, Esenler'in en yetersiz özelliğinin yeşil alan kısıtlılığı olduğu tespit edilmiştir. Son zamanlarda sayıları giderek artan kapalı yerleşmelerden dolayı zaten İstanbul'un pek çok yerinde yeşil alanlar daha da azalmıştır. Mevcut yeşil alanlar ise kapalı yerleşme sınırları içinde kalmış ve kamu kullanımına tamamen kapatılmıştır. Toplumsal kopukluğun önüne geçebilmek ve kentsel olanaklardan eşit bir şekilde yararlanmayı sağlayabilmek için, bundan sonra yapılacak planlamalarda kapalı yerleşmelerden ziyade farklı sosyo-ekonomik yapıdaki tüm insanların ortak kullanabileceği sosyal alanlar ve yerleşme alanları düşünülmeli ve planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. ve K. Robins (1994). İstanbul Between Civilisation and Discontent, *New Perspectives on Turkey*, 10, 57-74.
- Al-Hamarneh, A. (1999). The Development of Gated Communities in Russia and Ukraine, *Workshop: Gated Communities as a Global Phenomenon* (Hamburg’da sunulan bildiri).
- Aliağaoğlu, A. ve A. Uğur (2012). *Şehir Coğrafyası*, Nobel Yayın, ISBN978-605-133-204-8, Ankara.
- Altun, D. A. (2008). Yeni Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri, DEÜ Mühendislik Fakültesi, *Fen ve Mühendislik Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 3 (73-85), Ekim, İzmir.
- Alver, K. (2009). Kentsel Ayrışma ve Yeni Biçimleri, *Anlayış Dergisi* Sayı: 71.
- Alver, K. (2010): *Siteril Hayatlar*, Hece Yayınları, Eklerle 2. Baskı, ISBN 978-975-8988-94-5, Ankara.
- Arslan, R. (1997). Arazi Kullanış Ekonomisi, *YTÜ Yayını*, İstanbul.
- Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Atkinson R. ve J. Flint (2003). Fortress UK? Gated Communities, The Spatial Revolt of The Elities and Time-Space Trajectories of Segregation, *Gated Communities Conference*, University of Glasgow (19th sept.2003’de sunulan bildiri).
- Ayata, S. (1989). “Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 46/47.
- Ayata, S. (2002). *The New Middle Classand The Joysof Suburbia, Fragments of Culture: The Everyday of Modern Turkey*, Der: Kandiyoti ve Saktenber, Rutgers University Press, New Jersey.
- Aysu, E. (1984). *İstanbul Anakent Alanında Kent İçi Devingenlik Örüntüsü Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: YTÜ Mimarlık Fakültesi (Ass. Professorship dissertation not published).
- Balbo, M. (1993). Urban Planning And The Fragmented City Of Developing Countries, *Third World Planning Review*, 15(1), February.
- Bali, R. (1999). *Tarz-ı Hayattan Life Style’a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bartu, A. (2000). Kentsel Ayrı(ş)ım: İstanbul’daki Yeni Yerleşimler ve Kemer Country Örneği, *21. Yüzyılda Kent ve İnsan* içinde, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- Baycan, L. ve A. Gülümser (2004). İstanbul'un Değişen Yüzü: Korunmalı Yerleşmeler, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokiyumu, 717-736, Ankara.
- Berköz, L. (2008). İstanbul'da Korunaklı Tek-Aile Konutları: Konut Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Belirlenmesi, *İTÜ Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1 (110-124), Mart, İstanbul.
- Blakely E. J. ve M. G. Snyder (1997). *Fortress America: Gated Communities in the United States*, Brookings Institution Press., Washington.
- Blandy, S. (2006). Gated Communities in England: Historical Perspectives and Current Developments, *Geojournal*, Nu:66.
- Blinnikov, M., S. Andrey, S. Nikolay ve V. Lyudmila (2006). "Gated Communities of the Moscow Green Belt: Newly Segregated Landscapes and The Suburban Russian Environment", *Geojournal*, No. 66.
- Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü* içinde, Der. Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Braudel, F. (1984). *The Perspective of The World*, Collins Publ., London.
- Caldeira, T. P. R. (2000). "Sao Paulo'da Yeni Mekânsal Ayrışma: Duvarlar İnşa Etmek", *Birikim*, Sayı: 123, Temmuz, İstanbul.
- Castells, M. (1989). *The Information City*, Basil Blackwell, Oxford.
- Cohen, R.B. (1981). The New International Division of Labor, Multinational Corporations and Urban Hierarchy, *Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society* içinde, (der.) M. Dear and A. Scott, 287-315, London.
- Çabuk, S., K. Demir ve Ö. Yüksel (2007): "Türkiye'de Göç Olgusu ve Metropoliten Nüfus Dinamikleri"
- Çınar, T. (1998). "Dünya Kenti ve Toplumsal Kutuplaşma (İstanbul Dünya Kenti Olmalı mı?)", Tartışma Metinleri, No: 12, *AÜSBF*, Aralık.
- Davis, M. (1990). *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*, Verso, London and New York, *Express Publ.*, New York.
- Demir, K. ve Çabuk, S. (2010). "Türkiye'de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28 Yıl: 2010/1 (193-215).
- Duru, Bülent (2001). Gökdelenler ve Kent, Cevat Geray'a Armağan, *Mülkiyeliler Birliği Yayınları*, No: 25, Ankara.
- Ekinci, O. (1995). Dünden Bugüne İstanbul Dosyaları, *Anahtar Kitaplar*, İstanbul.
- Engels, F. (1992). Konut Sorunu, (çev.) Güneş Özdural, *Sol Yayınları*, Ankara.

- Enlil, Z. (2000). 1980 Sonrası İstanbul'da Toplumsal Ayrışmanın Mekânsal İzdüşümleri, *Mimar.ist Dergisi*, 3(8), İstanbul.
- Ercan, F. (1996). "Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul", *Toplum ve Bilim*, 71, İstanbul.
- Ercan, F. (1996). Kriz ve Yeniden Yapılanma sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul, *Toplum ve Bilim*, İstanbul.
- Ertürk, H. ve E. Karakurt Tosun (2009). Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekânsal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği, *U. Ü. Fen-Edb. Fak. Sos. Bil. Dergisi*, Yıl 10, Sayı 16, 2009/1, Bursa.
- Es, M. (2007). Kent Üzerine Düşünceler, *Plato Danışmanlık Eğitim A.Ş. Yay.*, İstanbul.
- Es, M. (2010). 21. Yüzyıl Kentlerinde Göçe Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Mekânsal ve Sosyal Ayrışma, *21. Yüzyıl Kentleri* içinde, Ekin Yayın, Bursa.
- Evren, Y. (2007). İstanbul Merkez Bölge'de Bütünleşme ve Ayrışma: 15. ISOCARP Genç Profesyonel Plancılar Çalıştayı'nın Düşündürdükleri, *YTÜ Mim. Fak. E-Dergi*, Cilt 2, Sayı 1, İstanbul.
- Friedman, J.(1986). The World Hypothesis: *Development and Change*, 17. *International Journal for Urban and Regional Research*, London.
- Friedman, J. ve G. Wolff (1982). World City Formation: An Agenda for Research and Action, *International Journal for Urban and Regional Research*, 6 (3), pp. 309-344.
- Fujita, K. (1991). A World City and Flexible Specialization: Restucturng of Tokyo Metropolis, *International Journal for Urban and Regional Research*, 15:5.
- Galster, G., F. Freiberg, ve D.L. Houk (1987). Radical Differentials in Real Estate Advertising Practices: An Exploratory Case Study, *Journal of Urban Affairs*, 9, 199-215.
- Geniş, Ş. (2007), "Producing Elite Localities: The Rise of Gated Communities in İstanbul", *Urban Studies*, Vol. 44, No. 4, April.
- Glasze, G., K. Frantz ve C. J. Webster (2002). The Global Spread Of Gated Communities, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 29, 3, 315-320.
- Gloab, C. N. and A.T. Brown (1972). History of Urban America, *The McMillan*, New York.
- Gottman, J. (1989). What are Cities Becoming in Centre of Sorting Out the Possibilites, Cities in a Global Society, (der.) R. G. Knight, *Sage Publication*, London.

- Göksu, S. (1996). İzmir’de Kumdan Kaleler, *Birikim*, Sayı 86-87, Sayfa 112-119, İstanbul.
- Göney, S. (1995) Şehir Coğrafyası, *İstanbul Üniversitesi Yayınları*, ISBN: 975-404-409-0, İstanbul.
- Gürbilek, N. (1993). *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Grant, J. ve L. Mittelsteadt (2004). Types of Gated Communities, *Environment and Planning B: Planning and Design 2004*, Volume 31, Pages 913-930.
- Hacısalıhoğlu, İ. Y. (2000). *Küreselleşme Mekânsal Etkileri ve İstanbul*, Akademik Düzey Yayınları, İstanbul.
- Hacısalıhoğlu, İ. Y. (1998). Küresel İlişkiler Zemininde Balkanlar’ın Jeopolitiği ve Türkiye, *Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul.
- Hall, P. (1966). *The World Cities*, World University Library, London.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı, *20. Yüzyıl Kenti* içinde, Der. Bülent Duru-Ayten Alkan, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev. Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekânları*, Çev. Zeynep Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hayır, M. (2009). *İstanbul Başakşehir’de Şehirleşme Süreci*, Çantay Kitabevi, ISBN 978-975-9060-60-2, İstanbul.
- Işık, O. ve M. M. Pınarcıoğlu, (2011). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İbn Haldun, (1989). *Mukaddime*, Cilt: II, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB, İstanbul.
- Jones, E. (1990). *Metropolis*, Oxford University Press.
- Karadağ, A. ve A. Koçman (2007). Coğrafi Çevre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci Üzerine Etkileri: Ödemiş (İzmir) Örneği, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ege Coğrafya Dergisi*, 16, 3-16, İzmir.
- Karadağ, A. ve A. Koçman (2009). İzmirlilik Bilinci Üzerine Bir Alan Araştırması, “İzmirli Olmak” Sempozyum Bildirileri-İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 22-24 Ekim 2009, ss: 200-226, İzmir.
- Karakurt Tosun, E. (2010). Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılmasına Yönelik Bir Araç Olarak Kentsel Dönüşüm Projelerinin Eleştirel Bir Bakışla Değerlendirilmesi, *21. Yüzyıl Kentleri* içinde, Ekin Yayın, Bursa.

- Karakuyu, M. (2006). İstanbul'un Mekânsal Gelişiminin Analizi, 4. CBS Bilişim Günleri, 13-16 Eylül 2006, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Karakuzulu, Z. (2007). Socio-cultural Influences of Globalization on Urban Plannings, *Fourth International Conference: Global Changes and Problems Theory and Practice*, 20-22 April 2007, Sofia University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Geology and Geography, Sofia-Bulgaria.
- Karakuzulu, Z., T. Kızıloğlu ve H. Gül (2011): Esenler İlçesi'nde Nüfus Artışı ve Yerleşim Alanı İlişkisi, *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyum*, 3-5 Kasım 2010, 9-21, Ankara.
- Karaören, M. (1992). *Endüstrileşme ve Alt Kentleşme Sürecinde Konut Üretimi*, İstanbul: YÜMFED Press., İstanbul.
- Kartal, K. (1983). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Kaya, E. (2004). *Kentleşme ve Kentlileşme*, İlke Yayıncılık, İstanbul.
- Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keyder, Ç.r (2000). *İstanbul Küresel ve Yerel Arasında*, Metis Yayınevi, İstanbul.
- Kılınçaslan, İ. (1981). *İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekânsal Yer İlişkileri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Kıray, M. (1982). *Toplumbilim Yazıları*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Yayınlar, Ankara.
- Kıray, M. (2003). *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M. (2007). *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kong, L. ve B. Yeoh (2005). The Meaning and Making of Place: Exploring History, Community and Identity, <http://profile.nus.edu.sg/fass/geo-kong/intro.pdf>.
- Kurtuluş, Hatice (2002). İstanbul'da Ayrıcalıklı Konut Alanları ve Yoksulluğa Kaynak Transferleri Çerçevesinden Bir Bakış: Bahçeşehir, Kemer Country, Acarkent Beykoz Konakları, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, *TMMOB-Şehir Plancıları Odası Yayını*.
- Kurtuluş, H. (2003). Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları, *Doğu-Batı: Kimlikler*.
- Kurtuluş, Hatice (2003). İstanbul'da Ayrıcalıklı Konut Alanları ve Yoksulluğa Kentsel Kaynak Transferleri Çerçevesinden Bir Bakış, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, *TMMOB-Şehir Plancıları Odası Yayını*.

- Kurtuluş Hatice ve A. Türkün (2005). Giriş Bölümü, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* içinde, Haz. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kurtuluş, Hatice (ed.) (2005). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kurtuluş, Hatice (ed.) (2005a). Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* içinde, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kurtuluş, Hatice (ed.) (2005b). İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* içinde, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Leish, Harald (2002). Gated Communities in Indonesia, *Cities*, Vol. 19, No. 5.
- Low, S. (2003). Imprisoned By The Walls Built To Keep "The Others" Out. *Los Angeles Times*, 19.10.2003.
- Low, S. M. (2001). The Edge and The Center: Gated Communities And The Discourse Of Urban Fear, *American Anthropologist*, 103, 1, 45-58.
- Mağgönül, A. Z. (2005). *Teşvikiye-Nişantaşı-Seçkin Sementin Seçkin Sakinleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Maillet, J. (1983). *18. Yüzyıldan Bugüne İktisadi Olayların Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Marcuse, P. and R. Kempen (ed.) (2000). A New Spatial Order?, *Globalizing Cities* içinde, Blackwell Publishers, Oxford.
- Marston, S. A. (2000). The Social Construction of Scale, *Human Geography*, 24, 2, 219-242.
- Mckenzie E. (1994). *Privatopia: Homeowner Association and the rise of Residential Private Government*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Mckenzie, R. D. (1933). *The Metropolitan Community*, McGraw-Hill, New York.
- Mulgan, G. (1995). Kentin Değişen Yüzü, Der. Stuart Holl, Martin Jacquen, *Yeni Zamanlar* içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*, çev. G. Koca ve T. Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ocak, E. (1996). Kentin Değişen Anlamı, *Birikim*, 86-87.
- Öktem, B. (2005). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı, H. Kurtuluş (ed.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* içinde, , Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

- Öncü, A. (1999). İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı, *Birikim Dergisi*, Sayı 123, ss. 26-34.
- Özçağlar, A. (2011). *İdari Coğrafya*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ISBN: 978-975-93704-5-9, Ankara.
- Özgüç, Nazmiye ve E. Tümertekin (2004). *Beşeri Coğrafya, İnsan Kültür Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Pahl, R.E. (1975). *Whose City?*, Penguin, Harmondsworth.
- Perouse, J. F. (2008). Siteler Sosyal Çatışma Yaratacak, *Tempo Magazine*, 29th November 2003.
- Pirenne, H. (1991). *Ortaçağ Kentleri*, çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rabson, W. A. ve D. Regan(1972). *Great Cities of The World*, London Publ., London.
- Raposo, R. (2009). Gated Communities, Commodification And Aestheticization: The Case Of The Lisbon Metropolitan Area, *Geojournal*, 66, 43-56.
- Roland, R. (1999). *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Ü.H. Yolsal (çev.), Bilim Sanat Yayınevi, Ankara.
- Rosen, A. (2003). *See Gated Remember*, Xlibris Corporation.
- Sarıbay, A. Y. (2002). "Kültürel Globalleşme", www.zaman.com.tr/2002/07/12yorumlar/yorum.2htm.
- Sarioğlu, S. (2005). Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri: Dünya Kentleri ve İstanbul Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *AÜSBE*, Ankara.
- Sassen, S. (1996). Rebuilding the "Global City": Ethnicity and Space, *The City-Ethnicity, Capital and Culture The 21st Century Metropolis*, (sunulmuş bildiri).
- Sezal, İ. (1992). *Kentleşme*, Ağaç Yayınları, Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul.
- Sönmez, M. (1998). *Bölgesel Eşitsizlik*, Alan Yayıncılık.
- Şenyapılı, T. (2003). Kaçış Adaları, *Arredamento Mimarlık*, 100, 57-61.
- Triggs, H. I. (1911). *Town Planning: part, Present and Possible*, Methuen&Co. LTD., London.
- Tümer, H. Ö. ve N. Dostoğlu (2008). Bursa'da Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinin Oluşum Süreci ve Sınıflandırılması, *Uludağ Üniv. Müh.-Mim. Fak. Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Bursa.

- Türkün A. ve Z. Ulusoy (2004). İronik Karşılaşmalar: Kale'nin Kentle ve Kentin Kale'yle İki Karşılaşması, *Kentin Zulası: Ankara Kalesi* içinde, T. Bora (ed.), İletişim Yayınları, 221-286.
- Töre, E. Ö. ve S. K. Som (2009). Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği, *Megaron Dergisi*, 2009; 4 (3):121-130.
- Weber, M. (2000). *Şehir*, Çev: Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, *20. Yüzyıl Kenti* içinde, B. Duru ve A. Alkan (ed.), İmge Kitabevi, Ankara.

Yararlanılan internet kaynakları

- <http://articulo.revues.org/1338>
- <http://citypopulation.de/world/Agglomerations.html/01.04.20112>
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Esenler>
- <http://www.bestgatedcommunityinamerica.com>
- http://www.capehazeinsider.com/placida_fl_community_profile.html
- <http://www.esenler.bel.tr>
- <http://www.esenler.gov.tr>
- <http://www.engelvoelkers.com>
- <http://www.explow.com>
- <http://www.kasaba.net>
- <http://www.kemerpark.com>
- <http://www.panoramio.com>
- <http://www.seos-project.eu/modules/landuse/landuse-c02-s05-p01.html>
- <http://www.urbanophil.net>
- <http://www.urbantitan.com>
- <http://www.theimagefile.com>
- <http://www.wordpress.com>

EKLER

Ek 1 : Kemerpark Sakinlerine Uygulanan Anket

Metropol Kentlerdeki Sosyal ve Mekansal Ayırışma (Gated Community) Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme : İstanbul-Kemerpark Evleri Örneği

Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde araştırma görevlisiyim. Bu anket çalışmasını Yrd. Doç. Dr. Zerrin KARAKUZULU danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışmamda kullanmak üzere yapmaktayım. Elde edilen veriler yalnızca bu çalışma kapsamında kullanılacaktır. Gösterdiğiniz hassasiyetten dolayı teşekkür ederim.

Arş. Gör. Hatice TURUT

1. Demografik Profil Bilgileri

a. Yaş :

- 18-25
- 26-32
- 33-40
- 40+

b. Cinsiyet :

- Kadın
- Erkek

c. D. Yeri :.....

d. Medeni Durum :

- Evli
- Bekar

e. Eğitim :

- Okur-yazar değil
- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Yüksek lisans-doktora

f. Meslek :

2. Hanehalkı Bilgileri

a. Aynı evde kaç kişi yaşıyorsunuz ?

- Yalnız
- 2-4
- 5+

b. Aynı evde kimlerle yaşıyorsunuz ?

- Ailem
- Arkadaşlarım
- Yalnız

c. Hanenin toplam geliri ne kadardır ?

- 2000 TL'den az
- 2000-4000 TL
- 4001-6000 TL
- 6001+ TL

d. Mülkiyet Durumu :

- Ev sahibi
- Kira :.....

3. Göç Bilgileri ve Memnuniyet Analizi

a. Buraya ne zaman ve nereden geldiniz ?

.....

b. Güvenlikli siteyi tercih sebebiniz nedir ?

- Ulaşım
- Güvenlik
- Depreme dayanıklılık
- Yeşil alan kullanımı
- Statü ve Çevre
- Şehrin kaosundan arınmışlık
- Sosyal aktiviteler ve alışveriş merkezlerle yakınlık

c. Burada yaşamaktan memnunuz musunuz ?

- Evet
- Hayır

d. Kemerpark'ta oturmak ayrıcalık mıdır ? Neden ?

- Evet.....
- Hayır.....

4. **Donatı Kullanımı ve Çevresel İlişkiler**

a. Site içinde en çok kullandığımız donatılar nelerdir ?

- Havuz
- Spor salonu
- Yürüyüş parkuru
- Kamelyalar
- Market
-

b. Market ve pazar alışverişlerinizi nereden yapıyorsunuz ?

- Migros, Tansaş vb.
- Sitedeki market
- Semt pazarı
- Mahalle bakkalı

c. Fiziksel güç gerektirecek (ev temizliği, güvenlik, taşıma vb) işlerinizi yapması için gerekli elemanları nereden sağlıyorsunuz ?

- Özel şirketler
- Mahallede bu tür işlerle meşgul olan kişiler

d. Forum İstanbul, Ora, İkea, Praktiker vb alışveriş merkezlerine ne sıklıkta gidiyorsunuz ?

- Sık sık
- Bazen
- Pek gitmiyorum
- Hiç gitmiyorum

5. **Sosyal ve Kültürel Profil**

a. Buraya taşındıktan sonra hayatınızda neler değişti ?

- Yaşam tarzım (ev, eşya, araba)
- Sosyal statüm
- Arkadaş çevrem
- Hayata bakış açım
- Hiç birşey değişmedi
-

b. Eski oturduğunuz yerdeki eş-dost-akraba ilişkileriniz nasıl/ne sıklıkta görüşüyorsunuz ?

- Sık sık
- Bazen
- Pek görüşmüyorum
- Hiç görüşmüyorum

c. Burada yaşayanların sosyal ve kültürel konuları aynı mı ? Neden ?

- Evet,.....
- Hayır,.....

6. **Mekansal Hareketlilik ve Ayrışma Dinamikleri**

a. Kemerpark'a taşınmadan önce nerede yaşıyorsunuz ?

- İstanbul.....
-

b. Kemerpark'tan taşınacak olsanız nereye taşınırınız ?

- Taşınmam
- Daha lüks bir siteye/semte
- Merkeze
- Boğaza
- Depreme daha dayanıklı bir yere
- Doğduğum yere
- İş yerime yakın bir yere
- Maddi olarak daha uygun bir yere
-

- c. Sizce İstanbul'un merkezi neresidir ?

.....

7. **Kentsel ve Çevresel Duyarlılık**

- a. Sizce Esenlerin en önemli sorunu nedir ? (Sorunları en önemliden önemsizye doğru 1'den 7'ye doğru sıralayınız)

- Kirlilik
(hava,su,gürültü,çevre)
- Trafik ve otopark sorunu
- Adi suçlar
(gasp,çete,cinayet)
- Gelir adaletsizliği, yoksulluk
- Gecekondulaşma, yoğun nüfus
- Yerel yönetimlerin başarısızlığı
- Kentte haksız rant elde etmek isteyen çıkarıcı grupların varlığı (arazi mafyası, çete...)

- b. Site dışındaki alanı nasıl tanımlıyorsunuz ?

- Gecekondu bölgesi
- Eski apartmanlar
- Orta düzey gelir grubuna ait yerleşim alanı
- Alt düzey gelir grubuna ait yerleşim alanı

- c. Sitenin dışını güvenli buluyor musunuz ?

- Evet
- Hayır.....

- d. Bu çevrenin alt statüde olması, apartmanların eski olması ya da göç almış bir bölge olması çevresel görüntü açısından size rahatsızlık veriyor mu ?

- Evet.....
- Hayır

Teşekkürler

Ek 2 : Mahalle Sakinlerine Uygulanan Anket

Metropol Kentlerdeki Sosyal ve Mekansal Ayırışma (Gated Community) Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme : İstanbul-Kemerpark Evleri Örneği

Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde araştırma görevlisiyim. Bu anket çalışmasını Yrd. Doç. Dr. Zerrin KARAKUZULU danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışmamda kullanmak üzere yapmaktayım. Elde edilen veriler yalnızca bu çalışma kapsamında kullanılacaktır. Gösterdiğiniz hassasiyetten dolayı teşekkür ederim.

Arş. Gör. Hatice TURUT

1. Demografik Profil Bilgileri

a. Yaş :

- 18-25
 26-32
 33-40
 40+

b. Cinsiyet :

- Kadın
 Erkek

c. D. Yeri :.....

d. Medeni Durum :

- Evli
 Bekar

e. Eğitim :

- Okur-yazar değil
 İlkokul
 Ortaokul
 Lise
 Üniversite
 Yüksek lisans-doktora

f. Meslek :

2. Hanehalkı Bilgileri

a. Aynı evde kaç kişi yaşıyorsunuz ?

- Yalnız
 2-4
 5+

b. Aynı evde kimlerle yaşıyorsunuz ?

- Ailem
 Arkadaşlarım
 Yalnız

c. Hanenin toplam geliri ne kadardır ?

- 0-500 TL
 501-1000 TL
 1001-1500 TL
 1501-2000 TL
 2000-2500 TL

d. Mülkiyet Durumu :

- Ev sahibi
 Kira :.....

3. Göç Bilgileri

a. İstanbul'a ne zaman ve nereden geldiniz ?

.....

b. Esenler'e ne zaman ve nereden geldiniz ?

.....

c. Geliş sebebiniz nedir ?

- İş olanaklarının varlığı
 Eğitim ve sağlık olanakları
 Daha iyi yaşam standartları
 Evlilik
 Terörden kaçış
 Akraba tavsiyesi

- d. Buradan taşınacak olsanız nereye gitmek istersiniz ?
- Memleketime
 - Daha iyi bir semte/konuta
 - Depreme dayanıklı bir yere
 - Merkeze.....
 - ...
 - İş olanaklarının iyi olduğu bir yere
 -

- e. Sizce İstanbul'un merkezi neresidir ?
-

4. **Site Hakkındaki Fikirler**

- a. Kemerpark sitesinin buraya yapılmasıyla semte yapılan sosyal yatırımların arttığını düşünüyor musunuz ? (Okul, park, hastane...)
- Evet
 - Hayır

- b. Sitenin yapılacağını duyduğunuzda herhangi bir beklenti içine girdiniz mi ?
- Evet (c)
 - Hayır (d)
 - Site ben buraya taşınmadan önce inşa edilmişti (d)

- c. Evet, beklentim....

- Gelir kapısı
- Semtteki altyapı hizmetlerinin artırılması
- Çevreyi görsel açıdan iyileştirme
- Semtin değerini artırma
- Farklı insanlar tanıma

- d. Sitenin size maddi-manevi bir yararı var mı ?

- Evet
- Hayır

- e. Bu sitenin yapılması evlerinizin değerini/kira fiyatlarını artırdı mı ?

- Evet
- Hayır

- f. Sitenin kuruluşu doğayı olumlu ya da olumsuz etkiledi mi ? Nasıl ?

- Evet.....
- Hayır

- g. Siteden tanıdıklarınız var mı ?

- Evet.....
- Hayır

- h. Sitedeki sosyal imkanlardan yararlanmak ister miydiniz ?

- Evet
- Hayır

- i. Semtinizde bu tarz sitelerin artmasını ister misiniz ?

- Evet
- Hayır

- j. Neden ?

.....

.....

.....

Teşekkürler

ÖZGEÇMİŞ

19.10.1988'de Antalya'nın Merkez ilçesinde doğdu. İlköğretim ve lise eğitimini Antalya'da tamamladı. 2006-2010 yılları arasında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde lisans eğitimi aldı. 2010 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. Ağustos 2011'de Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Halen bu görevini sürdürmektedir.